

Edukat 2000. aastat

MUSEUM

Nr. 2 (7) 99

Fotod Arp Karm

Näitus "Merelt tulnud, merele läinud" Eesti Rahva Muuseumis 1999. aastal
Exhibition *Gone to Sea, Gone from Sea* in the Estonian National Museum in 1999
Выставка *Пришедшие с моря, ушедшие в море* в Эстонском национальном музее в 1999 году

MUUSEUM

nr 2 (7) 1999

Eesti Muuseumiühingu ajakiri

Peatoimetaja ALEKSEI PETERSON

Tegevtoimetaja ILDIKE JAAGOSILD

Toimetus: LEMMI JÕE, AINO LEPP, EVE PEETS,
HEIKI PÄRDI ja MARGE RENNIT

Makett ja küljendus IVI TAMMARU

Korrektor IVI TAMMARU

Tõlked TIINA MÄLLO, ALLA LAŠMANOVA, MARE PIHO jt

Esikaanel:

On the front cover:

На передней обложке:

Vilja peksmine kootidega C. R. Jakobsoni Talumuuseumis

Threshing at the C. R. Jakobson Farm Museum

Обмолот зерна в музее К. Р. Якобсона

Eesti Vabaõhumuuseumi näitus "Pese puhtaks oma käed, et sa ilus välja
näed". Foto I. Kivimäe

Exhibition of the Estonian Open-Air Museum *Wash you hands to look
nice*

Выставка Эстонского парк-музея *Вымой руки, и будешь красив*

Koolitund Eesti Rahva Muuseumi töötoas. Foto Arp Karm

The lesson at classroom of the Estonian National Museum

Занятие в Эстонском национальном музее

Õpilased muuseumitunnis Tartu Kunstimuuseumis. Foto Rāni Laanmaa

Schoolchildren drawing at the exhibition in the Tartu Art Museum

Ученики рисуют на выставке в Тартуском художественном музее

Tagakaanel:

On the back cover:

На задней обложке:

Katuselaastu lõikamine ja palgikoorimine C. R. Jakobsoni Talumuuseumis

Cutting shingles and log peeling at the C. R. Jakobson Farm Museum

Изготовление щепы и ошкуливание бревен в музее К. Р. Якобсона

Muuseum nr 2 (7) ilmus tänu sponsoritele –
Eesti Kultuurkapitalile, Eesti Vabariigi
Kultuuriministeeriumile ja Harjumaa, Hiiumaa, Põlvamaa
ning Tartumaa Kultuurkapitali ekspertgruppidele.

ISSN 1406-3484

SISUKORD

Peatoimetajalt	3
Muuseum kui organisatsioon ja tööpaik <i>Olof Stroh</i>	5
Visuaalne elamus ja kunstipedagoogika <i>Lili Kaelas</i>	6
Eesti riigist, rahvuslikust kultuuripärandist ja Tartu Kunstimuuseumist <i>Tiiu Talvistu</i>	8
Lapsed kunsti keskel <i>Reeli Kõiv</i>	10
Lapsed Narva Linnuses <i>Natalia Pomazan</i>	12
Muuseumi ja kooli koostöömodelid <i>Virve Tuubel</i>	13
Viis aastat Läänemaa Muuseumis ehk <i>Elu võimalikkusest Läänemaal</i> <i>Talis Vare</i>	15
Teadustööst ja pedagoogilisest tegevusest Läänemaa Muuseumis <i>Asta Veenpere</i>	17
Rakvere Muuseumi ajaloost <i>Olav Mäe</i>	18
Muuseumifestival Narvas <i>Ülle Kruus</i>	19
Quo vadis, Museum Zoologici? <i>Rainer Ilisson</i>	20
Rannarootsi Muuseum. <i>Aibolands Museum</i> <i>Alar Schönberg</i>	22
Merelt tulnud, merele läinud <i>Piret Õunapuu</i>	23
Peri Muuseum	24
Põlva Talurahvamuuseumis peeti tähtpäevi <i>Enn Esko</i>	25
Talutööd Kurgjal <i>Heldur Hiis</i>	26
Muuseum ja relvad <i>Kaupo Deemant</i>	27
Setu külad Krasnojarski kraisis <i>Mare Piho</i>	29
Robert Theodor Hansen ja Iisaku <i>Ülle Marits</i>	31
Ühe mälestuskivi saamisloost <i>Elvi Nassar</i>	32
Muuseumitööst Norras <i>Heli Nurger</i>	34
Museoloogiline reisikiri Buskerudist <i>Aldur Vunk</i>	36
ICLMi aastakonverents Eesti Kirjandusmuuseumis <i>Piret Noorhani</i>	38

Eesti Spordimuuseumi ümarlaud <i>Aleksei Peterson</i>	40
Muuseumitöötajad Harjumaal <i>Pilvi Põldma</i>	41
Konservaatorite töomailt <i>Maie Alumaa</i>	42
Juubilarid	45
<i>In memoriam</i>	47
Kroonika	48

СОДЕРЖАНИЕ

От главного редактора <i>Алексей Петерсон</i>	4
Визуальное восприятие и художественная педагогика <i>Лили Каялас</i>	7
Модели сотрудничества музея и школы <i>Вирве Туубел</i>	15
В Пылваском музее крестьянского быта отметили юбилей <i>Эни Эско</i>	26
Крестьянские работы в сельскохозяйственном музее К. Р. Якобсона <i>Хельдур Хийс</i>	27
Музей и оружие <i>Каупо Деэмант</i>	28
Поселки селу в Красноярском крае <i>Маре Пухо</i>	31
О музейной работе в Норвегии <i>Хели Нурпер</i>	36

Tähelepanuks autorile

- ♦ Toimetuse ei retsenseeri ega tagasta toimetusele saadetud artikleid. Toimetuse jätab endale õiguse tekste lühendada.
- ♦ Esitatud tekst peab olema korrektselt vormistatud, soovitatavalt arvutil. Artikli juurde kuulub autori pilt (muuseumitöös), samuti artikli sisu lahtimõtestavad fotod, fotoallkirjad, fotograafi nimi, pildistamise aasta.
- ♦ Kirjutada võib kõigest, mis on seotud muuseumide ja muuseumitööga. Teretulnud on museoloogilis-teoreetilised kirjutised, mis tõstataksid uusi mõtteid, ärataks diskussioone.
- ♦ Artikli pikkus on soovitatavalt umbes 4 lk, lisada resümee nii inglise kui vene keeles.

CONTENTS

From the Editor-In-Chief <i>Aleksei Peterson</i>	3
Visual Experience and Art Pedagogy <i>Lili Kaelas</i>	7
Tartu Art Museum <i>Tiiu Talvistu</i>	9
Children in the Tartu Art Museum <i>Reeli Kõiv</i>	12
Cooperation Models between the School and Museum <i>Virve Tuubel</i>	15
Five Years at the Läänemaa Museum or <i>The Possibility of Life in Läänemaa</i> <i>Talis Vare</i>	17
Quo vadis, Museum Zoologici? <i>Rainer Ilisson</i>	22
Põlva Peasant Museum Celebrated Anniversaries <i>Enn Esko</i>	26
Farmwork at C. R. Jakobson Farm Museum <i>Heldur Hiis</i>	27
Museum and Firearms <i>Kaupo Deemant</i>	28
The History of Faehlmann's Memorial <i>Elvi Nassar</i>	34
A Travelogue from Buskerud <i>Aldur Vunk</i>	37
Annual Meeting of ICLM at the Estonian Literary Museum <i>Piret Noorhani</i>	39
Round Table at the Estonian Sports Museum <i>Aleksei Peterson</i>	41
Conference in Harju County Museum <i>Pilvi Põldma</i>	42

- ♦ Artiklid avaldatakse eesti keeles. Peale nende avaldatakse vene keeles pikemaid kirjutisi Venemaal asuvatest soome-ugri muuseumidest. Artikleid võib avaldada ka inglise keeles.
- ♦ Toimetusele saadetud pildid tagastatakse.
- ♦ Lisada autori lühiaandmed – kus ja kellena töötab, teaduslik kraad, osalemine erialastes seltsides jm.
- ♦ Kaastöö saata aadressil Veski 32, 51014 Tartu või elektronpostiga: peterson@erm.ee

PEATOIMETAJALT

Kolme üheksaga aasta lõpeb. Seda märgitakse väga mitmekülgsest – tehakse ülevaateid sajandi inimestest, meenutatakse, mida inimkond on saja aasta jooksul saavutanud ja mida kaotanud. Ajakiri "Muuseum" on üpris nooruke mõõduva aastasaja taustal. Esimene number ilmus 1995. aastal. Kergelt ei tulnud esimene number ega järgnevadki. Kõigele vaatamata tuleb öelda: ta siiski ilmub!

Möödub sajand oli eestlaste muuseumitegevuse sajand. Muuseumimõtteid pandi idanema küll juba 19. sajandil. 1803. aastal rajati taasavatud ülikooli juurde kunstimuuseum. See oli oma sisult küll maarahvale kauge, aga järgnevatel kümnenditel, eriti 19. sajandi teisel poolel seadis Õpetatud Eesti Selts eesmärgiks rajada Eesti Muuseumi. Muuseumitööle kui teadusele panid aluse Oskar Kallas, Kristjan Raud jt sajandi algul, kui loodi Eesti Rahva Muuseum. Tegu ei olnud mitte ainult museoloogia teadvustamisega laiemas plaanis, vaid innustati ka mitmeid kultuurivaldkondi muuseumide rajama. 1915. aastal hakati Tallinnasse looma muuseumi, millest hiljem kujunes kunstimuuseum. Entusiastid algatasid mõtte luua põllumajandusmuuseum, vabaõhumuuseum jne. Nende taotlused tollal küll nurjusid. 1930. aastatel rajati mitmeid kodu- ja eramuuseumide. Korvamatut kahju töid Eesti muuseumidele II maailmasõda ja okupatsioonid. 1950. aastate teisel poolel ja 1960. aastatel sai uute muuseumide loomine Eestis suure hoo sisse. Tänapäeva kultuurimaastikus on kindla koha leidnud vabaõhu-, spordi- ja põllumajandusmuuseum, rida linna- ja maakonnamuuseumide, samuti arvukalt keskmuseumide filiaale. Eesti taasiseseisvumine tõi omakorda kaasa hulga muuseumide, tõsi küll koha- ja eramuuseumide loomise, nende üldarvu ei teagi tänapäeval täpselt, kindlasti ulatub see üle 200. See on väga suur arv. Vaevast on teistel väikerahvastel võimalik välja pakkuda nii tihedat muuseumivõrku.

Mis on põhjustanud ikka uute ja uute muuseumide loomise? Sellele pole ühest vastust. Leian, et seda soodustas rahva kõrge kultuuritase, teiselt poolt ohutunne, sest väike rahvas peab ellujäämiseks tuginema kõige laiemale kultuurivundamendile. Just muuseumides talletatu annab tuge rahva eneseteadvuse ülalhoidmiseks, identiteedi säilitamiseks, rohke kultuurimustri tundmine annab loomejõudu kõigile, esijoonel loovinimesele. Tunneme suurt heameelt muuseumide rajamisest. Siiski antakse muuseumi nimetus ühele või teisele kollektsoonile liialt kergelt. Unustatakse või ei teadvustata, et muuseumi tegemine nõuab kindlate töökorralduste ja -võtete silmaspidamist. Sellest on vähe, et on olemas entusiast, on olemas kogu ja harva isegi raha muuseumi loomiseks. Kui puudu jääb teadmistest, museoloogilistest oskustest – arvelevõtu süsteemi, esemete hoidmise ja säilitamise ning kümnente muude probleemide tundmisest, siis on raske välja panekut muuseumiks kutsuda. Muuseumi tegemise tahe ja ruumid – see on alles algus.

Kas kolmanda aastatuhande künnisel on võimalik ennustada, kuidas areneb muuseumitöö uue sajandi kasvõi esimestel kümnenditel? Kindlat vastust ei saa olla, sest vaatamata ennustustele, edeneb või tammub elu oma rada. Esitan mõned mõttekillud.

- ♦ Uue sajandi algul suureneb veelgi muuseumide, eeskätt kodu- ja eramuuseumide hulk. Samas kaalutakse keskmuseumide koosseisu koondamist ja muuseumide kokkuliitmist.
- ♦ Hakatakse tõsiselt mõtlema muuseumitöö koordineerimisele,

esmajoonel kogude komplekteerimise alal, reaalse tulemusteni jõutakse teisel aastakümnel.

- ♦ Arvutiseerimine saab hoo sisse. Alustatakse kultuurimälestiste ja selle järele muuseumide kogude üldkataloogi koostamist.
- ♦ Kuidagi ei selgine ega edene n-ö kaasaja kultuurinähtete uurimine ega kogude teaduslik komplekteerimine.
- ♦ Teaduslik koostöö teiste soome-ugri rahvastega, museaalide kogumine jääb tagasihoidlikuks.
- ♦ Avalik muuseumitöö laieneb ja avardeb, samas osutatakse vähem tähelepanu museaalide hoidmisprintsipidele, metoodika väljatöötamisele.
- ♦ Lähematel aastatel tulevad enam moodi kõlavate nimetustega, kuid sisuliselt kerge-

kaalulised näitused, esemete esitamiskultuurile ei pöörata olulist tähelepanu.

- ♦ Püsinäituste asemele, mis kestavad aastakümneid, luuakse temaatilisi, spetsiaalseid ekspositsioone.
- ♦ Alustatakse Eesti Rahva Muuseumi rajamist Raadile.

Niipalju omalt poolt ennustuseks-mõtlemiseks järgnevaks uueks aastasajaks. Ajakirja "Muuseumi" poolt soovin kõigile tegijatele suurt armastust muuseumitöö vastu. Just muuseum tervikuna vajab uuel aastatuhandel tarka ja oma eriala armastavat muuseumitöötajat. Küll siis tõusevad muuseumide väärtushinnangud, kasvab lugupidamine ja austus museaalide vastu.

ALEKSEI PETERSON,
e-post: peterson@erm.ee

FROM THE EDITOR-IN-CHIEF

The year with three nines is coming to an end and the 3rd millennium begins. This event is marked in very different ways: surveys are made of the people of the century, and the achievements and losses of mankind during the century are recalled. Against the background of the passing century Museum is quite young. The first issue was published in 1995. It did not come easily, and neither did the following ones. In spite of everything we can say: it is still published!

Now some facts about the development of the museum idea in Estonia. The passing century was, undoubtedly, the century of Estonian museum activity. The ideas started taking root already in the 19th century. In 1803 the Tartu University Art Museum was founded at the reopened university, which, to tell the truth, was remote from common countryside people. However, in the next decades and especially in the 2nd half of the 19th century the Learned Estonian Society set an aim to establish the Estonian Museum.

Here it is not possible to dwell upon the main stages in the Estonian museum history but only to mention some more important facts. The basis for museum work as science was laid by Oskar Kallas, Kristjan Raud and others at the beginning of this century with the foundation of the Estonian National Museum. It was meant not only to bring museology into the people's consciousness on a wider scale, but also to incite cultural communes to establish their own museums.

The regaining of independence in Estonia brought about the foundation of a great number of museums, mainly local and private ones, the total number of which can only be guessed, but it

must be over 200. This is an enormous number, and the other small peoples can hardly boast of such a dense museum network. What has caused the establishment of more and more museums? There is no unequivocal answer to it. On the one hand, it must have been fostered by the nation's high cultural level, on the other, it may have been the feeling of insecurity, as a small people, in order to survive, has to be supported by a very extensive cultural foundation. It is the museums preserved in museums that support the people's self-esteem and preservation of identity, and the knowledge of extensive cultural pattern provides creative powers for everyone, first and foremost for creative people. So we are really enthused over the foundation of new museums. However, we must also mention that some collections have been given the name of a museum too easily. It is either forgotten or not considered important that, when establishing a museum, certain work organization and methods have to be kept in view. It is not enough to have an enthusiast, a collection, and sometimes even money to found a museum. If we lack specific knowledge and museological skills, e.g., how to catalogue objects, how to preserve them, and tens of others the museum work is made up of, it is hard to call a display a museum. So we can say that a good will and space for a museum is only the beginning.

Is it possible to forecast at the turn of the millennium how museum work is going to proceed in the next century or even in the first decades? There cannot be an adequate answer to it, as, in spite of forecasts, life progresses or stamps on the same spot in its own way. However, I would like to put forward some of my own thoughts and ideas.

♦ At the beginning of the new century the number of museums will still grow, especially that of home and family museums. At the same time dismissing the central museums' staff and museum mergers are on the agenda.

♦ Serious consideration will be given to museum work coordination, above all the completion of collections, but the real result is achieved only in the 2nd decade.

♦ Computerization will be gaining impetus. The compilation of the general catalogue of cultural heritage and museum collections will be started.

♦ The scientific completion of the collections of contemporary cultural phenomena (especially objects) will not be progressing.

♦ Scientific cooperation with other Finno-Ugric peoples and the collection of museums will be modest.

♦ Public museum work will be extending but less attention will be paid to the preservation principles of museums, and the elaboration of methodology.

♦ In the next few years trivial exhibitions with sounding titles will become fashionable (will come more into fashion).

♦ Instead of permanent exhibitions which last for decades, special thematic expositions are arranged.

ALEKSEI PETERSON

ОТ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Заканчивается год и начинается третье тысячелетие. Смена тысячелетий отмечается по-разному: выявляются самые известные люди столетия, достижения и потери человечества за прошедший век. Журнал "Музей" еще совсем молод на фоне столетия. Первый номер вышел в 1995 году. Ни первый номер, ни остальные не дались легко. Несмотря на все сложности, следует сказать, что журнал живет! Теперь и мы представим, в самом общем плане, некоторые обзоры истории развития эстонской музейной мысли. Нет

сомнения, что заканчивающийся век был решающим для эстонской музейной деятельности. В 1930-х годах были созданы частные музеи. Из-за нехватки места, к сожалению, у нас нет возможности рассказать о том, что принесли с собой II мировая война и оккупация. Следует отметить, что конец 50-х и начало 60-х годов благоприятствовали созданию в Эстонии новых музеев и филиалов к уже существующим. Следует назвать музеи, которые и сейчас занимают видное место в сегодняшнем культурном ландшафте – музей под открытым небом, спортивный музей, сельскохозяйственный музей, ряд городских и местных музеев.

Восстановление самостоятельности Эстонской Республики повлияло на рост количества музеев и в данный момент никто не знает точного количества музеев в Эстонии. Можно сказать, что их более 200. Это очень большая цифра. Вряд ли другие небольшие народы могут похвалиться таким количеством музеев. Что же вызвало создание такого количества новых музеев? На это нет однозначного ответа. Я считаю, что этому благоприятствовал высокий культурный уровень и боязнь исчезновения маленького народа. Чтобы избежать этого, необходимо опираться к самому широкому фундаменту народной культуры. Музейные коллекции дают необходимую поддержку для самооценки народа, сохранения идентитета. Знание общего фона культуры обеспечивает творческой силой каждого. Нас радует деятельность эстонских музеев. В то же время нельзя не заметить, что название "музей" дается слишком легко различным коллекциям и собраниям. Недостаточно учитывается то, что создание музея требует определенных трудовых навыков и приемов. Недостаточно наличия энтузиазма и коллекции, даже если в наличии имеются средства, то необходимы знания музеологии, учета экспонатов, хранения и реставрации, кроме того множество других знаний которые необходимы для создания музея. В противном случае коллекцию трудно назвать музеем. Таким образом началом создания музея можно считать наличие помещений и желание.

Можно ли в начале третьего тысячелетия предсказать как будет развиваться музейная работа в первые десятилетия нового столетия? Адекватного ответа быть не может. По той причине что, несмотря на предсказания и прогнозы, жизнь идет по своим законам. Все же хочу предложить некоторые мысли по этому поводу.

♦ В начале нового века увеличится количество музеев, в первую очередь частных и краеведческих. В то же время встанет вопрос о сокращении состава средних музеев и их объединении.

♦ Более серьезно встанет вопрос о координации музейной работы, в первую очередь комплектация фондов, реальные результаты будут достигнуты во втором десятилетии.

♦ Все больший размах будет приобретать компьютеризация. Начнется создание общего каталога культурных ценностей, а после этого и музейных собраний.

♦ Никаким образом не прояснится научная комплектация современных культурных ценностей, особенно предметный фонд.

♦ Сократятся работы по исследованию других финно-угорских народов, коллекционирование будет более скромным.

♦ Общественная деятельность музеев расширится, в то же время меньше внимания будет уделяться принципам сохранности и выработке методик.

♦ В ближайшие годы в моду войдут выставки с громко звучащими названиями, но скромными по содержанию.

♦ Вместо постоянных выставок, экспонирующихся годами будут устраиваться тематические специальные экспозиции.

ALEKSEI PETERSON

Muuseum kui organisatsioon ja tööpaik*

Olof Stroh

Muuseumide töökliima on pingestunud, sest meil on:

- ♦ ebaselged ehk määratlemata töökohad;
- ♦ ebaselge organisatsioon;
- ♦ ebaselge juhtimine;
- ♦ ebaselged eesmärgid;
- ♦ ebaselged tööülesanded;
- ♦ ebaselge palgasüsteem;
- ♦ ebaselge tegevusfilosoofia;
- ♦ ebaselged (ja nähtamatud) ülemused;
- ♦ ebaselged (ja nähtamatud) poliitikud.

Muutmaks seda olukorda, on tarvis, et muuseumide tegevust saaks iseloomustada alljärgnevalt:

- ♦ avatus väljapoole ja sissepoole;
- ♦ institutsiooni ja üksiku töötaja sõltumatu käitumine ja suhtumine, ka kõrgemalseisvate ülemuste suhtes;
- ♦ kättesaadavus ja võrdne suhtumine kõigisse kodanikesse;
- ♦ muuseumi ülemus ei ole ainult ülemus, vaid ka juht;
- ♦ mõistmine – kõik inimesed tahavad anda endast parima – on inimese väärtustamise küsimus;
- ♦ inimene õpib kogu elu;
- ♦ enesestmõistetavad asjad tuleb kõvasti välja õelda ja ümber hinnata.

* Ettekanne peeti 19. oktoobril 1999 Eesti Muuseumiühingu seminaril muuseumidirektoretele ja see on valminud Rootsi muuseumide töö analüüsi tulemusena. Paljud selles käsitletud probleemid on omased ka Eesti muuseumidele.

Muuseum kui organisatsioon peab arvestama, et ta töötab muutuvajas.

Edukaks tööks on vaja:

- ♦ Muuseumitööd peab iseloomustama avatud dialoog kodanikega ning nende vajadused ja soovid peavad olema tähtsal kohal. See ei ole kommertsiaalne kohandumine, vaid tähendab vahetut suhtlemist ja et oma isikust lähtuvalt respektieritakse inimesi kui iseseisvalt mõtlevald olevusi, kellega koos jõuda oluliseni.

- ♦ Muuseum ei saa pakkuda valmis lahendusi. Meie ülesanne on olla kompetentselt ebakindlad.

- ♦ Me peame laiendama ja tugevdama oma teadmiste baasi, et kodanikega suheldes muuta nende sõltuvust teisejärgulistest mallidest ja väljakujunenud arusaamadest.

- ♦ Ka muuseumisisene töö peab muutuma avatumaks, sest muidu ei ole meil võimalik kasutada üksteise teadmisi ja arusaamu.

- ♦ Muuseum kui ruum, mida inimesed kasutavad kohtumiseks, on samuti määrav. Meie oleme need, kes selle ruumi loovad.

- ♦ Selleks, et osata töötada muutuvajas maailmas, peame me ise oskama muutuda. See nõuab tööd, mis oma ülesehituselt sarnaneb õppimisega. Õppimisprotsess kehtib nii enda töö ja teadmiste kui ka kodanikesse suhtumise kohta.

- ♦ Muuseumitöötajate, institutsioonide ja kodanike vahel ei ole vastandlikke huvide – ühe edu ja areng on aluseks teise edule ja arengule.

- ♦ Kui me tahame tekitada dialoogi, siis peavad meil olema ka töötajad, kes oskavad dialoogi pidada.

Muuseum on süsteem, mida saab väljendada valemi abil:

$$P > K > V < R < L$$

L on logistika – institutsiooni praktiline korraldus.

P on produkt – muuseumi jaoks teadmised, mida kogume, hooldame ja uurime. R on ruum – see võib olla muuseumi ruum,

maastik, linnaruum, mõtteruum vms. K tähendab kohtumist – kohtumist inimeste, mõtete, teadmiste ja faktidega.

Kõik see on suunatud tsentrisse:

V on vestlus – vestlus inimeste vahel (nähtuna pikas perspektiivis olulise suhtes) ning see võib viia ka sisemise dialoogini, mis ongi harituse alguseks.

Muutuvajas maailmas peab organisatsiooniline tegevus ja strateegia pidevalt muutuma. Muuseumide jaoks on olulised järgmised organisatsioonitüübid:

- ♦ **kollegiaalne organisatsioon**, mis põhineb erialateadmistel. Kuna muuseumitöö eelduseks on vastavad erialateadmised, siis sobib selline organisatsioonitüüp ka muuseumidele;

- ♦ **hierarhiline organisatsioon**, mille korraldus ja siht tuleb ülaltpoolt. Selles levib informatsioon ühes suunas, tegevus on suunatud turustamisele ja tagasiside puudub;

- ♦ **kliendile suunatud teadusorganisatsioon** on tekkinud viimase paarikümne aasta jooksul moodsate ettevõtete hulgas, mille primaarseks tootmisbaasiks on materiaalse ressursside asemel personali teadmised.

Muuseumidele ei saa ette kirjutada mingit kindlat organisatsioonitüüpi, kuid edukaks olemiseks on vaja:

- ♦ läbida kogu planeerimisprotsess ja teha seda koos kogu organisatsiooniga;

- ♦ järgida protsessi, mitte organisatsiooni;

- ♦ pidada organisatsioonisiselt süsteemataolist ja arutlevat dialoogi;

- ♦ luua eeldused organisatsiooni muutmiseks;

- ♦ kuulata kõiki, kõik peavad end tundma turvaliselt, kõik peavad saama arenda;

- ♦ mitte unustada kompetentsuse arendamist;

- ♦ jätta planeerimises varu.

Muuseumi edukaks tööks on tarvis nii institutsiooni enda kui ka töötajate kompetentsust. Töötaja kompetentsusel on vähemalt neli omavahel sõltuvat ja üksteist tugevdavat tahku. Nendeks on:

- ♦ **sotsiaalne kompetentsus** – omadused, mis on vajalikud, et suhelda teiste inimestega efektiivselt ja usaldusväärselt;

- ♦ **erialakompetentsus** – erialased baasteadmised, teoreetilised ja praktilised aineadmised, mis on kombineeritud eriala spetsiifiliste teadmistega ja oskusega neid rakendada;

- ♦ **ümbruse kompetentsus** – võime orienteeruda maailmas (ajas, ruumis ja sisus), anda hinnanguid ja teha strateegilisi ülevaateid;

♦ **arengukompetentsus** – võime ja soov õppida uut ning oskus ebakindlates olukordades tegutseda, oma mina säilitades kohata ja väärtustada uusi olukordi ning oskus oma tegutsemist ja maailmapilti nende järele kohandada.

Seejuures tuleb meeles pidada kahte asja:

1. Mitte keegi ei saa olla edukas igal alal korraga. Inimvõimetel on piirid ja seda tuleb aktsepteerida ning koostöös üksteist toetada.
2. Kompetentsus ei ole sama mis teadmised. Tadmised kuuluvad kompetentsuse juurde. Kompetentsus on võime kasutada teadmisi ja teisi võimeid positiivseks tegevuseks. Kompetentsus on seega midagi enam kui ainult teadmised.

Institutsiooni kompetentsuse mõõdupuuks on oskus üksikute komponentide kompetentsust ära kasutada ja koostöö kaudu üldist kompetentsust suurendada. Seega on ühe muuseumi jaoks eluliselt tähtis arendada oma töötajate kompetentsust, huvi ja arusaamist.

Muuseumi ülemus (juht)

Ülemus mõjutab alati oma organisatsiooni võimet, arengut ja suundi. Et juh-

tida, peab ülemus olema kursis eesmärgi, omaenda ja kaastöötajate võimete, vajaduste ja reageerimisviisiga ning teiste praktiliste, strateegiliste, ökonoomiliste ja muude eeldustega.

Juhtides kasutab ülemus võimu. On olemas kahesugune võim: otsustusvõim ja mõjuvõim.

Inimeste ja tegevuse kohandamiseks ning korraldamiseks kasutab ülemus nelja erinevat võtet:

- 1) ehitab üles ühise väärtussüsteemi – organisatsiooni põhifilosoofia;
- 2) ehitab üles planeerimiseks ja organiseerimiseks vajaliku administratiivse süsteemi, kuhu kuuluvad nii reeglid ja määrad kui ka analüüsimise ja otsustamise struktuurid;
- 3) rajab isiklikud suhted oma kaastöötajatega;
- 4) struktureerib ja arendab kaastöötajate abiga organisatsiooni sisulist tööd.

Organisatsiooni efektiivseks ja eesmärgi kindlaks tegutmiseks on nõutav, et juht annaks arusaadavat informatsiooni. See omakorda annab selguse ja initsiatiivi ülesannete lahendamiseks.

Ülemuse puhul on tähtis ka see, et ta protsessi käigus saaks oma tegevuse kohta tagasisidet. Seepärast on avatud dialoog

ja igapäevased vestlused sama olulised nii ülemuse enda kui ka kaastöötajate eneseteadvuse ja arusaamise suhtes.

Viimaseks sammuks teel impulsist tegutsemiseni on enesekontroll.

Need on vaid mõned olulisemad mõtted ulatuslikust ja sisukast ettekandest.

Refereeris Heivi Pullerits, Tartu Linnamuuseumi direktor, Eesti Muuseumiühingu esinaine.

Olof Stroh töökäik algas sõjaväeinserina, Lundi ülikooli lõpetamise järel oli ta samas ülikoolis kultuuriteaduse õppejõud ja muuseumitöötaja. 1980. aastail oli O. Stroh muuseumidirektor Põhja-Rootsis, 1990. aastail tegeles Uppsala maakonnamuuseumis kultuurimaastiku ja ehitushooldusega. 1. augustist 1999 Stockholm Meditsiini ajaloo Muuseumi direktor. 1989. aastast Rootsi muuseumitöötajate ametiühingu esimees.

Visuaalne elamus ja kunstipedagoogika

Lili Kaelas

Kunstimuuseumide rohkete kohustuste hulgas peab tingimata olema publiku kunstihuvi äratamine ja esteetilise meele arendamine – oli mu seisukoht vestluses kolleegiga Denveris.

“Õige. Aga kui sa oled näinud üht kunstinäitust, oled näinud neid kõiki,” oli kolleegi lakooniline repliik, mis vihjas muuseumide ja kunstigaleeriide näitustele, mis on peaaegu kõikjal korraldatud ühe ja sama põhimõtte järgi.

mine, eriti kunstimuuseumi näitustesse, ei tähenda muidugi, et muuseumis ei olda probleemist teadlik. Vastupidi, küsimus, kuidas ergutada publiku kunstihuvi nii, et kõik näitusele ei jääks ainujuhuks, vaid kujuneks vajaduseks, on alati aktuaalne ja mõttevahetus selle üle elav. Milline eesmärk peaks olema juhtnööriks näituse planeerimisel?

Aktuaalne diskussioon kunstiteadlaste seas on hulk aega keernud peamiselt kahe vastassuunalise põhimõtte ümber. Üks suund väidab, et kõik selgitused -ismide ja mõjutuste kohta ning kunstiajaloolise tagapõhja kirjeldus on näitusele koormaks ja nõuavad ruumi kunstielamuse arvelt. Sellest võiks loobuda. Selle asemel on kunsti ülespanekul tähtis kogu energia kontsentreerida tööde grupeerimisele, et tagada visuaalselt maksimaalne elamus. Näitused organiseeritakse tavaliselt kronoloogiliselt või grupeeritakse töid vastavalt stiili muutustele. Kuid

kogemused näitavad, et see ei rahulda kõiki – suurel osal kunstipublikust on piiratud kunstiajaloolised ja -teoreetilised teadmised, mistõttu on raske orienteeruda kunsti väljendusrikkuses, eriti kui on tegemist moodsate (mitte realistlike) kunstistiilidega.

Kes tahab informatsiooni, leiab seda raamatuid, arvab näituse kuraator optimistlikult, unustades, et vähestel on kodus vajalik kirjandus raamatuliulil. Raamatukokku minnak aga omaette ettevõtmine, mille enamus jätab ühel või teisel põhjusel tegemata. Tänapäeva inimesel on alati kiire, argipäev tulvil tööd ja toimetusi.

Ka teise, vastassuunalise põhimõtte esindajate eesmärk on visuaalselt tugev näitus. Kuid nad ei piirdu sellega. Nende ideaalnäitus peab olema varustatud ka kommentaaridega kunstniku või rühmituse päritolu ja teistelt kunstialadelt saadud mõjutuste kohta. Loov kunstnik on alati kaasajast sammu võrra ees, uut avastav ja nägev. Tuntud näitena võib meenutada möödunud sajandi viimaste kümnendite impressioniste, kelle maalidel on varjud sinised. Keegi polnud enne midagi taolist näinud. Sinised varjud looduses! Impressionistide esinäitus kutsus muuhulgas ka sel põhjusel esile kriitikute negatiivse hoiaku ja naeru. Kuid hiljem, kui impressionism oli “avanud” kunstipubliku silmad, nägid kõik samal viisil nagu kunstnikud hulk aega varem. Tänapäeval on raske mõista, et “sinised varjud” ja impressionistide kunstikäsitus tervikuna kutsus esile protestitorme ja naeruvääristamist.

Pole liialdus väita, et hulk meie sajandi kunstivoolude väljendusvorme on paljudele raskesti mõistetavad. Tavaline inimene on harjunud realistliku kunstiga, kus on võimalik lahti mõtestada kujutatavat motiivi, olgu see maastik, natüürmort või figuraalkompositsioon. Kui aga on tegemist näiteks sürrealistliku kunstiga, on kogemusteta vaataval ületamatuid raskusi. Miks on kunstnik oma kompositsioonides kõrvutanud motiive, mis ei kuulu kokku, ootamatuid unenäolisi kombinatsioone? Mis on selle tagamõte, mida tahab ta sellega öelda? Olukord pole kergem ka abstraktse kunsti puhul. Võib-olla on kõigist 20. sajandi -ismidest suhteliselt kergem läheneda kubismile. Seevastu jäävad aga kaasaegsed installatsioonid laiemale kunstipublikule sageli arusaamatuks nagu “keisri uued riided”. Et see nii on, võib iga vähegi uudishimulik kunstiteadlane konstateerida, kui kuuleb näitusel publiku reaktsioone. Kunstimuuseumidel ja kunstinäituste korraldajail on siin täita tä-

nulik pedagoogiline ülesanne – olla vahendaja kunsti ja publiku vahel, nii et tekiks dialoog. Teabe suurendamine avardab mitte üksnes külastaja silmaringi, see rikastab ja teritab ka tema esteetilist meelt. Lähtudes külastaja vaatekohast, eelistan näituse planeerimisel sellist lähtepunkti. Loomulikult pole hea kunstipedagoogika pealeütkkiv näpuga näitamine, vaid asjalik juhendamine. See ei sega kunstiliiti, kes ju ei tarvitse lugeda näituse kommentaare.

Milliseid teemasid peaks käsitlema näitustekstides? Kõigepealt – kunstilooming ei toimu muust maailmast isoleeritud ruumis. See peaks lühidalt sõnastatuna informeerima külastajaid kunstniku elu- ja õppekäigust. Millises keskkonnas ta elas ja töötas? Millised olid ajajärku iseloomustavad ideesuunad? Kas kunstnik sõltus teda übritsevast kunstiatmosfäärist või oli iseseisev? Mis oli ta loomingukandjaks? Pole mõeldamatu, et seesugused suhteliselt lihtsad kommentaarid aitavad näitusekülastajal läheneda kunstniku tunde- ja mõttemaailmale ning neist sõltuvale kunstikäsitusel.

Niisuguse põhimõtte järgi korraldatud näitus nõuab palju eeltööd ja see pole kindlasti mõeldav iga ülevaatenäituse puhul. Kuid kunsti elu seisukohalt keskse tähtsusega isikunäituse või kunstirühmituse retrospektiivse ülevaatenäituse puhul peaks küll püüdma ajastu perspektiivis valgustada kunstisuundade muutusi (mis omamoodi on võrdne paradigma vahetusega teaduses, st uue mõttesüsteemi esilekerkimisega). Mida suurem on ajaline distants, seda hõlpsam on näha muutusi ja neid kommenteerida. Ja vastavalt sellele ka publikul sisse elada teatud kunstisuuna esilekerkimisse ja arengusse.

Oleks muidugi ülekohtune siinkohal vaikides mööda minna muuseumide tööst, lähendamaks kunsti laiemale publikule. Eriti peale Teist maailmasõda on püsinäituste uuendamisel selle jaoks palju tehtud. Sageli leidub näitusesaalides trükitud informatsiooni väljapandu kohta. Kuid ajutised retrospektiivsed väljapanekud on üldiselt staatilised. Domineeriv ideaal on endiselt tugevaid visuaalseid elamusi pakuv näitus. Võib-olla on osaliselt selle põhjuseks muuseumide krooniline personali- ja rahapuudus.

Kuid õnneks on kunstikultuuri võimalik ergutada ka ilma suuremate kuludeta. Paljude maade suuremates muuseumides tehakse seda suusõnaliselt. Ma ei mõtle selle all tunniajalisi loenguid päeval või öhtul, vaid iga päev kindlal kellaajal aset leidvaid demonstratsioone kestvusega 20–

25 minutit (informatsioon selle kohta on teadetatavil muuseumi fuajees ja tõenäoliselt ka suuremas ajalehes, osavõtt riiklikes muuseumides tasuta või muuseumipiletiga). Niisugusel lühiajalisel seansil analüüsib muuseumi teadur üksikasjalikult (ka tehnilisest küljest) näiteks ühte maali või skulptuuri. Olles osalenud paar korda niisugusel demonstratsioonil Londonis *National Gallery*’s, võin kinnitada, et paremat õppetundi pole kuskilt saada. Kui analüüs on “avanud silmad”, on suur nauding selle järgi ise samas saalis välja pandud töid “avastada”.

Välja arvatud ehitus- ja raidkunst ning kiriklik kunst, mille alged ulatuvad varasemasse keskaega, on Eesti kujutava kunsti ajalugu lühike. Vaatamata sellele ja eestlaste arvule on eesti kunsti parnass laiahaardeline. Siin on esindatud kõik meie sajandi stiilid. Tänu usinaile kunstiajaloolastele on olemas terve rida häid monograafiaid ja ülevaateid. Ülevaatenäitused on suurepärase kunstipedagoogiline vahend, et äratada publiku huvi kodumaise kunsti vastu ja avardada silmaringi. Ehk õnnestub sel viisil tõsta ka kunstipubliku arvu. Muusika- ja teatrihuvilistega võrreldes on kunstipublik väikesearvuline, vaatamata sellele, et piletihinnad on kahe eelnimetatud kunstiliigi puhul võrratult kõrgemad kui muuseumides.

Lili Kaelas on Göteborgi Arheoloogia- ja Ajaloomuuseumi endine juhataja.

The article discusses visual experience at an art exhibition, especially interpreting the expression forms of art trends. The people arranging exhibitions can be mediators between art and the audience in order to produce dialogue. It is recommended by the author to organize 20–25-minute demonstration explanations at a certain time of the day where a researcher could make a thorough analysis of a painting or a sculpture.

Лили Келас размышляет о восприятии художественной выставке, особенно как средства осмысления течений в искусстве. Кураторы выставки могут быть посредниками между искусством и зрителями, чтобы возник диалог. Она предлагает устраивать в рамках выставки 20–25 минутные сеансы, во время которых научный сотрудник анализирует отдельные произведения.

Eesti riigist, rahvuslikust kultuuripärandist ja Tartu Kunstimuuseumist

Tiiu Talvistu

Pidupäevadel ei jäta ükski riigiametnik märkimata nii oma isiklikku kui ka meie riigi suurt kultuurilembust. Me kõik imetleme oma presidendi haritust ja sügavat kultuuritundmist. Argipäevade halluses näib see armastus viljatu, kuna ei väljendu materiaalselt, s.o oluliste kultuuriobjektide kerkimisena meie maal. Mõeldes tagasi terve selle 20. sajandi peale, mis meil kohe on käest libisemas ja ajalooks samas, ei meenu ühtegi riigi ehitatud varamut meie rahvusliku kultuuripärandi hoidmiseks. Sõnades oleme me oma armastust rahvuskultuuri vastu kiitnud, kuid nagu ütleb eesti vanasõna: "Suuga teeb suure linna, käega ei kärbsse pesagi." Riik on nagu käoema, kes muneb oma munad võõrasse pessa lootuses, et võõrasema pojad elujõuliseks kasvatab. Pärast on hea uuele kasuvanemale emaarmastuse puudumist ette heita. Eesti maal võib muuseumitöötaja tunda end muinasjutu õela võõrasemana, kelle pesa on pungil kraami, mis juba ammu suisa üle ääre voolab, kuid tõeline peremees, riik, ei võta poegi enam omaks.

Riik on ikka toppinud oma varandust häbelikult vanadesse kohtu-, lao- ja elumajadesse, kirikutesse ning muudesse mittesobilikesse panipaikadesse. Alati saateks sõnad, et lahendus on ajutine, et küll kunagi helges tulevikus ehitame uue hoone või juurdeehituse.

Tartu Kunstimuuseumi arengulugu algas 1938. aastal, mil kunstühing "Pallas" tähistas oma 20. aastapäeva ja tuli mõttele asutada linna oma kunstikogu. Idee tekkis tänu 1. oktoobril 1919 siin avatud Kõrgemale Kunstikoolile "Pallas", mis

koondas Tartusse üsna arvuka kunstnikkonna, kes pidevalt täienes kooli uute lõpetajate arvel. Aastatega sügenes vajadus kunstnike loomingut muuseumis talletada ja kunstihuvilistele nautimiseks välja panna. Muuseumi loomise ideed tutvustati juba 1938. aasta "Postimehes": "Tartu kunstirahvas ja k.-ü. "Pallas" on otsustanud Eesti 20-a. riikliku iseseisvust seega tähistada, et asutab võidupüha puhul Tartu linna Kunstimuuseumi, millesse kogutakse Eesti iseseisvuse ajal tegutsenud kunstnike tööd." Muuseumi tegelik rajamine ei läinud aga nii libedalt ning asjaajamine venis. Tartu Linna Koolivalitsuse juhataja Helene Johani sõnad "Teen ettepaneku asutada Tartu Kunstimuuseum arvates 17. nov. 1940" viitavad lõpuks plaanide teostumisele. Ta lisab: "Kunstimuuseumi alusvara moodustab k.-ü. "Pallase" poolt üle antud 52 deposiiti ja 69 annetust, kokku 121 kunstiteost. Kunstimuuseumi asukohaks on esialgu Suurturg 6 (Raekoja plats)." Järgnevalt sõja-aastail tuli muuseumil mitmeid kordi kolida (Suurturg 3, Lai t 17) ja üle elada ka traagiline pommitamine 27. jaanuaril 1943. aastal, kui hävis 17 teost ja 238 sai vigastada. Järgnes muuseumi vara evakueerimine Väätsale, kus kogu asus kuni 1946. aastani. Tartusse tagasi kolides sai kunstimuuseumi uueks koduks endine elumaja Vallikraavi tänav 14, kus asub senini enamik kunstikogudest ja toimusid vahelduvad näitused.

Kunstimuuseumi kauaaegne direktress Vaike Tiik kirjutas toonase lahenduse kohta: "Tingituna ruumikitsikusest ja suurema külastatavuse huvides loobuti püsivast ekspositsioonist." Ta tõi ära ka muuseumi

kogude suuruse 1949. aastal, see ulatus 3097 kunstiteoseni. 1. juunil 1966 avati muuseumi juurdeehitus, kuid kasvanud olid ka kunstikogud ning V. Tiik tõdes, et valusaks küsimuseks jääb endiselt ruumikitsikus, mis sunnib loobuma püsiekspositsioonist. Valmis mitmeid muuseumihoone projekte (R.-L. Kivi 1972, M. Raid 1992). Need ettevõtmised jäid aga vaid ilusaks helesiniseks unistuseks. Õhulossidesse kahjuks reaalseid varasid mahutada ei saa ning ruumikitsikus ja -sobimatus on muutumatud hädad.

Ruumipuudus viis 1999. aastal lõpuks ekstreemse otsuseni sulgeda Vallikraavi tänava majas näituseruumid ja paigutada neisse keldri kitsastes ja ebasobivates hoiutingimustes paiknevad kunstikogud. Praeguseks on muuseumi fondide suurus juba 23 848 kunstiteost, millele lisandub raamatu- ja fotokogu ning arhiiv. Järelikult on ilmselge, et muuseumi otsus näitustegevus lõpetada on tingitud püüdest tagada vähemalt kunstiteostele neis oludes optimaalne säilivus.

Muuseum on väga konservatiivne asutus, kuna tema esimeseks ülesandeks on säilitamine. Vara, mis nende seinte vahel peidus on, peab olema kättesaadav ka tulevaste põlvkondadele. Tuhandete hindamatute, Eesti rahvuskultuurile oluliste esemete heaperemehelik hoidmine on väga kulukas ja kalline tegevus, millest riik peab olema huvitatud. Muuseumis ei hoia ju sealsed töötajad mitte oma vara, vaid n-ö kogu rahvale kuuluvat pärandit. Muuseumihoone peab tagama, et kogud oleksid kaitstud tule ja vee, niiskuse ja kuivuse, tolmu ja päikese ning rõõvlite ja vandaalide eest. Tahaks retooriliselt küsida, kas seda saab teha puitvahelagedega, kliimaseadmeteta vanades amortiseerunud hoonetes, kuhu uut kaasaegset muuseumi inventari ei ole võimalik mahutada. Muuseumitöötajana on pidevalt tunne, et oled justkui don Quijote, kes võitleb tuuleveskitega. Aeg-ajalt näib, et pole mõtet teha isegi plaane ega unistada, kuna see on käesolevas olukorras liialt lennukas. Muuseumi puhul ei ole kallis ju mitte ainult majakarp, vaid eelkõige sisseseade ja inventar, mida teiste maade spetsialistid käivad kogu maailmas uurimas, et varustada oma maja kõige kaasaegsema ja sobilikumaga. Haiglat ehitades ei kahtle keegi, et sealne tehnika peab olema tipp-tasemel, aga muuseumis hoitavad esemed peavad elama üle mitme inimpõlve, n-ö igaviku. Kõik saab kunagi ajalooks. Itaalias seisab antiik kõrvuti renessansi meistrite töödega ning muuseumi seintel ripu-

vad ka sajandialguse mässumehed, uue kunsti kuulutajad futuristid, kes ennustasid kadu kõigele vanale, sealhulgas ka muuseumidele, olles nüüd juba ise muutunud ajalooks.

Loomulikult on olulised ka muuseumi ülejäänud funktsioonid, kuid ei tohi unustada, et ilma esimeseta ei saa teisi lihtsalt olemas olla. Kõik, mis kogudes peidus, vajab ka näitamist ja tutvustamist. Järelikult on vaja ka polüfunktsionaalseid korraliku valgustuse ja inventariga näituseruume. Arvan, et näituseideede puuduse all muuseumitöötajad ei kannata, kuid kammitsevaks teguriks on näitusepinna ahtus ja mitesobivus. Kogude olemasolu eeldab aga eelkõige püsiekspositsiooni olemasolu ja seejärel loomulikult ka vahelduvaid väljapanekuid. Püsiekspositsioon peab lahti mõtestama ja näitlikustama meie ajaloo. Kunstilugu ei olegi ju võimalik huvilistele tutvustada mujal kui muuseumis olevate originaalteoste kaudu. Seega võib aru saada, miks pööravad muuseumid just neile väljapanekule kõige enam tähelepanu. Eesti Rahva Muuseumi näitusemajas on ju samuti olulisim atraktiivselt ja läbimõeldult esitatud põhiekspositsioon.

Tartu Kunstimuuseum on juba üksteist aastat suurt uhkust tundnud eesti kunsti-lugu tutvustava püsiekspositsiooni üle Kivisilla Pildigaleriis. Selle hoone renoveerimine lõpetati 1986. aastal ja maja anti linnalt muuseumile rendile. Nii täitus lõpuks muuseumi ammune unistus avada eesti kunsti püsiväljapanek. Asukohaga jõuti taas Raekoja platsile, mis on muuseumile esinduslik ja sobiv koht. Traditsiooniks on saanud, et iga paari aasta tagant paneb muuseum kunstihuvilistele välja nii töödelt kui kontseptsioonilt täiesti uue püsinäituse, seda võimaldavad meie rikkalikud eesti kunsti kogud. Eesti kunsti püsiekspositsioonil on oluline roll kunstimuuseumi kujunemisel olulisimaks kunstikeskuseks Lõuna-Eestis. Järjest on laienenud muuseumitunde külastavate koolide hulk maakondadest ning on tekkinud koostöö nii Tartu linna kui maakonna kunstipärijatega. Tundub, et selles olukorras oleks loobumine püsiväljapanekust ja ruumide kasutuselevõtmine vahelduvate näituste pinnana muuseumile tagasilangemine neisse endistesse aegadesse, kui Raekoja platsil asuvast Kivisilla Pildigaleriist ei osatud veel unistadagi. Pealegi nõuab näitusepind, kus saaks eksponeerida ka kaasaegset kunsti, tunduvalt avaraid ruume, mida see ajalooline hoone aga ei võimalda.

Foto Rāni Laanmaa

♦ Artikli autor muuseumitundi läbi viimas. September 1999

♦ Author of the article is conducting a museum class. September 1999

♦ Автор статьи во время проведения музейного урока. Сентябрь 1999

Juba 1920. aastal põhjendas Hanno Kompus kunsti kaitsmise vajadust: "Kui inimese loodud väärtuste hindajaks on nende kestvus, siis on kunst kõrgeim väärtus: sest ainus mis on säilinud läinud kultuuridelt, see on nende väljendusvorme loov tegevus – kunst, selle tegevusevili – kunstiteosed."

Tiiu Talvistu on Tartu Kunstimuuseumi peavarahoidja.

Tartu Art Museum was founded in 1940. The idea of founding a new art museum in Estonia came from the artists active in art society "Pallas" in 1938 with the purpose of getting a collection of modern art created during the years of Estonian independence – 1919–1940. In reality, the situation during World War II and after, was different from what was expected and Tartu Art Museum has collected all Estonian art beginning with the examples of Baltic-German art from the 18th century and even some earlier works. The museum's art collection contains 23 850 works of art. The museum also has a vo-

luminous archive, a film, photo and slide collection and a library.

The main building of the museum in Vallikraavi Street 14 is sheltered in a former dwelling house which was reconstructed for the purposes of the museum.

The permanent exhibition of the museum's collections is set up in the Kivisilla Gallery Raekoja Square 18, a beautiful neoclassic house. In a relatively small space the exhibition offers a survey of Estonian art from the first professional artist Johan Köler at the second half of the 19th century till the works of art of the 1980s. This is this far the only permanent exhibition of the beginning of the 20th century. In these narrow conditions the exhibition offers only a few examples of sculpture and engraving. One of the gallery's halls also sets up smaller personal exhibitions and the gallery also organizes concerts and readings.

Lapsed kunsti keskel

Reeli Kõiv

Tartu Kunstimuuseumi pedagoogilisest tööst

Pedagoogiline osakond on Tartu Kunstimuuseumis suhteliselt uus, loodud seoses direktori vahetusega 1996. aastal. Ilmselt oli tegemist ka aja nõudega, sest eelmiste kümnendite koostöövormid koolidega olid lakanud toimimast juba varem. Publiku vähesus 1990. aastate alguses oli valupunktiks ilmselt mitte ainult meie muuseumile, vaid tegemist oli üldisemalt üleminekuperioodi vaimse ebakindlusega, mis puudutas eesti kultuurimaastikku laiemalt. Koolitöö kõrval on muuseumi suhetes avalikkusega tähtis ka tegelda täiskasvanutega – see on pedagoogilise osakonna teine suur töövaldkond. On taastatud 1980. aastate keskel publikupuuduse tõttu katkenud lektoriumitraditsioon. Muuseumi õhtused loengud, mis seni on pakkunud teemasid üldisest kunstiajaloo, on võitnud populaarsust. Tartu Kunstimuuseumi juures käib regulaarselt koos Tartu Kunstimuuseumi sõprade klubi, nn vilistlasklubi, mis koondab kunsti huvilisi mitmelt erialalt. Kord kuus kogunetakse muuseumi seinte vahel, et vaadata koos kuraatoritega näitusi või kohtuda kunstnikega. Muuseumi toetusel organiseeritakse ekskursioone ning tutvutakse kunstisündmustega ka mujal Eestis.

Tartu Kunstimuuseumi pedagoogilise töö põhibaasiks on Tartu Kunstimuuseumi viitune maja Raekoja plats 18, kus on juba üle kümne aasta avatud eesti kunsti püsinaäitused. Tõsiasi, et Kadrioru lossi sulgemise järel ei ole eesti kunsti püsinaäitused lakanud olemast, on põhja pool Tartut küll teinekord unustama kipunud. Tartu ja kogu Lõuna-Eesti jaoks on eesti kunstiklassika eksponeerimisel aga kahtlemata suur tähtsus. Püsiekspositsioon vahetub kord kahe aasta tagant, tuues vaatajani uue teoste valiku meie muuseumi kogudest. Vaid viimastel aastatel on püsinaäitus kord aastast mahukama näitusepinna puudumisel loovutanud koha suurtele personaalnäitustele. Muuseumi haridusprogrammide koostamisel on lähtutud seekordse püsiekspositsiooni (avati 1997) rõhuasetustest ja teoste valikust. Välja-

sioone. Ekskursioon on olnud põhiliseks töövormiks senistel Vallikraavi tänava vahetuvatel näitustel. Enam on aga soovitud aktiivsemat suhestumist võimaldavaid töövorme, kus temaatiliselt piiritletud teoreetiline pool on ühendatud praktilise, kogemuslikuga.

On selge, et erialistele lastele ei saa teadmisi pakkuda sama mõõdupuu järgi. Erinevatele vanuseastmetele on välja töötatud vastavad õppeprogrammid.

Algklasside õpilasi ja

lasteaialapsi oleme kutsunud esmatutvusele kunstimuuseumi ja professionaalse kunstiga. Oleks ideaalne, kui lapse esimene kohtumine suure kunstiga toimuks just selles eas, kus meeled on avatud ja eelarvamustevabad. Et lapsi esimese korraga mitte üle koormata, oleme soovitanud võimalusel külastada muuseumi mitmel korral, liikudes edasi saalide või korruste kaudu, valides lähivaatluseks teoseid valikuliselt. Siinjuures oleme arvestanud ka väikeste muuseumikülastajate soove – kui nad mingi omal valikul leitud pildi kohta seletusi soovivad, siis nad neid ka saavad. Muuseumitöötajad on pakkunud eakohast kunstimõistete lahtiseletamist ja pildi vaatama õpetamist – pildi sisse minekut. Eriti väiksematega tegeldes on tähtis nende kunsti huvi – see on kõigil selles vanuses lastel veel olemas – säilitada ja ergutada. Tänapäeva lapsed on enamasti küllaltki avatud ja vestlusaltid, tahavad näidata oma teadmisi ja taibukust, tõustes sellega muidugi ka kaaslaste silmis. Nad on alati valmis küsimusi esitama ning huvitavaid tähelepanekuid tegema. Muuseumitöötaja näitusetutvustus ei ole enam ammu ühepoolne monoloog, vaid elav dialoog, mis ergutab mõtlema ja analüüsima. Muuseumiskäik võib olla lisaks sellele, et saadakse uusi teadmisi, ka lõbus, laste emotsionaalsust ergutav, elamuslik. Siin on väga tähtis roll täita lapsi juhendaval muuseumitöötajal, sest tema kontaktist lastega sõltub esmamulje ja hinnang kunsti ning kunstimuuseumi kohta üldse. Väiksematega koos kunstiteoseid vaadeldes ja analüüsides ei saa kunagi muuseumitunni käiku täpselt ette planeerida, selles on palju improvisatsioonilist, loomingulist, üllatavat. Õnnestunud muuseumitunni puhul on rõõm mõlemapoolne.

Fotod Rāni Laanmaa

- ♦ Artikli autor muuseumitunnis. Oktoober 1999
- ♦ Author of the article at a museum class. October 1999
- ♦ Автор статьи на музейном уроке. Октябрь 1999

panek hõlmab ajaliselt väga ulatuslikku perioodi – baltisaksa kunstist kuni viimaste kümnendite kunteni ja sobib eesti kunsti ajaloo vaatlemiseks erinevate stiilide kaudu. Vaatamata meie vaid pisut üle poolteise sajandi ulatuvale kujutava kunsti ajaloole, on siin ometi olemas kõik, mis stiiliajaloolise käsitluse puhul oluline. Eesti kunstis on läbi mängitud nii klassitsismist lähtuva, romantilise laadi kui ka realismi näited ja peaaegu kõik moodsa kunsti voolud. Rääkides eesti kunsti ajaloost, saab teha viiteid sarnastele protsessidele mujal maailmas ja vastupidi.

Õppeaasta alguses oleme koolidesse ja teistesse lasteasutustesse saatnud meie pakutavate programmide ja näidisteemadega infolehed, samuti vahetuvate näituste tutvustused. Muuseumisse tuleku peaks hõlpsaks tegema see, et kõiki muuseumitunde, samuti loenguid oleme pakkunud tasuta. Endiselt on kooligruppidel võimalik tellida kogu maja tutvustavaid ekskur-

Et muuseum ei oleks ainuüksi vaatamise koht, on lastel võimalus sealsamas näitusesaalides nähtut ise paberile panna.

Keskastme õpilastele oleme eest lähtuvalt pakkunud süstemaatilisemat lähene-mist. Nagu juba eespool juttu oli, soosib seekordne püsiekspositsioon eesti kunsti oluliste ajajärkude käsitlemist stiilide lõikes. Tundide teoreetiline pool annab ülevaate eesti kunsti mõjutunud kunstivooludest. Keskastmele väljapakutud kümnest teemast on seni enim soovitud olnud “Sümbolism ja rahvusromantism N. Triigi, O. Kallise ja K. Raua töödes”, “A. Vabbe – suurimaid eesti kunstiuuendajaid”, samuti on populaarne olnud graafikatehnikate tutvustus. Näitusel eksponeeritud teoseid on täiendanud kas slaidiprogrammid või videofilmid, graafikatehnikate tutvustusel on näidatud trükiplaate jne. Näitus ei avarda laste teadmisi mitte ainult kunstiajaloo, vaid on hästi seostatav ka teiste kultuurivaldkondadega, eriti eesti kirjanduse ja ajaloo, võimaldades luua valdkondadevahelisi seoseid. Näiteks on eksponeeritud Tartu linnavaateid erinevatest aegadest (G. Fr. Schlater, E. Aiki), kirjanike portreid (G. Suits, A. Gailit, A. Oras, J. Viiding), Kalevipoja ainelisi töid (O. Kallis, K. Raud) jt. Vastava teemaga seotud piltide vaatlusele, kunstniku loomemeetodi ning ajastu ja stiili iseloomustusele järgneb joonistamine, käsitletava aine praktiline läbimängimine. Ajaloo jooksul on kunstiteoste kopeerimise mõtteks olnud õppida suurtelt meistritelt nende töid võimalikult täpselt jäljendades. Täpseid koopiaid on muuseumi saalides tegemas käinud nii Tartu Lastekunstikooli kui Tartu Kunstikooli õpilased oma õpetajate juhendamisel. Meie muuseumitundides on see aspekt jäänud tagaplaanile. Eesmärgiks on võimaldada elavat suhtlemist kunstiteosega, õpetada vaatama, luues nii eeldused kunsti mõistmiseks ja tunnetamiseks. Lõpptulemusest olulisemaks oleme pidanud tegevuse protsessi ja seeläbi laste endi loovuse, vormi- ja värvitaju arendamist. Kõige muu kõrval ei ole kõrvalise tähtsusega ka argisest koolirutiinist erinev keskkond – viibitakse ju muuseumiõhkkonnas kunsti keskel.

Gümnaasiumiõpilastele on mõeldud 5-osaline loengutsükkel (ä 2 x 45 min) eesti kunsti ajaloo sõlmeemadest alates baltisaksa ja rahvusliku ärkamise aja kunstist kuni viimaste kümnendite kunteni, lektoriteks meie teadustöötajad. Peatähelepanu on samas eksponeeritud originaalide vaatlusel, täienduseks ulatuslikud slaidiprogrammid. Ka suurematega töö-

tades on tähtis arendada diskussiooni, et uus seonduks varem teistes ainetes õpitu või isekogetuga. Teoreetilise kursuse täiendusena on joonistamisvõimalust kasutanud ka suuremad koolilapsed.

Siinkohal peaks puudutama üht Tartu Kunstimuuseumi valusamat küsimust – ruumiprobleemi, sest täielikult puuduvad omaette ruumid muuseumipedagoogiliseks tööks. Kõik ettevõtmised toimuvad kunstiteoste keskel näitusesaalides, kus puudub igasugune statsionaarne inventar. Galerii suurest saalist saab fondiruumist toodavate klapptoolide, ekraani ning dia- ja grafoprojektori abil kujundada hädapärase auditoriumi, kuid see on töömahukas ja ajapikku väsitav ettevõtmine. Märkmeid teha on ebamugav, joonistamisel saab põlvedel hoida joonistusalusid, nooremad õpilased on joonistanud enamasti kõhuli põrandal.

Muuseumi pedagoogilise töö praktilisi tulemusi on näha olnud laste tööde näitustel. Esimene näitus oli 1996. aastal Vallikraavi tänava hoones, kus esitati Ants Laikmaa ja tema ateljeekooli näitusel valminud õpilastöid. Laikmaa näitusel oli ühes saalis avatud improviseeritud ateljee sellise seadeldisega, mida Laikmaa oma õpilastele tavatses üles panna. “Laikmaa stuudios” käisid joonistamas põhiliselt Tartu Lastekunstikooli õpilased. 1998. aasta maikuus oli esinduslik väljapanek laste töödest, mis olid sündinud püsinaäitusel ja 1919. aasta näituse retrospektiivil eesti kunsti klassika järgi. Eksponeeritud olid põhiliselt Tartu Kunstigümnaasiumi õpilaste tööd. Nemed olid esimesed, kes eksperimendi korras läbisid keskastmele mõeldud muuseumitundide programmi. Nende loomingulisus ühelt

poolt ja professionaalne meisterlikkus teiselt poolt üllatasid täiskasvanud kunstinimesi. Näitusel pakuti oli seda huvitavam, et korrus allpool rippusid seintel needsamad maalid, mille järgi laste tõlgendused olid sündinud. 1999. aasta septembris-oktoobris, mil püsiekspositsioon oli avatud viimaseid päevi, oli väljas näitus eelmisel õppeaastal valminud töödest. Siin olid esindatud juba paljud erinevad vanuserühmad ja koolid. Muuseumis valminud õpilastöödest on oma ruumes näitusi koostanud nii meid külastanud koolid kui lasteaiad.

Senise töö tulemusi kajastab ka statistika. 1997. ja 1998. aasta jooksul on muuseumi haridusprogrammides osalenud 5372 last, kui liita siia täiskasvanud kunstihuvilistele mõeldud üritustest osavõtjad, saame 7866 inimest.

Lisaks Tartu ja Tartu maakonna koolidele, millest paljudega on kujunenud koostöösidemed, leiavad meie majja tee

- ♦ Õpilased joonistamas 1998/99. õppeaastal muuseumis valminud tööde näitusel
- ♦ Schoolchildren drawing at the exhibition of the works completed at the museum in the study year 1998/99
- ♦ Ученики рисуют на выставке рисунков, выполненных в музее

ka Järvamaa, Võrumaa, Põlva, Rakvere jt Eesti paikade koolid. Uusi koole liitub pidevalt ja korra käinud tulevad tagasi. On olemas tagasiside ka õpilastega, kes on hinnanud muuseumitunde vajalikeks ja huvitavateks. Koostöös muuseumiga on Tartu koolid korraldanud kunstpäevi. Kaugemas tulevikus näeme meie kunstimuuseumi rolli kogu Lõuna-Eesti kunstikeskuseks. Muuseumitundide ja loengute pidamisel on osalenud enamik muuseumi teadustöötajaid. Soovist ja tahtmisest aga alati kõikide plaanide elluviimiseks ei piisa. Tulemusliku ja atraktiivse muuseumipedagoogilise töö eeldus on kõige muu kõrval korraliku õppebaasi olemasolu, s.o klassiruumid, kunstistuudiod jm ruumid koos sisseseadega. Kunstiprojektide elluviimisele saaks kaasata nii kunstiõpetajaid kui tegevkunstnikke. Tulevikus võiks kunstimuuseumi külastamine ja originaalteostega tutvumine olla ette nähtud riiklikus õppekavas, see tähendaks läbimõeldud koostööd haridusministeeriumi, koolide kunstiõpetajate ja kunstimuuseumi vahel.

Reeli Kõiv on Tartu Kunstimuuseumi muuseumipedagoog.

The educational department of Tartu Art Museum was founded in 1996. We have put together several educational programs for different ages of pre-school and school children and also for the adults. The main place, where the educational programs take place, is the museum-building at Raekoja Square 18, where the permanent exhibition of the museum's collection is set up. The exhibition offers a survey of Estonian art from the second half of the 19th century till the works of art of the 1980s.

There are several experiences available for young people depending on their knowledge and age – from observing, listening the lectures to skill building, especially drawing. Every year there are organized the exhibitions of childrens' drawings.

The most serious problem of the educational department is the missing of special classrooms and art studios for these activities. All the programs take place in the exhibition-halls in the middle of the works of art. From one side it is useful – children can achieve the very close contact with art, but from the other it makes the certain limits to our activities. In spite of these problems the number of school-groups is increasing from year to year.

Lapsed Narva Linnuses

Natalia Pomazan

Enam kui kümme aastat tagasi sai Narva Linnuses alguse programm "Muuseum ja lapsed". Algselt haaras see algklasside õpilasi ja lasteaialapsi. Ajapikku laienes laste vanuseline piir ja nüüd tegeleme alates 5-aastastest lastest kuni 20-aastaste noorukiteni. Viie aasta eest sai programm koduloolise suuna.

Meie linna kõige väiksemate elanike jaoks avanevad kord kuus "Saladused tammepuust ukse taga". Muinasjututegelaste kaudu tutvuvad lapsed linnuse ja linna ajaloo, saavad teada, kes elavad meie linnuse katusel, kes on hirmuäratavates muinasjuttudes peidus maa-alustes koobastes. Noortel narvalastel on vedanud – just neile süüdatakse jõulu ajal tuli

Hermanni linnuse kaminas. Iga ukse taga elab saladus, kuid olgu see kümnnes või kahekümnnes, ei ole see iialgi viimane.

Esimese klassi õpilased süütavad muuseumis "Võlulaterna". Selle abil saavad nad teadmisi oma kodupaiga minevikust, kuulavad mere, rändrahnude, metsa hääli. Õpitakse tundma eesti talurahva endis-aegset elu, saadakse teada, kuidas õppisid vanaemad-vanaaisad. Tegevus on üles ehitatud nii, et saadud teadmisi ei jäeta ainult meelde, vaid igaüks töötab selle enda jaoks loominguliselt läbi.

"Aknake suurde maailma" – meie muuseumi kogud avanevad 2. klassi õpilastele. Iga päev ootab meid uus avastus, sest iga päev puutume kokku suure hulga esemetega. Need on lood raamatust, mida

me iga päev käes hoiame, kellast, mille järgi arvestame aega, portselantassist, millest iga päev teed joome... Vestleme esemete tekke- ja kujunemisloost. Meie ülesanne on õpetada lapsi tunnetama ajalooliselt väärtuslike muuseumiesemete mõtet ja tähendust.

"Sissejuhatus kodulukku" – sellest algab tegelik kodu-uurimuslik programm, mis koosneb ajaloolisest ja geograafilisest osast. Uurime muistsete eestlaste asulakohti, kivist ja rauast tööriistu, avame vanade maakaartide saladusi, reisime vana Narvas. Igal linnal on oma nägu – majad, tänavad, jaamad, pargid, teatrid. Kuid igal linnal on ka oma hing – need on inimesed, kes seal elavad. Seepärast tutvume ka perekonnaarhiiviga. Oma paikkonna taime- ja loomariigist saame lähemalt teada ka legendide, pärimuste kaudu. Lapsed saavad õppustel teada näiteks seda, kus kasvab Eestis nii eksootiline taim nagu orhidee.

Järgmine programmilõik "Sissejuhatus ajalukku" avab 4. klassi lastele selgelt ning kujukalt eesti ja vene rahva sajan-ditepikkuse ajaloo. Tutvume eesti muinasjuttudega ja vene kangelasbõlinadega, selgitame, mis oli ühist ja milles väljendusid erinevused eesti ja vene käsitöodes. Aasta lõpul avame vanaema Tiitu riidekirstu – mida kõike seal ei ole!

5. klassi õpilastele avab ajalugu juba lähemalt oma saladused. See abonement eeldab kokkupuudet mitmete ajaloo abidistsipliinidega, mis võimaldab materjali paremini omandada, silmaringi avardada.

Meie linnuses on isegi rüütlite kool. Seal õpivad poisid, kuidas olla tõeline rüütel selle mõiste kõige õilsamas tähenduses. Tütarlapsed õpivad käituma kaunite daamidena.

Nii aasta-aastalt, samm-sammult kasvame ühises tegevuses koos meie lastega, otsime ja leiame uusi ideid edaspidiseks.

Vene keelest Ildike Jaagosild

Natalia Pomazan on Narva Muuseumi osakonnajuhataja.

Foto J. Škabara

- ◆ Lõbusad jõulud Barbiega (abonement "Saladused tammepuust ukse taga" 1998)
- ◆ Merry Christmas with Barbie (voucher *Secrets behind an Oak Door* in 1998)
- ◆ Веселое Рождество с Барби

Muuseumi ja kooli koostöömudelid

Virve Tuubel

Koguvast ning säilitavast muuseumist on ka meil saamas kommunikatuur, avatud ja levitav muuseum. Seda uut suunda pole muuseumitöötajatele vaja enam selgitada. Küll jääb veel puudu teadmistest, kellele ja kuidas seda tööd teha.

Mitmeid teid pidi on Eestisse jõudnud teiste maade kogemused muuseumipedagoogika alal. Neid oleks vaja hinnata ja meie muuseumide jaoks kohendada.

MUJAL

käsitletakse muuseumipedagoogikat kui haridussüsteemi lahutamatu osa. Kindel koht on sellel mõistel haridusalastes entsüklopeedias ja samuti museoloogilistes käsiraamatutes. Näiteks Saksamaal Münchenis töötab juba ligi 30 aastat muuseumipedagoogika keskus.

Muuseumipedagoogid tegelevad erinevate sihtgruppidega – alates koolieelikute kuni pensionärideni. Suuremat tähelepanu pööratakse siiski tööle kooliõpilastega, kes paljudes muuseumides moodustavad enamiku külastajaskonnast. Muuseumide külastused kuuluvad kooli õppekavadesse.

Muuseumist saadavat haridust peetakse loomulikuks, mitmekülseks ja ka täienduseks ametlikule kooliharidusele. Seda on mõjutanud sotsiaalsed ideoloogiad, uued haridusteoriad ja väljapane-kute tehnoloogiline areng. Võrreldes kooliga, kus õpetus on ainekeskne, igapäevane ja kohustuslik, on muuseumis tehtav haridustöö terviklikum. Positiivselt mõjub ka uudne keskkond. Muuseumi eelist hariduskohana nähakse veel selles, et seal suudetakse pakkuda teadmisi väga laiale külastajaskonnale. Samas on kogu külastajaskonna kommunikatsioon väljapane-kuga siiski raske.

Muuseumis tehtav haridustöö peab olema üles ehitatud sellele, mida inimesed tunnevad, teavad, usuvad eelnevalt enne

näituse külastamist. Näituse koostaja peab konsulteerima muuseumipedagoogidega, saades nii ettekujutuse potentsiaalse külastaja ettevalmistusest. Eesmärk peaks olema muuta näitused harivamateks.

Kommunikatsioon ja interpretatsioon on saanud võtmesõnadeks paljudele muuseumidele.

Külastaja tuleb muuseumisse, et saada teadmisi, aga ka suhelda. Külastajad eelistavad muuseumi, kus on huvitav, atraktiivne, kus külastaja tunneb, et ta pole jäetud üksik. Muuseum peab olema külastaja aktiivses keskustelus. Muuseumidelt nõutakse kvaliteeti, aga samas, et näitused oleksid atraktiivsed ja meelelahutuslikud.

Oluline on, kuidas tõlgendada näitust ja iga üksikut eset seal. Väljapane-kuse muuseumis peaks olema atraktiivne ja efektiivne läbilõike kogust. Näituse koostajad ja selle vahendajad, muuseumipedagoogid, sõltuvad teaduspoole materjali tõlgendusest. Lähtuma peaks sellest, et ka tavajärgne muuseumikülastaja saaks näitusest aru. Muuseum peab tahtma luua, külastaja õppida.

Esemetel põhinev õppimine on muuseumipedagoogika lahutamatu osa. Muuseum koosneb esemetest, mida seal kogutakse ja hoitakse. Muuseumipedagoogi ülesanne on interpreteerida esemeid: ajaloomuuseumid ajaloo-objekte, nende lugusid; kunstimuuseumid maale, nende ilu jne. Ese on pidevalt keskpunktis, aga mitte primaarne. Ese ei ole erinevate inimeste jaoks sama. Igal inimesel võib olla oma kogemuse esemega. Näituse koostaja loob oma kogemusele toetudes loo(d) esemetest. Selle edastab külastajale muuseumipedagoog. Külastajale on ese vahend, mille kaudu ta saab uue kogemuse.

Muuseumipedagoogi töö tuleneb muuseumi kontseptsioonist. See sõltub töötajate arvust, muuseumi struktuurist ja on tihedalt seotud külastajauuringu ning

külastajaraamatuga. Muuseumipedagoog on vahendaja külastaja ja näituse vahel.

Pedagoogilised programmid muuseumis peavad olema orienteeritud erinevatele sihtgruppidele. Peab olema välja toodud programmi maht, kestvus ja maksumus. Programm ei tohiks sisaldada ainult fakte, vaid selle käigus peab tekkima aktiivne suhtlemine ja tulemusena saab osaleja uusi teadmisi. Oluline on näidata reaalseid esemeid.

EESTIS

kogub muuseumipeda-
googika alles jõudu. Selle täpne algus on vaieldav. Võib-olla on see muuseumi asutamine Iisaku Keskkooli juurde või esimese muuseumipedaogoogi töөлövõtmise Eesti Vabaõhumuuseumis.

Põhitähelepanu pööratakse meilgi tööle lastega. Selleks on loodud Eesti Vabaõhumuuseumis Lastemuuseum, Eesti Kunstimuuseumi juurde studio Sally, Tartu Kunstimuuseumis pedagoogiline osakond, Eesti Rahva Muuseumis töötuba jne. Lisaks on paljudel muuseumidel (Hiiumaa, Harjumaa, Narva, Väike-Maarja, Mõniste muuseum, Tartu Linnamuuseum, Kreutzwaldi muuseum, põllumajandusmuuseum jt) laste jaoks hulk erinevaid programme ja õppematerjale.

Muuseumipedagoogilised program-
mid tuleks kindlasti siduda riiklike
õppekavadega. Siis tunneksid ka õpetajad suuremat huvi muuseumikülastuse vastu. Selleks tuleb tööd teha enne muuseumisse tulekut, muuseumis ja ka koolis pärast muuseumikülastust. See nõuaks omakorda vastavate materjalide koostamist.

Muuseumipedagoogiliste materjali-
de koostamisel on kindlad eesmärgid –
kellele ja milleks neid tehakse. Materjal on eelkõige nähtu ja kuuldu kinnistamiseks.

Muuseumipedagoogiliste programmid rakendamisel on erinevaid võimalusi. Neid võiks nimetada ka **koostöömudeliteks.** Nende kasutamine sõltub iga

◆ Koolitund töötoas

◆ The lesson at museum-classroom

◆ Урок в комнате для занятий

Foto Arp Karm

muuseumi vajadustest ja võimalustest. Eesti Rahva Muuseumis oleme kasutanud ekskursiooni, koolitundi, lavastust, koostame õppematerjale, teeme koostööprojekte ja on võimalus ka individuaalselt muuseumis õppida.

1) Ekskursioon

ei ole enam ainult ühe poole monoloog. Õpilaste aktiviseerimiseks esitame küsimusi ja laseme lastel ise jutustada. Püüame teemat siduda selle paikkonnaga, kust on õpilased pärit. Oluline on, et lapsed ei jääks passiivseteks kuulajateks.

2) Koolitund

on võimalus õpetada muuseumis kindlat teemat kas näituse raames või vajalike esemeid kasutades. Kasuks tuleb seda teemat käsitlev õppematerjal. Teist aastat viime läbi koolitundi, mis annab ülevaate koolielust viimase 100 aasta jooksul. Programm sündis koostöös koolielu tutvustava näituse koostajatega. Algselt ainult näituse juurde mõeldust kasvas välja iga-aastane programm, mida pakume koolidele septembrikuul. Näituse koostamisel kogunes rohkesti koolielu kajastavat materjali. Osa sellest jäigi muuseumipedaogoogilise töö läbiviimiseks. Anname ülevaate õpilaste, õpetajate, koolimajade ja õppevahendite muutumisest läbi aja.

Programm sisaldab ajalugu, matemaatikat, emakeelt, joonistamist. Esitades vana, toome paralleele kaasajaga. Püüame ka õpetajat programmi kaasata, et ta räägiks enda koolielust. Samas on näitus, kus on erinevate aegade koolipingid, koolikotid, kirjutusvahendid, fotod kooliõpilastest ja õpetajatest. Osaleja saab proovida kirjutamist krihvli ja sullepeaga, koos täidame ka õppematerjali.

3) Lavastused

võimaldavad erinevate situatsioonide läbimängimisel ja vaatamisel tajuda ning tunnetada õpitavat. Traditsiooniks on etendused mardipäeval, kadripäeval, aastavahetuse eel, volbriöö ja jaanipäeval. Näiteks mardija kadripäeva programmis teeme maskid, paneme riietesse mardid, kadrid, laulame, mängime ja räägime sellest, kuidas vanasti marti ja

kadrit joosti. Selgitame, kuidas seda teha tänapäeval, ja mõtleme koos, millised on head soovid, mida võiks tänapäeval lausuda.

4) Õppematerjalid

aitavad kinnistada õpitut. Praegu kasutame kõige rohkem töövihikut "Rehetare lapsed", mille abil tutvustame rahvakultuuri peamiselt algklasside õpilastele (neli õppust). Pärast vastava osaga tutvumist püsinäitusel täidame töötoas töövihikut.

Materjali kinnistamiseks oleme lapsed jaotanud taluperedeks. Iga pere peab joonistama oma talu koos kõigi kõrvalhoonetega. Pere kõige tähtsam inimene, taluperemees, tutvustab oma peret ja valminud talumaketti.

5) Projektõpe

on võimalus erinevate muuseumide, asutuste, koolide jne koostööks.

6) Individuaalõpe

võimaldab iseseisvalt muuseumis õppida, eelduseks on vastava programmi või materjali olemasolu.

Mitmeid mudeleid saab rakendada ka koos. Praegu kasutame sagedamini esimest nelja.

Kirjandus:

Museums, Educations. 1992. – *Encyclopedia of Educational Research*. Sixth edition. American Educational Research Association, 874–879.

Berufsfeld Museumpädagogik im Wandel. 1998. München.

Museumhåndboka. 1992. Oslo.

Tomasevica, W. 1998. Museums – Natural Educators. – *Baltic Sea. Adult Education* 2: 6–9.

Muuseumipedagoogika-alased artiklid ajakirjas *Muuseum* nr 2, 4, 5, 6, 7.

Virve Tuubel on Eesti Rahva Muuseumi
giid-metoodik.

In Estonia museums use in their work with children several possibilities, such as the Children's Museum, art studio, and workshop. In addition to that many museums have compiled different programmes which offered to complete school education. Cooperation models depend on the specifics and possibilities of each museum. The Estonian National Museum uses the following cooperation models in its work with children: excursions, classes, performances, study material, project study and individual training. The educative work done at Estonian museums should be an inseparable part of the educative system.

Музеи Эстонии в своей работе с детьми используют разные возможности, такие как детский музей, художественная студия, комната для занятий. В дополнение к этому музеями разработаны специальные программы, предлагаемые для совершенствования изученного в школе материала. Проекты сотрудничества зависят от специфики и возможностей отдельно взятого музея.

Эстонский национальный музей в работе с детьми пользуется такими моделями как экскурсия, урок, инсценировка, учебный материал, программное обучение и индивидуальное занятие. Проводимая музеями Эстонии педагогическая работа должна стать неотъемлемой частью системы образования.

Viis aastat Läänemaa Muuseumis ehk *Elu võimalikkusest* *Läänemaal*

Talis Vare

Läänemaa Muuseumi 70-aastases ajaloo (muuseum on asutatud 1929) moodustavad viis aastat kokkuvõttes küll tühise, kuid siiski olulise perioodi, mis peaks õigustama nii enda olemasolu Läänemaa Muuseumis kui nimetatud asutuse eksistentsi Eesti muuseumimaastikul.

Põhiline probleem, mille ees muuseum juba 1990. aastate keskel seisis, oli vananenud püsiekspositsioon (valminud 1979). Üksikute ekspositsioonilõikude kohendamine ja uuendamine loodetud tulemust ei andnud. Erandi moodustas 1995. aasta suvel avatud "Talutuba 20. sajandi alguse Läänemaal", mis moodustab praegugi osa püsinäitusest. Arvestades uuenenud muuseumikollektiivi vähest töökogemust, ei julgenud me kohe asuda uue püsiekspositsiooni kallale. Tagantjärele võib öelda, et valitud nn järkjärguline variant, kus oma kogemustest õppides oli võimalus liikuda uuele kvaliteedile, õigustas end.

1996. aastal avas Läänemaa Muuseum Haapsalu piiskoplinnuse kahes saalis näituse "Haapsalu – Saare-Lääne piiskopkonna keskus". 1997. aasta suvel avati Haapsalu raudteajaamas Eesti Raudteemuuseum. Nii selle kui eelnimetatud püsinäituse kuraator

oli Läänemaa Muuseumi teadur Ülla Paras.

1997. aasta maikuus avasime vastremonditud saalis ning "talutoas" näituse "In vino ..." ehk "Inimene ja alkohol", mida sama aasta detsembrist võis näha ka Eesti Rahva Muuseumis ning 1998. aasta

Foto Talis Vare

◆ Väljapanek "Läänemaa mõisad" püsinäitusel "Elu võimalikkusest Läänemaal" (1998)

◆ The display of Läänemaa manors at the permanent exhibition *The Possibility of Life in Läänemaa* (1998)

◆ Выставка "Ляэнемааские имения". Экспозиция "О возможности жизни в Ляэнемаа" (1998)

mais-juunis Eesti Tervishoiumuuseumis. 1998. aasta veebruaris avasime muuseumi keldris näituse "Esimene Eesti polk Haapsalus 1917/18". Nende kahe näituse kuraator oli Talis Vare.

Kõik need proovikivid tulid meile kasuks suurema projekti ettevalmistamisel. 1997. aasta kevadel võtsime vana püsinäituse maha. Regulaarsed ajurünnakud püsiekspositsiooni teemal algasid 1997. aasta sügisel. Kohe selgusid mitmed probleemipunktid, mida oli vaja lahti harutada. Kindlasti on need tuttavad maakonnamuuseumidele, kus uuendatakse või on juba uuendatud püsinäitust.

♦ Ideid on palju, aga ekspositsioonipinda vähe (140 m²).
♦ Muuseumimaja asub endises raekojas, mis dikteerib oma tingimused.

♦ Olemasoleva ajaloolise materjali ühekülgsus – mõningaid teemasid on puudulikult uuritud või on puudu ainelisest materjalist.

♦ Kas rajada näitus miljöodele või tuleks anda põhjalik ajalooline ülevaade stenidel ja vitriinidel. Kas ja kuidas neid esitlusviise ühendada ning millistes proportsioonides?

Kogu ekspositsiooni otsustasime üles ehitada temaatilisele printsiibile, hüljates seega täielikult vana püsinäituse põhimõtted. Kronoloogia tuli loomulikult iga teema sees säilitada. Ajaloolise ülevaate iga teema kohta otsustasime esitada seintel asuvates "taskutes" paiknevatel A4 formaadis lehtedel, mida külastajad saaksid eesti ja võõrkeeles lugeda. Vähest eksponeerimispinda ei tahtnud me pikkade tekstidega koormata.

Raskusi valmistas ka ajaliste piiride paikapanek. Algusega oli lihtne. Selleks oli loomulikult asustuse tekkimine Läänemaal. Siin saime abi ajaloomuuseumi arheoloogiasektori juhatajalt Mati Mandelilt. Kergendust oli toonud Läänemaa keskaja ekspositsiooni paiknemine Lossimuuseumis. Näitusepinna nappuse tõttu olime sunnitud üldiseks lõpp-piiriks seadma 1940. aasta, kuigi üksikud esemed ja fotod pärinevad ka hilisemast ajast.

Foto E. Ambos

♦ Muuseumitöötajad näitusel "In vino..." (1997). Paremal artiklite autorid Talis Vare ja Asta Veenpere

♦ The staff members of the museum visiting the exhibition In vino... (1979). The authors of the articles are on the right

♦ Сотрудники музея на выставке In vino... Направа авторы данных статей

Selgus, et ekspositsioonipinda saab hea tahtmise korral ka juurde tekitada. Kuna näitusesaali kõrgus on 4,5 meetrit, oli võimalus saal kohati kahekorruseliseks muuta. Praegune muuseumi konservaator Tõnu Tiit ehtas oma jooniste järgi ¼ saali ossa nn laeva. See on läbilõige sümbolsest laevast, mille dekile saab tõusta treppi mööda. Teisel korrusel on väike ülevaade Läänemaa merendusest. Laeva sisemuses on eksponeeritud aga kalandusega seotud esemed ja fotod.

Vitriine kasutasime nii vähe kui võimalik ja vajalik. Tulemus oli segu klassikalisest vitriininäitusest kuni installatsioonideni. Sadade kilode kaupa on näitusesaalis kive, puid, kruusa, liiva ja muud näitusesaali jaoks harjumuspärast. Näiline kaos on kõrvuti korrastatusega ning kõik see peaks kaleidoskoobina edasi andma Läänemaa eripärast kultuuri ja ajalugu. See oli vähemalt meie taotlus. Kuivõrd see õnnestus, on juba külastaja hinnata. Kaleidoskoobi ehk püsinäituse nimeks sai "Elu võimalikkusest Läänemaal". Enam kui

poole aasta pikkusele tööle tõmbasime joone alla 4. juulil 1998, kui toimus näituse pidulik avamine. Näituse avamine ei tähenda selle valmisaamist ei otseses ega kaudses mõttes. Kõiki häid ideid ei suutnud me kohe rakendada ja praeguseks on tekkinud uusi mõtteid, kuidas näitust täiendada. Tagantjärele sai valmis ka püsinäitust tutvustav värviline voldik. Kahjuks pole me leidnud näitusesaalis sobivat kohta, kus demonstreerida Läänemaa ajalugu kajastavaid videofilme. Selleks peame kasutama teadurite tööruumi.

Tänuõnäd ajaloomuuseumile, meremuuseumile ja Rannarootsi Muuseumile, kust saime enamus deposiite. Abi oli ka teiste muuseumide ja arhiivide materjalidest.

Lisaks püsiekspositsioonile on meil saal (35 m²) ajutiste näituste jaoks. Nimetada võiks näitust kunstnik Roman Haavamägi elust ja loomingust. Põhjuse rõhutada kunstniku tähtsust Haapsalu jaoks andis muuseumi kunagise filiaali, s.o

kunstniku majamuuseumi lõplik sulgemine 1998. aasta suvel.

Suurematest projektidest võib veel mainida Eesti Politsei 70. aastapäevale pühendatud näitust "Seaduse silm", mis valmis koostöös Lääne politseiprefektuuriga 1998. aasta detsembris. Tänu sellele näitusele täienesid Läänemaa Muuseumi kogud maakonnas kurjategijatelt konfiskeeritud relvade ja muude esemetega ning suure hulga politsei- ja miilitsavarustusega. Ajutiste näituste ruumi olemine püüdnud täita ka näitustega, mille ajaline piir ületaks 1940. aastat.

Loodan, et muuseumi töö tulemusena ei kahtle ei kohalik elanik ega turist elu võimalikkuses Läänemaal.

Talis Vare on Läänemaa Muuseumi direktor.

The Läänemaa Museum was founded in 1929. The most recent permanent exhibition was created in 1998; the previous one (which was put on display in 1979) had become obsolete content-wise and physically by the 1990's. This article focuses on issues which are connected with putting up the most recent permanent exhibition. The creation of the permanent exhibition can be divided into two phases: preparatory work that was necessary for gaining experience and the actual creation of the permanent exhibition. The preparatory work consisted of the following: A Farm Room in Läänemaa in the Beginning of the 20th Century, created in 1995; the permanent exhibition Haapsalu – the Centre of the Saare-Lääne Diocese in the Haapsalu Episcopal citadel, opened in 1996; the Estonian Railway Museum's permanent exhibition in the Haapsalu railway station, opened in 1997; the exhibition In Vino... (1997) and The First Estonian Regiment in Haapsalu 1917/1918 (1998); and also some smaller exhibitions.

The preparatory work for the new permanent exhibition began in the autumn of 1997. The exhibition was built upon a thematic concept; old concepts for forming an exhibition were discarded. Chronology was maintained within the themes. Lack of exhibition space was the biggest problem; as a result the historical overview of the themes is presented as an appendix on a sheet of paper for interested parties. The themes are presented in varied forms, from customary showcases to installations. The permanent exhibition is titled The Possibility of Life in Läänemaa. It reflects life in Läänemaa from the time the area was first settled until 1940. The exhibition covers fishing-seafaring, manors and farms, religion, education and culture, the town of Haapsalu: how it was governed and what life was like there, and much more.

Due to lack of exhibition space, we had to end the survey at 1940 for the permanent exhibition; because of this, we have tried to display exhibitions concerning the period after 1940 in the room for temporary exhibitions.

Teadustööst ja pedagoogilisest tegevusest Läänemaa Muuseumis

Asta Veenpere

Läänemaa Muuseumis algas 1997. aasta lõpust uue püsinäituse jaoks materjali otsimine ja läbitöötamine. Kajastamisele tulevad teemad olid küll paika pandud, kuid esmalt tuli luua terviklik pilt iseenda jaoks. Nii algas kirjanduse, uurimuste jm materjali läbitöötamine, et koostada ekspositsiooniplaani. Uurimistöö käigus pandi paberile lühiülevaated näitusele kajastamisele tulevatele teemadel: Läänemaa usuelu, mõisamajandus, kultuuri- ja hariduselu, kalandus, merendus ja salakaubandus, Haapsalu linna valitsemine, linn kui kuurort, Haapsalu savitööstused, Haapsalu rätik. Nii valmis ühtlasi alusmaterjal erinevaid ekspositsioonilõike tutvustavate ülevaadete jaoks.

Kõrvuti püsinäituse ettevalmistamisega jätkus töö igasuviste ajalookonverentside läbiviimisel. Oli välja kujunenud üsna kindel ajaloo huviliste seltskond Läänemaalt ja kaugemaltki, kes koonduvad traditsiooniliselt suviti Haapsallu. Mitmel konverentsil üles astunud Mati Mandel, Ivar Leimus, Kalev Jaago jpt võiksid kanda lausa Läänemaa ajaloolase tiitlit. Kuna ettekannetelt eeldatakse lokaalajaloo käsitlemist, ergutavad konverentsid ühtlasi uute uurimuste valmimist. Võimalust esineda on kasutanud ka kodu-uurijad.

1997. aasta ajalookonverentsi ajaks ilmus esimene artiklikogumik "Läänemaa Muuseumi Toimetised", kus trükivalgust nägi üheksa uurimust tuntud ajaloolastelt (E. Tarvel, A. Mäesalu, K. Altoa, A. Pärn jt). Praeguseks on ilmunud kolm kogumikku.

Viimastel aastatel on muuseumi tähendus kohalikus kultuurielus laienenud. Muuseum on pakkunud abi maakonna ja linna suurürituste korraldamisel, nagu keskaegse Haapsalu päevad või mitmesugused ajaloolised tähtpäevad. Teadurid esinesid ettekannetega kuurordi rajajast dr C. A. Hunniusest ja Haapsalus suvitanud heliloojast P. Tšaikovskist. Haapsalu esimeseks sallipäevaks 1997. aasta suvel valmis ettekanne Haapsalu rätiku kudemise ajalooost, seda illustreeriti muuseumi

kogudest pärit dokumentide ja esemetega.

Muuseum on jõudumööda laiendanud koostööd koolidega, pöörates eriti tähelepanu algklasside õpilastele kui tulevastele ajalooõppuritele. Õpilastele tutvustatakse muuseumitöö kõiki tahke: fondi, kogumist ja uurimistööd, näituste valmistamist.

Oktoobris 1999 kuulutas muuseum välja maakonna 5.–6. klasside õpilaste kunstivõistluse teemal "Mulle meeldib muuseum". Nende klasside õpilastele antakse võimalus külastada konkursi ajal muuseumi tasuta. Ürituse eesmärgiks on teadvustada ajalugu alles õppima hakkavatele koolilastele museaale kui üht olulist ajalooallikat, ärgitada muuseumihuvi, luua muuseumile tagasiside edaspidise töö mõtestamiseks.

Keskastme- ja gümnaasiumiõpilased pöörduvad meie poole, et leida materjali referaatide ja kodu-uurimuslike tööde jaoks. Koostööst koolidega on muuseumi kogudesse laekunud mitmeid kodu-uurimusklikke töid. Muuseumi näitustel viiakse läbi ajalootunde. Paraku seab ruumikitsikus üritustele omad piirid: loenguruumi puudumise tõttu saab korraga vastu võtta maksimaalselt 15 last, see tähendab tööd kahe rühmaga, kasutades nii näitusesaali, teadurite tuba kui ka keldriruumi. Huvi selliste ürituste vastu on suurem, kui meie rahuldada suudame, mistõttu võidavad need, kes kiiremini registreerida jõuavad. Oleme otsustanud igal aastal läbi viia mõned rahvakalendri tähtpäeva üritused. Elavat huvi pakkusid ja meiegi meelest õnnestusid jõulu- ja lihavõtteüritused.

Haapsalu Linna Algkooliga on muuseumi suhted olnud tihedad juba sellest ajast, kui osaleti ühiselt rahvusvahelises projektis "Linn linna all" (1996). Eelmisel aastal tekkis idee koostada algkooli jaoks Haapsalu koduloo õpik, millele lugude kirjutamisega on muuseumi teadurid algust teinud. Nagu iga uus ettevõtmine nõuab seegi pikemat arupidamist ja töö käigus katsetamist.

Asta Veenpere on Läänemaa Muuseumi teadur.

Rakvere Muuseumi ajaloost

Olav Mäe

Eesti Vabariigi siseminister kinnitas 11. veebruaril 1927 Rakvere Muuseumi Seltsi põhikirja. Just selle seltsi eestvõttel asuti tulevase muuseumi jaoks eksponaatide kogumisele.

Üleskutse eksponaatide kogumiseks esitas ajalehe "Virulane" toimetuses töötanud Arved Palgi, kes 3. novembril 1925 ilmunud artiklis kirjutas: "Kui kõlab üleskutse selle eesmärgi teostamiseks, siis ärge jäägu keegi meist eemale, vaid asume ühisel jõul oma kohalise muuseumi loomisele." Esmalt toimus kogumistöö juhulikult, kuid 1927. aasta algul otsustati moodustada Rakvere Muuseumi Selts, mille organiseerimisel oligi kõige aktiivsem A. Palgi.

Juba 1927. aasta jaanuaris valmis seltsi põhikiri, mille esimeses paragrahis kirjutati: "Rakvere Muuseumi Seltsi eesmärgiks on Rakvere Muuseumi asutamine ja üleväljapidamine. Rakvere Muuseumi ülesandeks on kultuurajalooliste, etnograafiliste ja loodusteaduslike kogude läbi edendada kultuuri, rahvaste ja looduse tundmist."

Seltsi asutamiskoosolek peeti 31. märtsil 1927. Kohale oli tulnud 21 inimest, kes kõik seltsi astusid. Koosolekul valiti kuueliikmeline juhatus ja kolmeliikmeline revisjonikomisjon, tutvustati kohalviibijatele seltsi põhikirja ja tegevuskava ning määrati kindlaks liikmemaks. Sama aasta 5. aprillil peeti seltsi juhatuse esimene koosolek, kus

jagati konkreetsed ülesanded igale juhatuse liikmele.

Seltsi juhatuse pöördus kogemuste saamiseks Eesti Rahva Muuseumi poole. Peatselt avaldati "Virulase" veergudel üleskutse Virumaa elanikele. Selle tulemusena toodi esimesed esemed lehe toimetusse. Esimese väärtuslikuma eksponaadi, piipkannu, tõi T. Raudsepp Palmsest.

Problemaatiliseks ettevõtmiseks kujunes arheoloogiliste kaevamiste korraldamine Rakvere ordulinnuses. Loa saamiseks pöörduti haridusministeeriumi poole. Seltsile saabunud kirjas lubati kaevamist küll alustada, kuid seda tuli teha arheoloogi juhendamisel. Et aga seltsil puudus vajaminev raha, otsustati piirduda lossi keldrite puhastamisega. Selle töö juures puudus aga järelevalve ja nii hakati mitmes ajalehes linnuses tehtavat hukka mõistma, sest tõsisesse ohtu sattus ajaloolise ainese säilimine. Haridusministeerium saatis Tallinnast asja uurima arhitekt Ederbergi, kes jäi kujunenud olukorraga siiski rahule.

Tänu kaevamistele ordulinnuses tõusis seltsi populaarsus Rakvere elanike hulgas ning seltsi liikmete arv hakkas kasvama. Samas põhjustasid kaevamised suuri väljaminekuid ning tööd linnuses tuli katkestada.

1927. ja 1928. aastal käisid seltsi liikmed koos "Virulase" toimetuses. Aja jookkul kasvas seltsi liikmeskond, lisandus uusi

eksponaate ja nii tuligi hakata tõsisemalt mõtlema uutele ruumidele. Lootused olid seotud Rakveres ehitatava Ühispanga hoonega, kus 3000 marga eest kuus lubatigi seltsile kaks-kolm tuba. Pärast kokkuleppe sõlmimist Ühispangaga asuti senisest tõsisemale kogumistööle. Juba 1927. aastal otsustati muretseda loodusteaduslikud kogud. 1928. aastal pöörduti kaitse- ja majandusministeeriumi poole, et saada relva- ja mündikogu. Loodusteaduslike kogude saamiseks pöörduti teadlase Nesterovi poole. Otsustati rajada raamatukogu ja kunsti-osakond. Kohalikud kunstnikud lubasid kunstiosakonnale oma töid pakkuda.

Ettevalmistused muuseumi avamiseks kestsid 1929. ja 1930. aastal. Kuigi linna- ja maakonnavalitsus ega ka haridusministeerium mingit toetust ei osutanud, suudeti siiski kaitseministeeriumilt korralik relvakogu saada. Tallinna Kunstimuuseum deponeeris seitse kastitait etnograafilisi esemeid, laenu abil muretseti eksponeerimiseks vajalikud vitriinid.

Rakvere Muuseumi esimene väljapanek avati külastajatele 7. detsembril 1930. Ühispanga hoones oli muuseumi seltsi käsutuses saal, üks väiksem tuba ja koridor. Esimeses ruumis näidati riulit õllekannudega, tekstiilesemeid ja gravüüre eesti rahvaviistest. Saalis olid välja pandud tekstiilesemeid, puust töö- ja tarberiistad ning relvad. Kolmandasse ruumi paigutati arheoloogilised leiud, mündid, linnu- ja loomatopised. Muuseum oli külastajatele avatud neljapäeviti ja pühapäeviti kella 12–13, hiljem vaid pühapäeviti. Ekspositsiooni avamise järel kaotas seltsi tegevus oma senise hoo. 1934. aasta suveks oli selts Ühispangale võlgu mitme kuu üüri ning ruumid õeldi üles. Asuti küll uusi ruume otsima, kuid tulemusteta. Eksponaadid seisid kastidesse pakituna ligi kolm aastat Ühispanga põõningul.

1936. aastal saadi lõpuks Rakvere linnavalitsuse abil kaks ruumi muuseumi praeguse peahoone teisel korrusel. 4. aprillil 1937 taasavati Rakveres muuseum, mille väljapanek oli jagatud neljaks osaks: esimeses toas rahvateaduslik osa, teises loodusteaduse, relvade ja nn vana Rakvere osa.

1938. aastal suutis muuseumi selts lõpuks ka võlgadest lahti saada. Kord nädalas, pühapäeviti kella 12–14 külastamiseks avatud Rakvere Muuseum tegutses kuni 1940. aasta juunini, mil ruumid tuli loovutada Eesti okupeeritud punaväele. Eksponaadid viidi hoiule linna III algkooli ruumidesse. Muuseum likvideeriti 1940. aasta 12. novembri "Eramuuseumide riigistamise seaduse" alusel.

Järgneb

Olav Mäe on Rakvere Muuseumi direktor.

◆ Rakvere Muuseum

Muuseumifestival Narvas

Ülle Kruus

Eesti Muuseumiühingu, Narva Linnavalitsuse ja Narva Muuseumi korraldusel toimus 27. septembril 1999 Narva iidse Hermannini linnuses II Eesti muuseumide näituste festival.

1999. aasta Eesti muuseumide festivali põhimäärusele vastavalt oli organiseerimistoimikond moodustanud žürii, kuhu kuulusid Narva abilinnapea Galina Moldon (esinaine), muuseumiõukogu poolt kultuuriministeeriumi muuseumiõuniku Ülle Reimets ja Toomas Tamla ICOMi Eesti Rahvuskomiteest, muuseumiühingu poolt Vaikke Reemann, Ülle Kruus ja Mall Siniveer ning Narva Muuseumist Galina Smirnova.

1998. aastal toimunud I festivalil võitis Eesti Meremuuseum. Käesoleval aastal olid Narva Muuseumi ekspositsioonisaali jõudnud Tallinna Linnamuuseumi, Tartu Linnamuuseumi, Eesti Loodusmuuseumi, Eesti Postimuuseumi, Eesti Vabaõhumuuseumi ja Fr. R. Kreutzwaldi memoriaalmuuseumi näitused.

Fotod I. Kivimäe

- ◆ Näitus "Pesu puhtaks oma käed, et sa ilus välja näed" ei vaja selgitusi
- ◆ Exhibition Wash you hands to look nice does not need any explanations
- ◆ Выставка "Вымой руки, и ты будешь красив" не нуждается в разъяснении

Arutelu käigus jõuti järgmiste tulemusteni. Narva linnavalitsuse eraldatud 30 000-kroonine preemiafond jaotati kahe võrdse II preemia (kumbki 10 000 krooni) näitustele "Pesu puhtaks oma käed, et sa ilus välja näed" – eestlaste pesemisharjumustest 20. sajandil (autorid Aile Heidmets, Triin Siimer ja Jutta Saron Eesti Vabaõhumuuseumist) ning "Pärnu – lõbus linn" – arheoloogiline lisa 18. sajandi Eesti linnade kultuuriloole (autorid Rünno Vissak, Silja Paris ja Sirje Härmas Tartu Linnamuuseumist).

Välja andmata jäänud I ja III preemia asemel otsustas žürii ühehäälselt anda 10 000 krooni sihtotstarbeliselt Narva Muuseumile näituseinventari ja valgustuse soetamiseks, et soodustada järgnevate festivalide korraldamist Narvas.

Lisaks näitusefestivalile toimus ka sisukas muuseumipedagoogika probleeme käsitlev seminar, kus osales sadakond muuseumiühingu liiget üle Eesti. Festivali tulemusena oli Narva elanikel võimalik kolme kuu jooksul oma kodulinnas tutvuda kuue Eesti muuseumi väljapanekuga. Ülle Kruus on Adamson-Ericu Muuseumi juhataja.

- ◆ Näitusel "Pärnu – lõbus linn" tutvustatakse arheoloogilise leiuväine kaudu 18. sajandi linnakodaniku elulaadi
- ◆ Exhibition Pärnu – a Cheerful Town introduces the lifestyle of the 18th century citizen through archaeological finds
- ◆ На выставке "Пярну – веселый город" знакомят с жизненным укладом горожан 18 века, используя археологический материал

Quo vadis, Museum Zoologici?

Rainer Ilisson

Tartu Ülikooli Zooloogiamuuseum eile, täna, homme

Auväärne ajalugu

Tartu Ülikooli taasavamisega 1802. aastal sai alguse ka loodusteaduste õpetamine Eestis. Loodusteaduste kateedri esimeseks professoriks valiti botaanik G. A. Germann, kes lisaks Tartu ülikooli botaanikaia rajamisele sisustas ka looduslookabineti valdavalt Eestis kogutud mineraalooligiliste, botaaniliste ja zooloogiliste materjalidega. Professor J. F. Eschscholtzi initsiatiivil eraldati 1822. aastal zooloogilised ja paleontoloogilised kogud looduslookabinetist ning nende baasil moodustati iseseisev zooloogiakabinet (täna zooloogiamuuseum). J. F. Eschscholtz oli ka aktiivne zooloogiakabineti kogude täiendaja, osaledes Tallinnast pärit maadeavastaja Otto von Kotzebue juhtimisel läbi viidud ümbermaailmareisidel (1815–1818 ja 1823–1826) laevaarstina. Nendelt ekspeditsioonidelt kogutud rikkalikust zooloogilisest kollektsioonist on tänaseni säi-

linud vaid Tahitilt toodud papagoi ja meritäht.

1831–1844 juhatasid zooloogiakabinetti peamiselt meditsiinilise haridusega professorid: anatoom ja embrüoloog M. H. Rathke, seejärel füüsikaproffessor J. J. F. Parrot koostöös zooloog H. M. Asmussiga, prof A. W. Volkmann, anatoomiaprofessor A. F. Hueck ja viimaks botaanik A. Bunge. Nende teened zooloogiakabineti arengus on seostatavad peamiselt võrdleva anatoomia ja embrüoloogia eelis-

Fotod Andres Lehistik

arendamisega, zooloogiakabineti faunistiline uurimissuund ja kogude täiendamine oli neil aastail jäetud tagaplaanile.

Uue hoo sai zooloogiakabineti areng 1843. aastal, kui asutati zooloogiakateeder, mille esimeseks professoriks valiti K. E. von Baeri õpilane A. E. Grube. Prof Grube oli ka aastatel 1844–1856 zooloogiakabineti direktor, tema juhtimisel täienesid kogud, rajati erialane raamatukogu ja soodustati faunistilist teadustööd. Täna on säilinud sellest ajast eradotsent A. Schrenki kogutud ja hooldatud limuste kollektsioon. Aastatel 1857–1859 juhendas zooloogiakabinetti prof H. M. Asmuss, Aruküla koobastest pärinevate fossiilide esmauriija. Järgnevad veerandsada aastat juhatas zooloogiakabinetti prof G. A. Flor, kelle peamiseks uurimisteenaks oli nokaalide süstemaatika. Tema tänaseni säilinud

kogu sisaldab 11 815 eksemplari. Sel ajal koondusid zooloogiakabineti juurde mitmed nimekad zooloogid: Baltimaade tuntud ornitoloog V. Russow, mardikaliste kogude kuraator G. Seidlitz.

Kolmel järgneval aastal oli zooloogiakabineti juhtimine usaldatud prof M. G. C. Braunile, kelle teeneks on ülikooli zooloogiakabineti ümberkujundamine zooloogiamuuseumiks. Prof Brauni initsiatiivil kujundati zooloogiamuuseumisse lisaks süstemaatilistele kogudele ka võrdlev-anatoomilised ja embrüoloogilised õppekogud. Senisest enam pöörati tähelepanu kollektsioonide kasutamisele õppetöös. 1886. aastal kutsuti prof Braun Rostocki ja sealt edasi Königsbergi ülikooli. Zooloogiamuuseumi uueks direktoriks valiti legendaarne prof J. T. Kennel, suurepärane pedagoog, kelle hiilgav joonistamisoskus ja muuseumikogude aktiivne kasutamine õppetöös kindlustasid talle rohkearvulise kuulajaskonna. Muuseumikogu täiendamisele prof Kenneli direktoriks oleku ajal (1886–1922) suurt tähelepanu ei omistatud. 1915. aastal valminud uus muuseumihoone Vanemuise tänaval jäi kogu Esimese maailma sõja vältel sõjaväe käsutusse. Aastatel 1916–1917 olid muuseumikogud evakueeritud Voroneži, saades rängalt kannatada.

1922. aastal asusid zooloogiamuuseumi taasrajama professorid J. Piiper ja H. Riikoja, juhatahes muuseumi vaheldumisi kuni aastani 1948. Nende entusiastlikul eestvedamisel täienesid kogud ja laienes uurimistööde valdkond. Zooloogiamuuseumis leidsid tööd sellised tuntud zooloogid nagu ornitoloog M. Härms, preparaator M. Leppik, entomoloogid G. Sumakov ja H. Haberman, preparaator V. Voore jt. Lühikese aja jooksul suudeti Vanemuise tänavale kolinud zooloogiamuuseumi kolmes saalis välja arendada süstemaatiline loomastikuekspositsioon ja õppeotstarbelised võrdluskogud, samal ajal täienes muuseumikogu hoogsalt zooloogilise materjaliga. 1939. aastal sisaldas muuseumi fondihoidla ligikaudu 100 000 eksemplari selgrootuid ja linnunahkasid. Teise maailmasõja ajal soikus töö muuseumis ja 1944. aastal sai tolleaegne fondihooner rängalt kannatada – hävisid märgpreparaatide kollektsioonid ja mitmed entomoloogilised kogud.

Zooloogiamuuseum avati taas 1946. aastal ornitoloog E. Kumari initsiatiivil. 1948–1964 allus zooloogiamuuseum Zooloogia ja Botaanika Instituudile, aktiivselt täiendati kogusid Eesti faunat käsitlevate uurimistööde raames. 1964. aastal läks muuseum taas ülikooli haldusesse, kuulu-

des tolleaegse zooloogiakateedri koosseisu, teaduslikuks juhendajaks määrati prof H. Ling, kelle entusiastlikul eestvedamisel renoveeriti ja kaasajastati ekspositsioon, viidi läbi muuseumikogu inventuur. Muuseumitöösse kaasati kunstnikke ja restaureatoreid, väljapanek täienes aktiivsete ja kogenud topiseimestrite käe all ning omandas tänapäevase ilme.

Trööstitu tänapäev

1992. aastast alates kuulub zooloogiamuuseum endise TRÜ zooloogiakateedri baasil moodustatud Zooloogia- ja Hüdrobioloogia Instituudi koosseisu. Muuseumis töötab hetkel kolm kuraatorit, taksideermist ja kaks valvurit, töötajate arv on viimase kümne aasta jooksul vähenenud üle kolme korra. Muuseumikogu sisaldab üle 500 000 museaali, millest ligikaudu 300 000 ühikut on süstematiseeritud ja arvele võetud. Pärast 1988. aastal toimunud fondihoidla veevariid säilitatakse suuremat osa muuseumikogust juba üle 10 aasta ekspositsioonis. Puudub kaasaegne fondihoidla. Mitmed vastukajad sellisele lubamatule olukorrale, kus ei toimi normaalselt väljapanek ega ole garanteeritud muuseumikogu säilimine, on senini liiva jooksunud (Eesti Teadusnõukogu algatus aastal 1993, vastutav täitja Ain Raitviir, Eesti Loodusuurijate Seltsi algatus samal aastal). Zooloogiamuuseumi omaniku – avalik-õigusliku Tartu Ülikooli viimased huvipuhangud olukorrale lahendust leida ulatuvad riiklikku ajastusse (TRÜ Teadusnõukogu otsus, 22.11.1988; TRÜ bioloogia-geograafia teaduskonna nõukogu otsus, 30.11.1988). Muuseumil puudub oma eksistentsi alusdokument – muuseumi põhimäärus, mis selgelt ja üheselt sätestaks tema vajalikkuse ja funktsioonid ning edasise toimimise. Muuseumi juhataja koht on üle viie aasta likvideeritud. Soikunud on muuseumi üks ajaloolisi funktsioone – olla õppebaas zooloogia eriala tudengitele.

Homme päev

Zooloogiamuuseumi olemasolu ja vajalikkus on toetunud ja toetub tõenäoliselt edaspidigi kolmele suurele vaalale: 1) muuseumikogu, 2) ekspositsioon ning 3) teadus- ja õppetöö.

Muuseumist teevad muuseumi just tema kogud ja ekspositsioon, eripärana lisandub tänapäeval ka teadustöö ja zooloogiamuuseumi puhul eelkõige õppetöö. Võimalused ja nägemused, kuidas need kolm vaala ühte tiiki mahuvad, on aga eri-

nevad.

Zooloogiamuuseumi kogudel on nii kultuurilooline kui teaduslik väärtus, nii universaalne kui lokaalne mõõde. Kogude säilimine pole praeguses olukorras aga garanteeritud ja puudub ka personaalne vastutus, omanikuhuvi. Kes on siis see kohuslane, kes peab garanteerima muuseumikogu säilimise? Kes vastutab? Omanik? Riik? Vastust sellele küsimusele hetkel ei ole. On ju selge, et kes garanteerib, see ka maksab. On prioriteetid ja omad eelisarendused, on arengukavad ja strateegiad, kuid kõige selle sekka ei mahu üks pisut koltunud muuseumikogu, mis vajab säilitamist.

Muuseumikogu universaalsuse aspekt ja teaduslik tähtsus:

1. Muuseumikogu on andmepank ökosüsteemide mitmekesisuse alastele uurimustele, arvestades nii klassikalisi faunistilisi kui ka uusi molekulaarbioloogilisi meetodikaid.
2. Muuseumikogu on andmepank molekulaar- ja klassikalise süstemaatika alastele uuringutele liigilise mitmekesisuse raames, arvestades objektide üldhulka ja liigilist representatiivsust.
3. Kogudes säilitatakse liike ja nende osiseid erinevatest zoogeograafilistest regioonidest.

Muuseumikogu lokaalne aspekt ja teaduslik tähtsus:

1. Muuseumikogu on andmepank, milles on säilitatud valdavalt viimase sajandi vältel Eestis toimunud muutused nii bioloogilise mitmekesisuses kui ka keskkonna seisundis.
2. Muuseumikogu on üheks oluliseks aluseks enamikule Eesti faunat käsitlevatele uurimustele ja monograafiatele (Eesti linnud, Eesti imetajad jt).
3. Kogusid on kasutatud (ja võiks ka tulevikus kasutada) õppekogudena TÜ üliõpilastele, täiendõppele haridussüsteemis.

Kogu aga paikneb ühtlaselt hajutatult üle näitusesaalide, pärandi säilimine on hetkel saatuse kätes. Jääb vaid nentida, et respektita meie õpetajate-õppejõudude talletatud teadus- ja museoloogilise töö vastu, ei saa me seda eeldada ka oma õpilastelt.

Ekspositsioon

Muuseumi kolmes avaras saalis on eksponeeritud suurem osa Eesti faunast ja ülevaatlik väljapanek maailma loomastiku atraktiivsemast osast. Kuigi muuseumikogu säilitamine näitusesaalides segab oluliselt nii külastajat püsiekspositsiooni nautimast kui ka ajutiste näituste korral-

- ◆ Vaated ekspositsioonile
- ◆ Views of the exposition
- ◆ Виды экспозиции

damist, on heameel tõdeda, et siiski on viimase kolme-nelja aastaga suudetud olukorda trotsides avada kõik ekspositsiooni-saalid. Värske kuue on endale saanud kolmas (nn lindude saal), olukord on veel rahuldav esimeses (nn imetajate ja roomajate) ekspositsioonisaalis. Ebarahuldavaks tuleb lugeda teist saali (entomoloogia ja kalad). Seniseid rahataotlusi putukate väljapanekute renoveerimiseks, et asendada mitmed unikaalsed säilitamist vajavad eksoodid ja koostada uus püsinäitus Eesti selgrootutest, pole saanud edu.

Optimismi ja jätkuvat indu selles töös süstivad arvukad koolilaste ekskursioonid. Nukraks teeb, et ülikooli bakalaureuse- ja kraadiõppe üliõpilased veedavad aega auditoorselt. Veel mõni aeg tagasi eksamineeriti bioloogiatudengeid muuseumi väljapanekutel jalutades ja kolmele saalile tuli ring peale teha, et "läbi saada".

Teadus- ja õppetöö

Zoologiamuuseumis kui ülikooli akadeemilises struktuuriüksuses peaksid teadus- ja õppetöö lihtsalt iseenesest toimima. Maailma zoologiamuuseumides on märksõnadeks monitooring, bioloogiline mitmekesisus, molekulaarne süstemaatika ning ökomorfoloogia, tihti peale ka teoreetiline (evolutsiooni)bioloogia.

Ülikoolis on kujunenud arvamus, et zoologiamuuseum on seotud erizoo-

loogia õppetooliga. Ja näib, et senikaua, kui erizooloogia kujundab oma uut nägu, on ka zoologiamuuseumil raske määratleda oma suunda ja teed. Ehk on selline umbmäärasus olnud isegi kasuks...

Lõpetuseks sobiks mõttekäik: "Me ei ole seda maailma pärinud mitte oma vane matelt, vaid oleme selle võtnud võlgu oma lastelt."

Kirjandus:

150 aastat TRÜ Zoologiamuuseumi. 1972. Toim. H. Ling. Tartu.

Tartu Ülikooli ajalugu II. 1982. Toim. K. Siilivask. Tallinn: Eesti Raamat.

Rainer Ilisson on Tartu Ülikooli Zoologiamuuseumi kuraator.

In 1822, Cabinet of Zoology of University of Tartu was established based on collections of zoology and paleontology from Cabinet of Natural History by initiative of Prof J. F. Eschscholtz, first director of later Museum of Zoology of University of Tartu. During 1822–1922 several outstanding zoologists have been appointed to head former Cabinet of Zoology, like A. E. Grube (between 1844–1856), H. M. Asmuss (1857–1859), G. A. Flor (1860–1883), M. G. C. Braum (1883–1886), J. T. Kennel (1886–1922)

and others. Since 1922 professors H. Riik-oja and J. Piiper began reestablish Museum of Zoology, both of them directed museum alternately till 1948. By initiative of E. Kumari Museum of Zoology was restored from damages of last war in 1946. Between 1948–1964 Museum of Zoology was reorganized and placed under Academy of Science, Institute of Zoology and Botany and headed by Prof E. Kumari. Since 1964 Museum of Zoology was brought under Chair of Zoology of University of Tartu.

At moment, there is more than 500 000 specimens stored in Museum of Zoology, mainly collected from 30-ties and 50-ties. After accident and water damages in stock room in 1988, most of collections have been stored in exposition room now more than 10 years. No finances have been found for modern and safe stock room building, therefore collections have been reached to critical situation. Moreover, during same period staff of Museum of Zoology has been reduced three times: currently three curators and one technician belong to staff.

Different alternative scenarios for development Museum of Zoology are hereby discussed, with main scope to store current unique collection of Museum and to find actual importance and function to Museum.

riigi toetus. Vaid sellise koostööga saab tulla parim tulemus. Võitlus erinevate riigikordadega ajaloo jooksul on koostööst valitsusega teinud tundliku küsimuse. Ma ei imestaks, kui mõni eestirootslane läheks veel tänaselgi päeval kusagile oma privilegidega tagatud õigusi nõudma.

Sellisel maastikul luuakse praegu **Rannarootsi Muuseumi**. Protsess on väga huvitav: tuleb koguda mööda ilma laiaili olevaid killukesi ja teha nendest üks põnev ning mitmetasandiline pilt. Muuseum ei pea tähtsaks üksnes asjade eksponeerimist, oluline on aktiivne tegevus muuseumi juures.

Juba muuseumi algusest saati on selle ruumides kokku saanud Haapsalus elavad rannarootsi päritolu naised, kes peale selle, et olla erinevate intervjuerimiste objektideks, on ka väga osavad tegutsejad. Suuresti nende mälestustele ja näputööle oli üles ehitatud muuseumi õuel peetud vana-de traditsioonidega Vormsi pulm. Naiste ülikordast kogemustepagasist räägib ka

tõsiasi, et kui hakkasime muuseumi õuel ehitama rannarootsi tüüpi purjepaati, oli neil isegi selle meestetöö juurde omajagu õpetusi anda.

Paadiehitus muuseumiõuel on sümbolse tähendusega. Igal endast lugupidaval eestirootsi perekonnal oli oma paat, mis andis kala- ja hülgepüügi ning lootsiteenuste näol suure osa elatisest. Paatidega käidi kaupa müümas, paatidega käidi mujalt pruute toomas, paatidega põgeneti lõpuks ka Rootsi. Mahajäänud paadid saeti okupatsioonivägede poolt pooleks.

Paadiehituse nägemine paneb vanemate (ja ka nooremate) meeste silmad särama ja muidu vaikselt ringi vaatavate meeste keelepaelad lähevad valla. Paadiehituse üheks tähtsamaks tulemuseks on kindlasti see, et alates järgmisest suvest, kui paat valmis saab, on hea võimalus korraldada ekspeditsioone põlistele rannarootsi aladele. Sihipärasema ja teadlikuma reisimise nimel oleme hakanud tähistama olulisemaid rannarootsi kultuuriga seotud

paiku infosiltidega, projekt näeb ette kaardi väljaandmist, kõik kohad kenasti üles märgitud. Hoolitseme samuti selle eest, et alati võiks leida täiendavat lugemist rannarootsi kultuuri kohta. Rootsikeelset kirjan-dust küll jagub, kuid muuseumi üheks ees-märgiks on välja anda ka eestikeelset ma-terjali. Hea algus on tehtud 1999. aasta sügisel. Koostöös Rootsi saatkonnaga il-mus Sven Danelli mälestusteraamat, mil-les ta kirjeldab väga hästi eestirootsi eluolu 1930. aastatel. Veel süvendatumalt saab teadmisi rannarootsi kultuuri kohta muu-seumi juures korraldatavatelt suvekursus-telt.

2000. aasta kevadsuvel avame muu-seumis püsinäituse rannarootslastest, püüame oma nappide võimalustega edasi anda rannarootsi eluolu eripära. Arvata-vasti tuleb näitus lihtne, sama lihtne, kui eestirootslased on ise läbi aegade olnud.

Alar Schönberg on
Rannarootsi Muuseumi direktor.

Rannarootsi Muuseum Aibolands Museum

Alar Schönberg

Rannarootslasi elas Eestis enne Teist maailmasõda umbes 8000–9000. Enamus neist põgenes sõja ajal Rootsi, alles jäid vaid üksikud.

Eesti taasiseisvumisel tekkis kohe ka Eestimaale jäänud eestirootslaste ja nende järeltulijate aktiivne liikumine, millele aitasid tugevalt kaasa Rootsis elavad eesti-

rootslased. Üheks olulisemaks asjaks peeti eestirootslaste muuseumi loomist. On väga oluline koguda rannarootsi kultuuriruumi esemeid ja informatsiooni, neid säilitada ja tutvustada. Esemeid on tänapäeval küll juba raske leida, tänuväärse eeltöö kogu-misel on ära teinud Eesti Rahva Muuseum. Tutvustamine on väga tähtis, sest paljudele

Nõukogude Liidu ajal rannarootslaste talu-des elanud inimestele võivad eestiroots-lased, kes õigusjärgselt oma omanduse ta-gasi saavad, tunduda jultunud sissetungi-jatena. Selle väärarusaama muutmiseks on vaja selgitada eelnevat, sest kes minevikku ei mäleta, elab tulevikuta. Paljudele ini-mestele, kellele kodukandi ajalugu algab kolhooside tekkimisega, tuleb rääkida mit-mesaja aasta vanusest eestirootsi kultuu-rist, omapärase tausta selgitamisel saab jõuda parema üksteisemõistmiseni. Rannarootsi kultuur, suur rikkus, on välja suremas. Aga selle tundmine on omakorda rikkus, mis võib rannarootsi aladele anda uutes oludes uue näo.

Oluline on muuseumist rääkides alati mainida, et muuseumi on algatanud eesti-rootslased ise ja muuseum ehitatakse üles arvestades eestirootslaste arusaamasid. Eestirootslased ei tunnistas naljalt muu-seumi, mis on loodud kellegi teise poolt. Ja ülioluline on, et muuseumil on Eesti

Merelt tulnud, merele läinud

Piret Õunapuu

Eesti Rahva Muuseumi näituse-majas oli 1999. aasta suvel avatud näitus "Merelt tulnud, merele läinud". Näituse kuraatorid olid Juta Holst Vabaõhumuuseumist ja Piret Õunapuu ERMist, kunstnik oli Krista Lepland.

Mõte rannarootsi näitusest oli vana juba kümme aastat ja alguse saanud sellest ajast, kui käisime Juta Holstiga Vormsil välitöödel. Siis kogusime ka esemeid, mil-lest osa oli nüüd näitusel väljas.

Näitus jagunes ruumiliselt kaheks osaks: tõsiteaduslikuks ja lavastuslikuks. Eesmärk oli kajastada kõiki kunagisi ran-narootsi asualasid. Varasemates käsitlustes oli tihti põhiohk pandud kõige tuntuma-tele ja atraktiivsematele aladele, nagu Ruhnu või Vormsi, ja osa, näiteks Nais-

saar, välja jäetud. Kõnesoleva näituse pu-hul oli kolmandas saalis eraldi eksponeerit-ud "Pakri rootslased. Ajalugu ja rahva-kultuur", mis mõneti oli osa üldisest ranna-rootsi näitusest, kuid samal ajal siiski täiesti eraldi tervik. Näitus Pakri rootslas-test oli valminud juba aasta tagasi Harju-maa Muuseumi eestvedamisel Keilas. Ajaloo osa kuraatoriks oli Aivar Põldvee Harjumaa Muuseumist, rahvakultuuri osas Piret Õunapuu, kunstnik oli Krista Lep-land. Just samalaadne kujundus aitas Pakri näitusel sulada ühtseks tervikuks kogu rannarootsi väljapanekuga.

Ajaliselt oli näituse keskpunkt roots-laste lahkumisel Eestist viimase sõja ajal, hõlmates nende siinset elu ja seda, mis sai nendest peale naasmist oma kunagisele

kodumaale Rootsi. Lisaks tekstidele ja fotodele oli külastajatel võimalik vaadata ka filmi – dokumentaalkaadreid rootslaste elust 1930. aastatel nii Vormsil kui Ruh-nus, samuti nende lahkumist laevadel jne. Meile näituse tegijatena tundus see mater-jal nii huvitav ning külastajale informat-siooni pakkuv, et kuidagi ei raatsinud seda lõigata. Museoloogid on aga ammu kind-laks teinud, et tavakülastaja huvi ning tähelepanu ei jätku kauemaks kui kõige rohkem 10 minutiks. Seekord oli film siiski pikem, keegi ei pea ju vaatama otsast lõpuni, huvilised said aga istuda ja nautida

ajalooliselt unikaalseid kaadreid. Filmid oli pärit mitmest erinevast paigast, põhiliselt Rootsi arhiividest ja seoses selle näitusega oli ERMil luba nendest endale koo- piad teha. Sama puudutas ka näituse foto- sid. Võib ju eeldada, et ERMi fotokogu on ülimalt rikkalik, kuid mõnedelt ranna- rootsi aladelt on vaid mõned kindlad pildi- seeriad ja üksikud juhuslikud pildid. Täiesti puudusid fotod rannarootslaste edasisest elust Rootsis. Tänu sellele näitu- sele täienes fotokogu nii Soomes asuva Rootsi Kirjanduse Seltsi arhiivist pärit fotodega kui ka eraisikutelt saadud foto- koopiatega. Siinkohal suur tänu neile kõi- gile.

Nagu fotodega oli ka näituse esemelise poolega. ERMil on olemas suurepärased ja väga vanad esemekogud nii Ruhnust kui Osmussaarelt, piisavalt esemeid Vormsilt ja Noarootsist, kuid mitte ühtegi eset Nais-

saarelt. Kõik selle saare esemed on pärit eraisikutelt ning peale näitust annetakse Rannarootsi Muuseumile.

Näituse lavastuslik osa suures saalis kujutas rannarootslaste lahkumist Eestist. Ees meri ja kadakad (siinkohal tänu Tartu Botaanikaiaiale) ning sinna üle mere mine- mas inimesed. Igast piirkonnast oli kaks mannekeeni, kes olid riietatud tolleaegse- tesse rõivastesse. Nii Vormsil kui Ruhnus kanti siis veel rahvariideid ja nendega min- di ka mere taha – seda võis külastaja juba esimeses saalis filmis näha. Osmussaarel olid üks päev enne lahkumist pulmad, see- tõttu lähevad sellelt saarelt pruut ja peig- mees. Jälle võis tähelepanelik külastaja sedagi sündmust eelmises saalis fotodelt leida. Naissaare naisel oli aga seljas täpselt see kleit, millega tõesti ära mindi. Harva esinev absoluutne tõde.

Suure saali seina ääres võis näha erine-

vatest piirkondadest pärit tarbevara nii ERMi kogudest kui ka eraisikutelt. Kõik oli jäänud riulitele, kui tuli aeg ära minna. Keegi ei arvanud ju lahkudes, et see on lõplik minek ja tagasiteed enam ei ole. Museoloogiliselt oleks see osa vajanud enam seletust, kuid samas oleks see ehk vähendanud emotsionaalset mõju.

Meie eesmärk oli tutvustada ranna- rootslasi nende traagilise saatuse kaudu. Olles ise selle temaga aastaid tegelnud, tundub uskumatuna, et suur osa Eesti rahvast teab rannarootslastest nii vähe või üldse mitte. Teisalt oli see näitus oma- moodi austusavaldus nendele rannaroots- lastele, kes Rootsis elades ka praegu Eestit oma kodumaaks peavad.

Piret Õunapuu on Eesti Rahva Muuseumi teadur-kuraator.

Peri Muuseum

16. mail 1999 avati Peri külakeskuses muuseumi- tuba. Peri muuseumile pani aluse paarkümmend aastat tagasi endise E. Vilde nimelise kolhoosi juhatus. Mõte leidis kohaliku rahva hulgas toetust ja muuseumile annetati palju vanu esemeid, doku- mente jm. Et muuseumi endine hoone oli vana ja nõudis suurt remonti, otsustati muuseum külakes- kusse üle tuua.

**Muuseum asub Põlvamaal
Peri vallas.**

**Külastused kokku leppida tööpäeviti
telefonil (279) 26 343.**

Foto Enn Esko

- ◆ Nurgake Peri muuseumitoa väljapanekust
- ◆ Peri Museum
- ◆ Музей в Перу

Põlva Talurahvamuuseumis peeti tähtpäevi

Enn Esko

Aastad pole vennad, ütleb rahva- tarkus ja nii õnnistas 1999. aasta Põlva Talurahvamuuseumi mitme tähtpäevaga.

25. märtsil tähistati Põlva Talurahva- muuseumi ametliku tunnustamise ehk riiklikuks muuseumiks saamise 20. aasta- päeva ja muuseumi rajaja Kalju Kermase 70. sünniaastapäeva.

Kalju Kermase sõber Jaan Eilart rääkis temast kui Põlva maakonna ajaloo ja kul- tuuripärandi heast tundjast ning hoidjast. Kalju Kermase unistused ja soovid olid palju suuremad kui ühe muuseumi raja- mine, siia mahtusid kogu Põlvamaad haa- ravad ettevõtmised.

Talurahvamuuseumi direktor Enn Esko meenutas muuseumi arenguteed Karilatsi koolist koduloomuuseumini ja sealt edasi tänase päevani. Praegune muu- seum oma rohkem kui tosina hoonega asub ligi viie hektari suurusel alal, millest suurema osa moodustab korrastatud park. Kahjuks vajavad peaaegu kõik rohkem kui sajandivanused hooned kapitaalset kor- rastamist, mida rahanappuse tõttu on saa- dud väga vähe teha.

Päeva lõpul peeti tänukirjadega mees- neid, kes seisid Eesti ühe omapärasema muuseumi loomise juures, toetasid selle ettevõtmisi nõu ja jõuga.

5. juunil tähistati kooliõpetaja ja teks- tiilikunstniku Vanda Juhansoo 110. sünni- aastapäeva ja tehti kokkuvõtteid III kodu- uurimuslike tööde võistlusest. Päeva algul sõideti Valgemetsa Vanda Juhansoo haua- le, mis asub tema kodu, kunagi väga popu- laarse "nõiamaja" aiaservas.

Karilatsis rääkisid Vanda Juhansoo muuseumi vanem teaduslik töötaja Elve Aas ja kunstniku kunagised õpilased ning head tuttavad Kaarin Riives, Virve Hin- nov, Maret Olvet, Edgars Potseps jt. Vaa- dati näitust ja folklooriansambli esinemist.

III kodu-uurimuslike tööde võistlusele laekus 16 tööd kuult täiskasvanult ja kümnele õpilaselt. Võitjaks tunnistati

Kangro värvilisest setu pitsist, Aavo Uuli pilte ja näiteid Karilatsi ümbruse ette- võtlusest.

Ettekande Karilatsi küla, valla ja kooli ajaloo tegi Enn Esko. Ettekannet ilmes- tasid vahelugemised Karilatsi viimase vallavanema Robert Vanatare päevikust Helju Põvvati esituses. Kauaaegne õpetaja Heli Raidla rääkis Põlvamaa rahvarõivas- test ja nende kandmise traditsioonidest ning erinevustest eri kihelkondade puhul. Ettekannet ilmestasid neis rahvarõivastes mannekeenid.

Fotod Enn Esko

- ◆ Folklooriansambli "Käokirjas" esinemine
- ◆ Performance by the folk ensemble Käokirjas
- ◆ Выступление фольклорного ансамбля "Кяокирьяс"

Räpinas elav teenekas kodu-uuri- ja Ago Ainelo, kes oli kirja pannud Räpina ja Põl- va postkontori ajaloo aastatel 1913–1940. Heade kodu-uurimuslike töödega on aas- taid silma paistnud Värska Keskkool, kus õpilasi juhendasid õpetajad Helle Kõlli ja Anu Ojaveer. Seekord olid hästi esindatud Kauksi ja Orava põhikool ja Põlva Güm- naasium. Parimaid kodu-uurijaid peeti mees- tänukirja ja hea raamatuga. Vaa- dati folklooriansambli "Käokirjas" esine- mist.

Augustis peeti Karilatsi koolimaja, muuseumi praeguse peahoone valmimise 110. aastapäeva ja ühtlasi Karilatsi külapäeva. Ennelõunane aeg oli külastel muuseumi ja näitustega tutvumiseks. Vaadata võis õige mitut näitust: Põlva maakonna rahvariitset, Karilatsi küla, valla ja kooli ajaloo sõnas ja pildis, Ulve

Kontserdil esinesid Vastse-Kuuste folkloorirühm, Sühavva kapell ja üksi- kud rahvapillimängijad ning lauljad. Nen- de esinemise vahele loeti katkendeid Kari- latsi kooli kunagise õpetaja Villem Buki poeemist "Lina". Lina oli sajandeid ainuke kultuur, mis talumehele tulu andis, lina- rahade eest osteti endale talud.

Möödunud hooaeg oli talurahvamu- seumile töörohke nii külaste teeninda- misel kui muuseumi ilme parandamisel. Kevadel valmis uus piletimüügi- maja, sügi- seks sai uue voodri õpetajate maja, kuhu pärast sisemiste tööde lõpetamist kolib muuseumi kontor, tuuleveskil on uued tugevamad tiivad, tiik porist puhtam ja veidi suurem. Ees ootab veel palju tööd.

Enn Esko on Põlva Talurahvamuuseumi direktor.

- ◆ Põlva maakonna rahvariiete tutvustus muuseumis
- ◆ Introduction of folk costumes from Põlva county at the museum
- ◆ Показ народной одежды Пылваского уезда

The Põlva Peasant Museum in the village of Karilatsi is an open air museum founded on the basis of a former school farm and commune centre buildings. The year 1999 marked a number of anniversaries in the museum.

March 25 was the 20th anniversary of the museum as a state institution and the 70th birthday of Kalju Kermes, the founder of the museum. On June 5 the 110th birth anniversary of Vanda Juhansoo, a school-teacher and applied artist, was celebrated. The Peasant Museum houses her memorial room. At the same time the results of the 3rd competition on local history research in the county were summarized, and the best local history researchers were awarded prizes for their work.

In August the 110th anniversary of Karilatsi schoolhouse, the present main building of the museum, as well as Karilatsi village day, was celebrated. School has been working at Karilatsi more than 230 years, of this more than 150 years on the territory of the present museum.

The buildings of the Põlva Peasant Museum are unique both individually and in their entirety because the former school farm and commune centre buildings scattered on 5 hectares are mostly situated on the museum territory.

Пылваский музей в деревне Карилатси своеобразный музей под открытым небом в Юэской Эстонии отметил в 1999 году несколько юбилеев.

25 марта отметили 20-летие основания музея как государственного и 70-летие со дня рождения его создателя Калью Кермаса.

В 5 июля отмечали 110. годовщину со дня рождения учительницы и художницы Ванды Юхансоо. В музее находится мемориальная комната самобытной художницы. Подвели также итоги III конкурса краеведов Пылваского уезда.

В начале августа отметили 110-летие открытия нового школьного здания, ныне главное здание музея. Одновременно провели день Карилатской деревни. Наш музей уникален тем, что создан на базе исторических зданий школьного хутора и зданий волостного управления (магазея, богодельни, волостной дом и подсобные здания).

Talutööd Kurgjal

Heldur Hiis

C. R. Jakobsoni Talumuuseum alustas tegevust 1948. aastal, seega 51 aastat tagasi. Muuseumi põhiülesanne on säilitada Carl Robert Jakobsoni pärandvara. Meie kohus on tutvustada muuseumikogu avalikkusele ja eriti noorsoole.

C. R. Jakobsoni Talumuuseum on muuseum, kus tehakse igapäevast talutööd ja hoolitsetakse loomade eest. Kõike seda näitame külastajatele ja viime läbi C. R. Jakobsoni ning talutöid tutvustavaid ekskursioone.

Külastajad tahavad teada ja näha, mis talus toimub, kuid maatöö on ju hooajaline – kord veetakse sõnnikut ja küntakse põldu, siis parandatakse katust, siis lõigatakse leivavilja ja nii ikka edasi, kuni aastaring saab täis, et siis kõike seda jälle otsast alata. Sellest lähtudes tuli muuseumirahval kuus-seitse aastat tagasi mõte korraldada aastas üks nn talupäev, mil saab korraga näidata mõnikümme tööd, mida talus tehakse.

28. augustil 1999 toimus kuues talupäev põhimõttel “Kõik vana, mis on unustatud, on tänaseks uus ja huvitav”. Talupäeva avalöögiks oli Pärnu teatri “Endla” näitlejate etteaste. Seekord mängiti A. Mälgu etendust “Vanakurja vakk”. Pärnu teater on Kurgjal varemgi esinenud. Eelmisel aastal esitati E. Vaiguri “Kraavihalle” ja aasta varem toodi lavale ka C. R. Jakobsoni näidend “Arthur ja Anna”. Peale etendust läksid lahti talutööd.

Esimene töö oli rehepeks, sest rukki-hakid olid juba ootamas platsi ääres, kus seisis rehepeksumasin. Suitsu ja tugevat müra oli õu täis ja peagi oli uudsevili kottides. Rehepeksule järgnes veel vanem töövõte terade viljapeadest väljasaamiseks – rabamine ja kooditamine. Kui terad kotis, siis on vaja neist ju jahu saada. Selleks oli käsikiviga jahvatamine. Kui juba jahu olemas, siis mis muud kui leib

ahju. Et leib paremini maitseks, selleks tuli võid teha ja mett vurritada.

Talus olid tööd jagatud ikka meeste- ja naistetöödeks. Naiste teha oli rohkem tubane ja käsitöö. Käsitöödest näitasime villakraasimist, ktramist, kangakudumist, kudumist, heegeldamist, samuti pesupesemist ning -rullimist. Kohal olid ka Vändra Gümnaasiumi lilleseadjad, kes tegid põllulilledest ja looduslikust materjalist seadeid.

Meeste hooleks olid välised tööd, samuti rohkem jõudu vajavad tööd. Näitasime sepatööd väliääsiga. Eriti huvitas sepatöö poisse, lubati ju neil endal ka kuumale rauale peale lüüa ja seda rõõmu, kui sädemed lendasid.

Katuselaastude lõikamine ja propside-palkide koorimine tõi juurde palju huvilisi. Rahva hulgas oli neidki, kes ise olid kunagi seda tööd teinud. Suurt huvi pakkusid veel viljakohvi ja koduõlle valmistamine. Õllevirdest ei jäänud järele midagi, mida ankrusse villida – nii hea oli virre.

Tehti ja näidati veel mitmeid töid, sest põhimõte oli, et igas hoones käiks tegevus. Töid ja tegemisi jätkus kogu päevaks. Talupäeva lõpetas leivaoksjon, kus müüdi samal päeval küpsetatud leivad, samuti jõudsid oksjonilauale valminud lilleseaded. Leivapätsi hind tõusis enampakumisel 65 kroonini.

Ühest päevast on muuseumis talutööde tegemiseks-näitamiseks vähe. Seetõttu tutvustame juba neljandat aastat sügisei talutöid, jõule, vastlaid jm. Suurt tähelepanu on leidnud “Sügis talus” põhikooli õpilaste hulgas. See täiendab põhikooli õppeprogrammi teraviljade ajaloo osas. Tutvustus kestab kaks tundi ja selle ajaga püüame näidata leivaga seonduvaid tege-

vusi eelmise sajandi talus (teravilja tundmine, selle ajalugu, jahvatamine, küpsetamine jne).

Viimased aastad on kinnitanud, et külastaja tuleb muuseumisse, kui näidatakse meie esivanemate töid-tegemisi. Ainult riivil seisev ese pakub vähe huvi. Hoopis suuremat tähelepanu äratav, kui see ese või tööriist tööle rakendada.

*Heldur Hiis on
C. R. Jakobsoni Talumuuseumi direktor.*

Carl Robert Jakobson Farm Museum was founded in 1948. Some 6–7 years ago an idea developed to organize the so-called Farm Day. On August 8, 1999, the sixth of them took place under the slogan “Everything old that has been forgotten is new and interesting today”. The actors and actresses from theatre “Endla” performed, and this was followed by acting out farmwork: threshing, flailing, grinding grain with a hand mill. From handicraft and manual labour wool carding, spinning, washing clothes and some other activities were demonstrated. Cutting shingles and making home-brewed beer also aroused great interest.

Музей К. Р. Якобсона был создан в 1948 году. Шесть-семь лет назад появилась идея о проведении ежегодных т.н. хуторских дней. 6 августа 1999 года в шестой раз состоялись дни под девизом “Все забытое старое сегодня ново и интересно”. На хуторских днях выступали артисты театра “Эндла”, происходило знакомство с крестьянскими работами – обмолот зерна и др. Были продемонстрированы обработка шерсти, прядение, стирка белья и т.д. Большой интерес вызвало изготовление щепы для крыши и приготовление домашнего пива.

Muuseum ja relvad

Kaupo Deemant

Käesoleva kirjutise aluseks on pikaajalised mälestused. Pärast Tartu ülikooli lõpetamist 37 aasta eest Tallinna Linnamuuseumi tööle suunatuna sain endale ka muuseumi relvakogu hoidja kohustuse. Tollal Pikk tn 70 asunud linnamuuseumi kül- ja tulirelvi sisaldavas hoidlas oli üks piklik neljakaniline plekiga ülelöödud ja ripplukuga varustatud kast, kus hoiti miilitsas eriarvel olevaid tulirelvi. Nendeks olid nn vint-raudadega relvad, sõltumata vanusest. Nii olid miilitsas arvel ka mõned rohkem kui saja-aastased eestlaetavad püssid.

Muuseumi direktori nimele oli välja antud kolmeaastase tähtajaga relvaluba, mille juurde eriblanketil kuulus relvade nimistu. Selles oli kirjas relva liik, kaliiber, number, valmistamise aasta ja koht ning lõpus märkuste lahtris relva kasutamiskõlbmatuks tegemise viis, s.o raud pidi olema läbipuuritud või sellest tükk välja lõigatud. Nõutud oli ka luku lõõknõela otsa mahaviilimine või murdmine. Nimistu teine eksemplar oli miilitsavalitsuses. Siledarualiste püsside ja püstolite raudade läbipuurimise nõuet ei olnud.

Nendegi laskmiskõlbmatuks tehtud relvade suhtes tundis riigivõim koomilist hirmu. Mai- ja oktoobripühade eel pitseeris miilitsatöötaja lukustatud relvakasti kinni ja võttis pärast pühade lõppu pitseeringu maha. Pitseeringuks oli tavaline nelinurkne paber, sellele oli tindiga kirjutatud pitseerimise kuupäev ja miilitsatöötaja allkiri, kahele servale oli vajutatud miilitsaosakonna pitsati jäljend.

Kui muuseum kolis 1965. aastal Vene tn 17 hoonesse, paigutati relvafond aken-deta ruumi, millel oli kahepoolne paksudest laudadest uks. Pühade eel pitseeriti nüüd relvafondi uks kinni. Relvaruumis asusid ka eksponaatidena arvele võetud paljudusaparaat ja sõjaaegne välitruki-masin. Nendegi hoidmiseks oli välja antud luba.

Edaspidi karmistused nõuded veelgi. Laudukse taha tuli täiendavalt paigaldada rauast võreks. 1979. aastal nõuti juba relvahoidlale omaette signalisatsioonisüsteemi.

Mul õnnestus juba 1964. aastal luua head suhted Tallinna Miilitsavalitsuse lubade osakonna ülema major Richard Utteriga. Tema kaudu sain muuseumi relvafondi pidevalt täiendada. Kui sinna osakonda toodi mingi tulirelv, mis võiks muuseumi tõenäoliselt huvitada, kutsus ta seda vaatama. Relva saamiseks pidi direktor tegema miilitsavalitsuse ülemale avalduse, pärast relva üleandmist muuseumile tuli miilitsasse viia vastuvõtuakti koopia. Nii saadi raskekuulipilduja Maksim, Degtjarjovi kergekuulipilduja, Nõukogude karabiine ja automaate, Saksa vintpüss, automaat ja paar püstolit. Märkimisväärsed on ka Eesti Vabariigi ajal Tallinna "Arsenalis" valmistatud sportpüss ja püstol (viimane on seni ainuke teadaolev säilinud eksemplar Eestis).

Järk-järgult muutus miilitsast relvade saamine kesisemaks. Et saada muuseumile Harjumaalt heinaküüni lammutamisel välja tulnud I maailmasõja aegne Vene vintpüss, tuli mul käia ENSV siseministri asetäitja vastuvõtul. Edaspidi aga polnud enam ENSV siseministril ja tema asetäitjal õigust vintrelvi muuseumidele lubada, see jäi NSV Liidu siseministri ja tema asetäitja eesõiguseks.

Aeg-ajalt saadi siiski mõningaid elanikelt äravõetud huvipakkuvaid sileda- ja raualisi jahipüsse, kuid nüüd läksid needki miilitsa eriarvel olevate relvade nimekirja. Kontrolliti ka relvafondi korrasolekut (kuigi tegelikult formaalselt) ja koostati selle kohta akt. 1972. aastal seati sisse relvafondi kontrollimise päevik, millesse tehtud sissekanded olid lõviosas venekeelsed, tavaliselt *zametšani net*. NSV Liidu lõpuastatel enam jätihade eel relvafondi kinni ei pitseeritud.

Taasiseseisvumise järel tuli 1993. aasta jaanuaris relvaluba uuesti pikendada, kasutusel olid endise relvaloa ja nimistu kakskeelsed blanketid, ainult loa tekst oli kirjutatud eesti keeles, blanketi ülaossa oli vajutatud pitsat "Tallinna Politseiprefektuur". Hämmastav oli aga see, et Eesti Vabariigi Tallinna Politseiprefektuuri Lubadesüsteemi pitsati jäljend oli **kakskeelne**. Eks see kakskeelne pitsati jäljend näitas politsei venekeelset koosseisu ja ka mõnel määral venemeelsust. Relvaloa uuendamist pidasin ma Eesti Vabariigi politsei lastehaiguseks, sest trükkimasina ja paljundusaparaadi loa pikendamist enam

ei nõutud. Aga ma eksisin. 1998. aasta alguses (luba oli välja antud viieks aastaks) helistati politseist ja teatati, et relvaluba on pikendamata. Tuli minna Tallinna Politseiprefektuuri lubade osakonda. Avaldasin sügavat imestust ja ütlesin, et muuseumi relvaloa pikendamise nõue peaks koos nõukogude ajaga olema ajaloo prügikastis. Mulle seletati, et relvaseadus nõuab seda ja varasemaga võrreldes on nõuded muutunud veelgi rangemaks. Direktor peab oma käskkirjaga määrama relvakogu vastutava hoidja ja selle asetäitja, kes vastutab relvakogu eest koguhoidja äraolekul. Mainiti ka ebamääraselt mingit relvaalast eksamit, kuid seda ei olevat tingimata vaja. Oma meelepaha varjamata seletasin, et relvad on tehtud nii põhjalikult laskekõlbmatuks, et paringi spetsialist ei tee neid tarvitamiskõlblikuks. Võib tulla üle vaatama ja kanda need relvaloa nimestikust maha. Vastu öeldi, et relvaseadus on selline, maha saab kanda vaid spetsiaalne komisjon ja mahakandmine olevat väga raske ning keeruline. Avaldasin arvamust, et sellise relvaseaduse on teinud vanad nõukogude spetsialistid, kes kardavad ka läbipuuritud relvi nagu vanakurat välku. Vaidluse lõpus ütlesin: "1905. aasta revolutsiooni ajal lauldi "see vene riigi seadus on ropp ja roojane", seda on praegune relvaseadus muuseumi eksponaatide suhtes ka." Arvati, et võib-olla tehakse relvaseaduses muuseumieksponaatide suhtes parandus.

Mul tuli koostada endise blanketi järgi relvade nimistu kahes eksemplaris. Relvaluba kirjutati välja kolmeks aastaks, mina sain relvade eest vastutava isiku austava nimetuse. Nii tuleb minul või minu järeltulijal 2001. aasta lehekuu alguses minna Tallinna prefektuuri lubade osakonda relvaluba pikendada. Eriti ei usu, et relvaseaduses muuseumieksponaatide suhtes mingi mõistlik parandus tehakse. Igatahes praegu jätkub nõukogulik igand, mille järgi tuleb osa muuseumi tulirelvi pidada politsei eriarvel.

Kaupo Deemant on Tallinna Linnamuuseumi teadur.

In the Soviet time firearms with rifle barrels preserved at museums (despite their age) had to be made for shooting (barrels bored through and strikers broken). They were registered at militia, and the museum director got a gun licence. The state authorities, however, were afraid of even these unfit firearms, and for May and October holidays the militia sealed up the room where they were kept.

In the 1960s–1970s the museum was able to obtain rifles with historical value for displays by the permit of the Tallinn Militia Department. Gradually the regulations for keeping and obtaining firearms became stricter and stricter. The armoury was to have double doors and a separate security system. Permits for handing over rifles to museums were issued only by the Minister or the Vice-Minister of the Interior of the Soviet Union.

By the present Law on Arms of the Republic of Estonia (drafted most probably by specialists with the Soviet mentality) the unfit firearms that were registered at the militia long time ago are still registered at the Tallinn Police Department, and the gun licence is issued to the director which is valid for three years.

В советское время все винтовые оружие должно было приведено в полное негодность (пропилено и замки сломаны), независимо от времени его изготовления.

Оружие было, согласно спискам, на учете в милиции и на имя директора музея выдавалось разрешение на хранение оружия. Даже полностью непригодного оружия власти боялись, так как во время майских и октябрьских праздников печатывалось помещение, где оно хранилось. Постепенно условия хранения и возможности получения оружия ужесточились. В хранилище оружия должны были быть двойные двери и отдельная сигнализация.

По современному закону об оружии Эстонской Республики, находящееся когда-то на милицейском спецучете и непригодное оружие по-прежнему стоит на учете в Таллиннской Полицейской Префектуре. Разрешение, как и прежде, выдается на имя директора сроком на три года.

Setu külad Krasnojarski kraisis

Mare Pih

Väljaränne Siberisse on üks huvitavamaid, samas ka dramaatilisemaid lehekülgi setude ajaloo. See oli tingitud teravast maapuudusest ja ülerahvastatusest. Väljaränne algas 1893 ja lõppes 1914, mil suur osa setu meestest võeti Esimese maailmasõja puhkedes sõjaväkke. Siiski on andmeid väljarändest veel isegi 1918. aastal. Väljarändajate täpne arv pole teada. Väljaränne oli Venemaa Siberi koloniseerimise projekt ja seotud Siberi magistraalraudtee ehitamisega. Väljaränne oli vabatahtlik, kolonistidele tehti soodustusi, nad said maad, metsa.

Setud asusid elama Sajaani eelmägedesse, Jenisseiski kubermangu (praegu Krasnojarski krai). Paari aastakümne jooksul ja tohutute jõupingutuste tulemusena asustasid nad maa-ala, mis ületab mitmekordselt emamaa suuruse. Setud nimetasid seda uhkusega Siberi Setomaaks. Keskuseks kujunes Haidak, setu keeles Hait, mida kutsuti Siberi Setomaa pealinnaks. Sinna ehitati 1915. aastal Troitski (Kolmainuse) kirik, avati kool.

Siberis asusid setud kompaktsete gruppidega. Neid oli neli: Haidaki, Krestjanski, Novaja Petšora (Uus-Petseri) ja Maana jõe äärsed setud. Põhilisteks tegevusaladeks kujunesid põllumajandus nagu emamaalgi ja, arvestades heade heinamaade rohkest, karjakasvatus. Keeleline ja usuline barjäär soodustasid setu kultuuri eripära ning eneseteadvuse säilimist. Oluline osa oli ka majandusviisil, valdav oli naturaalmajandus ja on osaliselt tänapäevalgi.

Rajati külad, mis olid emamaaga võrreldes väga suured. Nendes külates elasid kõrvuti väljarändajad erinevatest Setumaa küladest. Paljud aga eelistasid elada omaette ja kaugemal. Nii tekkisidki külade naabrusesse eraldi talud ja talude grupid. Haidaki ümber tekkinud talusid nimetati huutor (vene *hutor* 'üksiktal') ja saimk (vene *zaimka* 'talude grupp'), Krestjanski juures org (nt Kikka org) ja log (org kahe mäe vahel), Novaja Petšora juures huutor ja saimk ning Maana jõe äärsetes külates – kots (setu *kots* 'koht', nt Harõ kots,

kolmkümmend aastat tagasi. Samas aga tekkis uuendusi, mis olid tingitud kliima erinevusest ja teistest faktoritest. Näiteks võttis osa setu meestest kasutusele Siberi rahvastele omased koeranahksed kasukad, kindad ja sokid. Maana jõe äärsed setud aga pidasid koeranahast riideid roojasteks. Naised kandsid traditsioonilisi lambanahkseid kasukaid ja uuendusena karusnahkseid mütsi, kuna jahipidamine karusloomade poolt rikkas taigas oli setu meeste üks lemmikala.

Fotod Mare Pih

- ♦ Maana jõgi Siberi setude asualal
- ♦ River Maana in the area of Siberian Setus
- ♦ Река Мана, место расселения сибирских сету

Lamba kots, Hipe kots). Kollektiviseerimise käigus hävitati kõik talud. Nende elanikud asustati ümber juba olemasolevatesse setu küladesse. Nii tekkisid hiigelkülad, kus peatäna pikkus võib olla kuni viis kilomeetrit.

Siberisse viidi kaasa palju põllutööriistu, veskite sisustust, seemneid. Uus asuala paiknes mustmullavööndis, kus saagikus emamaaga võrreldes oli suur. Loomi Siberisse ei viidud, need osteti kohapeal uutelt naabritel: hobused hakassidelt, sead ja lehmad ukraina ja vene vanausuliste küladest, lambad tatarlastelt. Siberisse võeti ühes kirstutäied rahvarõivaid, kangaid, vooke, kangastelgi – see kõik soodustas rahvarõivaste püsivust uuel asualal. Siberi setud kandsid väga kaua, kuni rahvarõivaste täieliku hääbumiseni 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse, st väljarändamisaegseid rõivakomplekte. Emamaal toimunud loomulikust rahvarõivaste arengust olid nad kõrvale jäänud. Viimaseid rahvarõivaste kandjaid võis Siberi taigakülates kohata veel

Karmides kliimatingimustes elavad Siberi setud söövad emamaaga võrreldes palju liha. Kasutusele võeti uusi, Eestis tundmatuid taimi, näiteks taigas kasvav sibul tšeremsaa, setupäraselt *tsiramsk, suusippul*. Seda söödi kevadel ja suvel värskelt, talveks soolati ja kasutati paastutoiduna, samuti lihatoitude juurde. Senini süüakse palju seeni nagu emamaalgi. Liha Siberis ei soolatud, vaid kasteti tükeldatuna vette ja seejärel külmutati. Sellises jääpakendis tükke hoiti aias. Hakati valmistama ka nn siberi pelmeene.

Kujunesid uued elatusalad – kulla-kaevandamine, palgiparvetamine, metsatööd ja kalastus. Sellega tegelesid Maana jõe äärsed setud. Nad olid rajanud Maana jõe äärde 20. sajandi algul kaks suurt küla – Golubevka (venepäraselt Golubovka, setu keeles Golup, Koolup) ja Vassiljevka (setu Serebnä Maana). Neis külates oli vähem põllumaad, lisateenistuse võimalused aga soodsad. Sealsed setud elasid jõukamalt ja tõid Siberi setude kultuuri uuendusi, nende mentaliteet erines muude Siberi setude

◆ Narva küla tänav
◆ Road of Narva village
◆ Улица в поселке Нарва

omast. Kuid samas sundis vanema põlvkonna dikteeritav konservatiivsus neid jääma traditsioonide raamidesse. "Need, kes muudatusi soovisid, abiellusid võõraste (st mitte setu) naistega ja ei tulnud iialgi tagasi," rääkis üks 78-aastane endise Vassiljevka küla elanik 1999. aastal.

Töö metsaparvetamisel oli väga raske ja ka eluohtlik. See oli nagu sunnitöö, meenutas endine palgiparvetaja. Palke parvetati kevadest sügiseni. Parved viidi mööda Maanat kuni Narvani, kust järgmised parvetajad toimetasid need Krasnojarskini. Palgiparvetamisega seotud setu meestel kujunes oma folkloor, oma meestelaul. Talvel said nad teenistust metsatööl, kus nendega koos töötasid ka paljud naised. Maana jõgi oli kalarohke ja kalastus kujunes heaks lisateenistuseks, paljudele aga ka põhitegevuseks. Kala viidi teistesse setu küladesse, vahetati vilja jm vastu. Nende setude kohta öeldi: "Nad ei teinud põldu." Töö kullakaevanduses tõi peresse jõukuse. Kullakaevandustes asuvates kauplustes oli valmisriideid, kangaid. Kullakaevandustes töötavate peredes kanti rohkesti siidrätte, ilusaid riideid, neil olid ilusamad majad ja parem mööbel.

Kollektiviseerimine purustas traditsioonilise elu, repressioonid hävitasid kujuneva Siberi setu intelligentsi, lõpuks kadusid ka paljud külad. Maana jõe äärsed setu külad on tänapäeval hävinud ja elanikud laiali. Enamik neist elab Zamanje (Maana-tagustes) külades koos ukrainlaste, valgevenelaste, poolakate, venelaste, tatarlaste, kreeklaste ja sakslastega. Ka ei ole enam palgiparvetamist Maanal. Hinnaline taiga on jõgikonnas maha raiutud.

Jõgi ise aga on tugevalt reostunud; selle põhjas on 6 meetri paksune palgihiht, mis hävitas ka kalavarud. Viimastel aastatel on jaapanlased pakkunud välja projekti Maana puhastamiseks, sest aastakümneid vees olnud seeder on maailmaturul väga hinnatud puit. Venemaa pidas aga projekti ebasoodsaks ja nii see seisabki. Suletud on ka kullakaevandused.

Siberi setude asualadel ei ole enam kolhoose ja sovhoose. Pere iga täiskasvanud liige on saanud isiklikku kasutusse 15 ha maad. Tegeldakse teraviljakasvatusega. Paljud pered on vaatamata tohututele raskustele piisavalt jõukal järjel. Head karja- ja heinamaad loovad soodsad tingimused karjakasvatuseks, mis on paljudele, eriti aga noortele peredele hea sissetuleku-

◆ Õpilane Haidaki koolist
◆ Schoolgirl from Haidaki
◆ Ученица Хайдакской школы

allikas.

Tänapäeval tegutsevad Siberi setude järglased paljudel elualadel. Nad on autojuhid ja kooliõpetajad, lasteaiakasvatavad ja medõed, arstid, tehnikud ja insenerid paljudes Siberi salastatud linnades, õppejõud St. Peterburgi Meditsiinilises Sõjaväeakadeemias, töötavad suurte Siberi pankade juhatustes, on direktorid ja mitmed tegutsevad kohalikes võimuorganites.

Kõige suuremaks šokiks kujunes Siberis aga järjekordse setu küla, Umbazi (setu Ambasõ) kadumine. Kohale sõites oli seal nüüd stepp. "Kõik on surnud," oli napp seletus. Veel üheksa aastat tagasi istusin seal talveõhtul petrooleumilambi valgusel ja kuulasin jutte setude ja vene vanausuliste elust, kes siin 70 aastat kõrvuti elasid. Küla asukohta meenutab nüüd vaid vana seeder. Tänavu oli sellel eriti palju pähkleid...

Püüdsin küll mitte sekkuda, kuid olles Krasnojarski piiskopkonnas vastuvõtul, palusin ehitada Haidaki külla suur tsassona (palvemaja) seal varem olnud ja hävitatud kiriku asemele. Idee leidis poolehoidu. Krasnojarski krai kubeneri administratsioonis Ida-Siberi regiooni rahvusprobleemidega tegelev Vladimir Krjukov lubas toetust ja abi Haidaki koolile, kus õpivad Siberi setude järglased. Ka haridusosakond lubas rohkem tähelepanu Haidaki koolile. Kõiges selles toetas mind Krasnojarski Eesti Seltsi esinaine Vera Nikolajeva-Oinats.

Eesti Rahva Muuseum on korraldanud Siberi setude asualale viis ekspeditsiooni. Need toimusid aastatel 1987–1989, 1991 ja viimane, viies septembris-oktoobris 1999. Eelmiste ekspeditsioonide tulemusi on avaldanud käesolevate ridade autor. Muuseumisse on toodud üle 300 eseme ja tehtud umbes 2000 fotot.

1999. aasta septembris-oktoobris toimunud ekspeditsiooni setude asualale Siberis rahastas Eesti Kultuurkapital.

Kirjandus:

Piho, Mare 1990. Peculiarities in the clothes and metal ornaments of Setu settlers at the end of the 19th and the beginning of the 20th century in Siberia. – *Congressus septimus internationalis Fenno-ugristorum* 2 B. Debrecen, 70. Piho, Mare 1991. Особенности одежды и металлических украшений сетуских переселенцев конца 19 – нач. 20 вв. в Сибирь. – *Congressus septimus internationalis Fenno-ugristorum* 4. Debrecen, 417–422.

Piho, Mare 1995. Siperian setukaiset. – *Koltat, karjalaiset ja setukaiset. Pienet kansat maailmojen rajoilla*. Snellman-

kansat maailmojen rajoilla. Snellman-Instituutti A-sarja. Kuopio, 200–219. Piho, Mare 1997. Setu külad Siberis. – *Kaika suvõülükuuldõ kogomik*. VIII. Võro, 51–63.

Piho, Mare 1999. Setud Siberis, Kesk-Aasias ja Brasiilias. – *IV Välis-Eesti kongress. Ettekannete kokkuvõtted*. Tallinn, 52–53.

Piho, Mare. Siberi setude ajaloolised muistendid "rootsi ajast" (ilmumas).

Mare Piho on Eesti Rahva Muuseumi teadur.

Связанное с безземельем миграция сету (православных эстонцев) в Сибирь длилось с 1893–1914 гг. Сету расселились в предгорьях Саян между реками Кан и Мана несколькими компактными группами. Центром "земли сету" стал Хайдак, где в 1915 г. построили Троицкую церковь и школу. Сетуские колонисты в Сибири занимались земледелием и скотоводством, традиционными для них еще на основной территории.

Языковой барьер в Сибири способствовал сохранению сетуской культуры, родного языка, фольклора и самосознания. Важное было и то, что основу их экономики составляло натуральное хозяйство, сохранившееся частично и теперь. Сету привезли в Сибирь много сельскохозяйственного инвентаря, оборудование мельниц, ткацкие ставы и много одежды, что способствовало сохранению старинного костюма на новой территории. Сету также привезли в Сибирь семена (напр. картофеля). Скот сету приобрели у новых сибирских соседей. В культуре сибирских сету за время поселения в Сибирь произошли некоторые изменения. Они восприняли в Сибири много нового, т.к. климатические и другие условия были очень различны в сравнении с основной территорией. У сету в Сибири появились также и новые виды деятельности, такие как работы на лесосплаве, золотоискательство и рыболовство на р. Мана. С другой стороны и сету обогатили сибирскую культуру. Женщины сету очень искусны в рукоделии. Их изделия с удовольствием приобретают на многих рынках. Фольклорные ансамбли сету выступают на фестивалях, получая призовые места.

В настоящее время в Сибири живут потомки переселенцев. Они интересны для исследователей, т.к. сибирские сету сохранили старинный пласт сетуской культуры, который в Эстонии давно исчез.

Robert Theodor Hansen ja Iisaku

Ülle Marits

25. septembril 1999 tähistati Iisakus Robert Theodor Hanseni 150. sünniaastapäeva.

Robert Theodor Hansen sündis 29. septembril 1849 Harjumaal Pahklas mõldri pojana. Õppis Paldiski elementaarkoolis ja Tallinna kreiskoolis. 1868. aastal kutsus Iisaku kihelkonna pastor Rudolf von Hippus Hanseni Iisakusse köstriks. Samal aastal asutas Hansen Iisakusse meeskoori ja segakoori ning 1877. aastal pasunakoori. Esimesest laulupeost 1869 võttis osa Iisaku meeskoor, teisest segakoor ning kolmandast juba laulu- ja pasunakoor. Neljandalt laulupeolt tõi Iisaku pasunakoor esimese auhinna. Hansen oli koorijuht, aga ta on ka heliloojana enesest mälestuse järele jätanud: tema "Ema süda" oma sooja südamlikkusega on tuntud rahvalauluna. R. Th. Hansen rajas Iisakusse kihelkonnakooli. 1905. aastal asutatud Iisaku laulu- ja mänguseltsi liikmeteks olidki peamiselt Hanseni kihelkonnakooli kasvandikud. 1910. aastal ehitati Hanseni eestvedamisel Iisakusse seltsimaja. Robert Theodor Hansen suri 13. augustil 1912.

Iisaku kalmistul toimus mälestusteenistus. Hanseni koolitegevusest kõneles Iisaku Gümnaasiumi direktor Tiit-Marika Pustsenko. Iisaku naisansambel ja Iisaku Kunstide Kooli õpetajad laulsid Hanseni laule. Koolimeest jäid meenutama ilusad sügislilled ja põlema küünlad.

Kunagise Hanseni kool kohal asub EELK Iisaku koguduse pastoraat. Samas kõrval on mälestuskivi Hanseni kihelkonnakoolile. Mälestuskivi avati 10 aastat tagasi Iisaku päevadel.

Üle kirikumäe jalutades jõudsimel seltsimajani, mille ehitamise juures 1910. aastal oli Hansen järelevaataja. Sama maja on Iisaku rahva kooskäimise kohaks olnud 89 aastat. On sümboolne, et pärast remonti peeti esimene pidulik üritus just R. Th. Hanseni mälestuseks – tema 150. sünniaastapäevaks korraldati konverents. Avaettekandeks sai sõna haridusminister Tõnis Lukas, kes rääkis möödunud sajandi II poole ja sajandivahetuse haridus- ning vaimuelust. T. Lukas tõi välja mitmeid mõtteid, mida võiks möödunud sajandist üle võtta, kool võiks ka täna olla vaimuelu

◆ Iisaku kalmistul kõneleb diakon Herki Talen
◆ Deacon Herki Talen speaking in Iisaku graveyard
◆ Выступление диакона Херки Тален на кладбище

♦ Alo Põldmäe teatri- ja muusikamuuseumist esinemas konverentsil Iisaku rahvamajas

♦ Alo Põldmäe from the Theatre and Music Museum making a speech at a conference in Iisaku community centre

♦ Выступление Ало Пылдмяз из Музея Театра и Музыки на конференции в доме культуры

keskus. Ida-Viru maavanem Rein Aidma kõneles isiksuse ja hariduse arengust, rõhutades, et palju sõltub siiski konkreetsest inimesest. Alo Põldmäe Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumist esitas ettekande “Ema süda” ja Ludvig Juht”. Teatavasti lõpetas maailmakuulus kontrabassimängija ja Ludvig Juht kõik oma kontserdid “Ema südamega”, nii on see laul kõlanud üle kogu maa. Mäetaguse kooli ajalooõpetaja ja Tartu Ülikooli magistrant Tiit Saare analüüsis Hanseni võitlust venestuspoliitikaga. Ajal, kui lapsed pidid koolis õppima vene keeles, täitis Hansen koolipäevikud ikka kangekaelselt puhtas eesti keeles ja tal oli pahandusi kehva vene keele oskuse pärast. Kaks ettekannet oli Iisaku muuseumilt. Ülle Maritsa teemaks oli R. Th. Hanseni tegevus Iisakus ja vanemvarahoidja Silvia Pihlak analüüsis seltsitegevust Iisakus pärast Hanseni. Isetegevus on siin läbi aegade ikka au sees olnud.

Pärast konverentsi alanud kontserdil tutvustati Robert Theodor Hanseni laule ja sai kuulda head koorimuusikat. Esinejateks olime palunud ümberkaudsed isetegevuslased. Ei puudunud ka professionaalid. Avinurme meeste pillimängu- ja lauluoskus tegi küllap kadedaks mitmedki Iisaku mehed. Pillimängu juhatas Heiki

Kalaus ja meeskoori Urve Tooming. Oma kõrge tasemega üllatas kõiki Oonurme segakoor eesotsas Elo Kaareperega. Jõhvi naisansambel “Elulõng” ja juhendaja Anneli Kasela olid väga agarad Hanseni laule õppima ja nende etteaste pakkus kõigile saalisolijatele kena elamuse. Ka Iisaku naisansambel Laine Nimvitski juhendamisel esitas Hanseni laule. Kontserti ilmetasid Meeme Saareväli kontrabassiga ja Hans Hindpere klaveril, esitades koos kaks pala, üheks muidugi “Ema süda”. Sama viis kõlas kontserdil ka teist korda – seekord esitajateks maestro Helend Peep ja Iisaku gümnaasiumi lastekoor.

Kuna Hanseni laulud olid seni trükkis avaldamata, tahtsime need selleks päevaks raamatuna välja anda. 25. septembril oligi kõigil külalistel võimalus lauluraamatut käes hoida. Et Hanseni tähtsus ulatus üle kogu Alutagusemaa, tekkis meil mõte Hanseni laulude raamat kinkida kõigile 67 Ida-Virumaa koolile Narvaste Sondani ja Jõhvi Ulvi. Loodame, et Ida-Virumaa lapsed laulud omaks võtavad ja varsti on Eestimaal kuulda teisigi Hanseni laule peale “Ema südame”.

Ülle Marits on Iisaku Muuseumi direktor.

Ühe mälestuskivi saamisloost

Elvi Nassar

Üks Faehlmanni kirjutatud lehekülj on rohkem väärt kui mõne teise kirjutatud terve poogen. (Ahrens)

Mullu möödus 200 aastat eesti soost arsti, keeleteadlase, folkloristi ja rahvavalgustaja Friedrich Robert Faehlmanni (1798–1850) sünnist.

Meie ajaloos teedrajava tähtsusega suurkuju mälestuseks avati Eestimaal uus monument. Ülenurmel asuva Eesti Põllumajandusmuuseumi peamaja naabruses hõbekuuskedest raamitud muruplatsil alustati skulptuuri paigaldustöödega juba suvel. 4. septembril 1999 oli ametlik ava-

mine, kõne pidas muuseumi asutaja, põllumajandusülikooli emeriitprofessor Jüri Kuum. Kõneleja rõhutas, et Faehlmann polnud viljakas mitte ainult teaduse ja kirjanduse alal, vaid ka sõnakas orjuse kritiseerija, keda võib pidada Eesti esimeseks maaideoloogiks.

Miks avati monument just Ülenurmel? Kuju asukoha valik pole juhuslik. On üldiselt teada, et Faehlmanni vaevas aastakümneid kopsuhaigus, mis päädis tiisikusega. Ravides teisi, vajas ta ka ise ravi ja

puhkust. Nii elaski ta mõned kuud enne oma surma Ülenurme mõisas, püüdes värskes maaõhus käestlained tervist kosutada. Paraku oli haigus juba liialt juurdunud, kolm suvekuud Tartu lähedal maal ei toonud paranemist. Juba järgmise aasta kevadel lahkus suurmees igaviku teedele. Tänavu möödus seega tema Ülenurmel viibimisest 150 aastat.

Fr. R. Faehlmanni kuju oli muuseumil varem olemas. Skulptuur kujutab endast tuntud kirjamehe ja arsti 45 cm kõrgust

pronksist rinnakuju. See on tüüpiline ametlikus laadis esindusportree, kus on välja toodud portreeritava karakter peaaegu esinduslikkusele. Pigem on tegemist nn salongiportreega, mille eksponeerimine välitingimustes kaunistaks küsitav. Portreebüsti lähtuva tervikmonumendi rajamise idee autor oli prof J. Kuum. Mälestuskivi püstitamisse kaasati muuseumi oma töäjõud kunstnik Irene Seppingu juhendamisel. Kuju paigaldati maakividest alusele. Ehitustöödega oli seotud ka OÜ Levari. Graniidist nimetahvli raidkirja tegi AS Gramet. Kui lisada ka Faehlmanni tutvustava bukleti (autor J. Kuum) väljaandmiskulud, kujunes kogu ettevõtmise maksumuseks ligikaudu 9400 krooni.

Kuidas sattus pronksbüsti põllumajandusmuuseumi? Umbes 15 aastat tagasi suurmajandite aegu tuli Kostivere kandis välja pronksist rinnakuju, milles tollane sovhoosi direktor Arvo Saarepera tundis ära kuulsat kultuuriinimese. Kuju lasti Ülenurmele hoiule toimetada. Monumendi avamise eelõhtul ilmus “Tartu Postimehes” päevakajaline artikkel pealkirja all “Eesti Põllumajandusmuuseum toob päevalgele Faehlmanni büsti”. Muuhulgas kirjutas ajakirjanik Stepan Karja: “Jüri Kuum ütles, et laskis kunstimuuseumi (Tartu kunstimuuseumi – E.N.) omaaegsel direktoril Voldemar Ermil taiese kunsti väärtust mitteametlikult hinnata. Hinnang oli, et büsti on teinud hinnatud meister, keda pole tänaseni kindlaks tehtud.”

Kunstiteadlase professor Villem Raami 1941. aastal Tartus ilmunud monograafia “K. J. Petersoni ja Fr. R. Faehlmanni tööde ikonograafia” selgub, et kaht nimetatud eesti omakultuuri tugitala on kujutanud mitmed nimekad kunstnikud. Fr. R. Faehlmanni kohta kirjutab Raam järgnevalt: “Ei ole ükski teine eesti ärkamisaja tegelane oma eluajal leidnud kunsti nii elavat kujutamist ja palju ei leidunud neid sakslaste enestegi hulgas. [...] Ka otsemad suhted saksa kunstnikkonnaga näivad Faehlmanni olevat mainitavalt tihedamad.” Tartu ülikooli eesti keele lektorit ja arsti on portreerinud mitmed baltisakslased: E. Hau, G. Fr. Schlater jt.

Eesti soost kunstnike kujutamisorbiiti sattus Faehlmann eelkõige tähtpäevadega seoses. Nii on ka Tartus Toomemäel Vana Anatoomikumi ees paiknev ja kõigile tuntud Faehlmanni monument 1920. aastatel Eesti Arstide Seltsi ja Eesti Kirjanduse Seltsi korraldatud võistluse tulemus. Väljavalituks osutus V. Melliku (Melniku) kavand. Kuju valmis 1930. aastal. Faehlmanni on Eesti iseseisvusperioodil portreerinud ka teised tuntud kunstnikud:

Foto Ove Maidla

♦ 4. septembril 1999 avati põllumajandusmuuseumis Fr. R. Faehlmanni büst (skulptor Ferdinand Veeber)

♦ On September 4, 1999, Fr. R. Faehlmann's bust was opened at the Agricultural Museum (sculptor Ferdinand Veeber)

♦ Памятник Фр. Р. Фельмана в Сельскохозяйственном музее. Скульптор Фердинанд Веебер

A. Laikmaa, N. Triik, A. Vardi (Bergmann) jt. 1938. aastal seoses Õpetatud Eesti Seltsi 100. aastapäevaga kerkis Faehlmann taas päevakorda. Oli ta ju üks seltsi asutajaliikmeid ja oma elu viimased seitse aastat ka selle president. Ilmus laialt tuntud postmargiseeria (autor G. Westenberg), mille 5- ja 25-sendistel ühikutele oli kujutatud Fr. R. Faehlmann.

1938. aastal oli valminud tuntud kirjamehes ka üks skulptuur, autoriks Ferdinand Weber. Tööd ennast hindab V. Raam “vähepretentsioonikaks portreeks”. Nimetatud taies oli teostatud pronkseeritud kipsis, meie muuseumis säilitatav büst, mis kannab aastaarvu 1939, aga pronksis. Arvu kohal on kunstipärane seotud monogramm, mida oletatavat autorit teades võib lahti dešifreerida kui F ja W ühendit. Seega võib pidada üsna tõenäoliseks, et põllumajandusmuuseumis säilitatava pronkskuju autor on sama kunstnik, kes arvata- vasti on aasta varem valminud kipsvarian- di lasknud hiljem pronksi valada. V. Raami raamatus mainitud kipsbüsti edasisest saatusest pole midagi teada, ka pole seda Eesti Kunstimuuseumi fondis. Küll aga on seal teisi F. Weberi (Veeberi) töid: kipsis- portreeljeefid J. Raamotist, P. Arenist ja

O. Strandmanist, üks pronksplakett kolonel A. Jaaksonist ja ka üks pronksbüst kindral J. Laidonerist. Lähemal vaatlusel selgus, et tegemist on sama autori kunstnikukäekirjaga, ka signatuurid sarnanesid Ülenurme kuju omaga.

Ferdinand Veeber (1904–1986) oli kunstnik, kelle kohta on Eesti kirjasõnas vähe andmeid. Kunstihariduse omandas ta 1925–26 ja 1931–32 Tallinnas Riigi Kunsttööstuskoolis tuntud skulptori F. Sannamehe käe all. Hiljem olevat ta õppinud ka Tartu ja Helsingi ülikoolis, mida täpsemalt, pole siinkirjutajal teada. 1944. aastal lahkus ta Eestist ning alates 1959. aastast on ta märgitud USAs tegutseva vabakunstnikuna. Ka väliseesti kunstielu bibliograafias on tema kohta andmeid väga napilt. Kodumaises loomeperioodis näib F. Veeberi kõige viljakam aeg olevat aastatel 1929–1939, mil ta esines mitmel Kujutava Kunsti Sihtkapitali Valitsuse, Rakenduskunsti Ühingu jt kunstnike kutseorganisatsioonide korraldatud näitusel. 1939. aastal olid Veeberi tööd väljas ka eesti kunsti välisnäitusel Roomas, Budapestis ja Varssavis. (Kokku oli viimatinimetatud näitusel esindatud 74 eesti kunstnikku.) Veeber on loonud portreid eesti avaliku elu tegelastest nagu J. Tõnisson, K. Päts, O. Strandman, J. Laidoner, A. Jaakson jt. Ta on portreerinud ka Rootsi kuningat Gustav V. Peamiselt on ta loonud pronksbüste ja -reljeefe, osa töid on valminud kipsis. Veeberi kaasaegsed kunstikriitikud R. Paris, H. Kompus, R. Kangro-Pool jt pühendavad oma arvustustes enam tähelepanu skulptuuri uudseid lahendusi sisse toonud ja peamiselt vabaplastikaga tegelevatele skulptoritele nagu J. Koort, F. Sannamees, J. Raudsepp, V. Mellik jt. Veeber, kes esindas oma skulptuuritaie- stega akadeemilisemat, kuivemat laadi, ei irriteerinud kunstiarvustajaid eriti. Teisalt pole õnnestunud tollases kunstikriitikas tema kohta ka midagi negatiivset leida. Seega esindab Veeberi portreelooming ühtlast keskmist ja ka üle keskmise taset, mis näituste üldpildis võis mõjuda vähepretentsioonikana, et mitte öelda vanamoelise- na. Arvatavasti valmis enamus tema töid tellimustena. Veeber oli tõenäoliselt meister, kes tegi portreid korralikult ja suhteliselt odavalt. Võib oletada, et ka Faehlmanni portreebüst valmis Õpetatud Eesti Seltsi tellimusel. Järgnevate segaste kümnendite keerdkäikudes läks büst lihtsalt kaduma, et siis ligikaudu pool sajandit hiljem päevalgele tulla. Seega võib nüüd Veeberi loomingulisse pärandisse lisaks ainsana säilinud pronksbüstile J. Laidonerist lisada

ka teise, mis nüüd Faehlmanni mälestuskivil Ülenurmel avalikkusele näha.

1944. aastal lahkus Veeber kodumaalt. Ta elas USAs Vermonti osariigis Barres, kus tegutses samuti skulptorina. 1967. aastal, kui korraldati Montreali maailmanäitus, võitis ta skulptuurikonkursi, mille korraldas Vermonti osariigi valitsus, et leida USA näitusepaviljoni kujunduseks sobivat taieist. Praegu peaks see kuju asuma Canada Quebeci ja USA Vermonti osariigi piiril.

Siinkohal tahaks lõpetada siiski Fr. R. Faehlmanniga. Üks pateetiline mõte tema kohta 1938. aasta kultuuriajakirjast "Varamu": "Dr. Faehlmannist kui rahvuslikust suurkujust saame õieti aru siis, kui mõtleme sellele, et ta elas ja töötas mõõdunud sajandi esimesel poolel, seistes tol masendaval ja õigusteta ajal meie rahvusliku mõtte võitlusrikkal eelpostil. Dr. Fr. R. Faehlmanni kuju, see on tulekandja kuju, kelle pilk on pöördunud tõusvale hommikule."

P.S. Käesolevat artiklit koostades kõhklesin kaua, kas kirjutada see kunstkriitiku või kunstiajaloolase seisukohalt. Ajakirja spetsiifikat ja lugejaskonda arvestades jäi peale viimane.

Elvi Nassar on

Eesti Põllumajandusmuuseumi teadur.

Friedrich Robert Faehlmann (1798–1850) was a physician, linguist, folklorist and democrat-enlightener of Estonian nationality. He was an author of the idea to compile Estonian national epic "Kalevi-poeg", also many practical preliminary preparations of the epic were done by him. He was a lecturer of the Estonian language at the University of Tartu, also he was one of the founders of the Eesti Õpetatud Selts (Estonian Learned Society), later the president of this Society.

On September 4, 1999 at the Estonian Agricultural Museum in Ülenurme Faehlmann's monument was opened. The bust was found accidentally, the publicity did not know anything about its existence during about 50 years. Also the author of the bust was unknown.

The bust's author was Ferdinand Veeber (1904–1986). F. Veeber was a sculptor-portraitist of the first independent period of the Republic of Estonia. In 1944 Veeber emigrated from Estonia. He lived in the U.S.A., in Vermont, where he also worked as a sculptor. In 1967 F. Veeber's sculpture was exhibited in the Vermont's pavilion of the Montreal EXPO. Today this sculpture has to be on the frontier of Canada's Quebec province and Vermont.

Muuseumitööst Norras

Heli Nurger

Viiibisin 1999. aasta mai lõpust kuni juuni lõpuni Norra Kuningriigis Akershusi maakonnas. Külaskäigu eesmärgiks oli tutvuda muuseumipedagoogikaga sealsetes muuseumides. Õppereisi taustaks on sõprusidemed Harju ja Akershusi maakonna vahel. Akershusi maakonnamuuseumi (*fylkesmuseum*) direktress Inger Jensen külastas Harjumaa Muuseumi 1997. aastal.

Norras on kolme tüüpi muuseum: riiklikud muuseumid, eramuseumid ja nn poolriiklikud (*halvoffentlige*) muuseumid. Rahastamine sõltub muuseumi tüübist. Riiklikud muuseumid saavad kogu eelarve riigilt, sissepääs neisse muuseumidesse on prii. Eramuseume rahastavad sponsorid. Poolriiklikud muuseumid kuuluvad tavaliselt sellele omavalitsusele, mille territooriumil nad asuvad. Seesuguseid muuseumi rahastab osaliselt omavalitsus, osa eelarvest tuleb aga maakonnast. Kõik muu-

useumid tegelevad ka lisaraha teenimisega: pea igas niisuguses muuseumis on oma kohvik ning sageli on muuseumide juures ka ruumid, mida üüratakse välja erinevateks üritusteks. Mõnest muuseumist võib tellida ka pidulauda.

Akershusi maakonnas on nn poolriiklike muuseumidega seotud maavalitsuse kultuuriosakond, kelle kaudu käib muuseumide finantseerimine, ning maakonnamuuseum – Akershusi maakonnamuuseum. Kultuuriajaloo uurimiskeskus ja muuseum. Maakonnamuuseum jagab teaduslikku nõu ja abi väikemuuseumidele. Maakonnamuuseumis töötavad arhitekt, konservatorid, lektorid, fotograafid ja arhiivitöötajad. Iga aasta 1. detsembriks peavad väikemuuseumid esitama maakonnamuuseumile kava, millist abi nad järgmisel aastal vajavad. Selleks võivad olla kas eksponaatide konserveerimistööd, hoonete restaureerimise ja aia planeer-

rimise nõustamine, näituste ettevalmistamine, fototeenused (paljundus ja suurendustööd, fotoarhiivi kasutamine jm), lektorite tellimine erinevate seminaride ja õppepäevade läbiviimiseks. Iga väikemuuseum esitab maakonnamuuseumile oma aastaaruande ning tööplaan. Maakonnamuuseum koostab ja trüüb reklaamprospektid.

Väikemuuseumides töötab tihti vaid 2–4 inimest, kelle põhiülesanne on tegelda publikuga, kaasajastada püsinäitusi ning teha arhiivi- ja fonditööd. Mõne väikemuuseumi juurde kuuluvad ka filiaalid. Näiteks Askeri muuseum, mis on loodud kunstnike Tilla ja Otto Valstadi majamuuseumina, peab nelja filiaali – kunstnikepaar Hulda ja Arne Garborgi majamuuseumi Labråten, rannakultuurikeskust, saeveskit ja rannamaja. Kõik filiaalid peale Labråteni asuvad põhimuuseumist eemal, viimatinimetatu asub koguni väikesel saarel. Sageli on väikemuuseumid külastajatele avatud vaid suvehooajal, s.o maist kuni septembrini. Sel perioodil kasutatakse ekskursioonide juhtimisel ning ürituste läbiviimisel ka õpilaste ja üliõpilaste abi. Suurt abi osutab muuseumisõprade ühing.

Väikemuuseumide juhatus valib muuseumile juhataja ning kontrollib muuseumi finantsmajanduslikku tegevust. Juhatusse kuuluvad tavaliselt poliitik(ud) maavalitsusest, esindajad muuseumisõprade ühingu ning ametiühendustest (kui muuseum tegeleb mõne ameti tutvustamisega, näiteks Fetsundi palgiparvetamise muuseum).

Muuseumide tähtsaim kogunemine on aastakoosolek, millest võtab osa üks esindaja igast muuseumist (ka maakonnamuuseumist) ning esindaja(d) maavalitsuse kultuuriosakonnast. Aastakoosolekul antakse aru eelmise aasta tegemiste ja rahade kasutamise kohta, esitatakse järgmise aasta tööplaan ning eelarve.

Töö publikuga

Põhilise osa väikemuuseumide külastajatest moodustavad kooliõpilased, kõige rohkem on neid kooliaasta algul ja lõpul.

Muuseumid koostavad ürituste täpse ajakava ning saadavad selle koolidesse. Suuremad muuseumid teatavad oma ürituste kava maavalitsuse kultuuri- ja hari-

♦ Artikli autor õpetab vee kandmist kaelkookudega Gamle Hvami muuseumis

♦ The author of the article is teaching how to carry pails with yoke (at the Gamle Hvam Museum)

♦ Автор статьи обучает пользованию коромыслом в музее Гамле Хвам

dusosakonda, kes saadab omakorda teated koolidesse laiali. Teated on võimalikult täpsed: ürituse põhjalik kirjeldus, alguse ja lõpu kellaaeg ning soovitused õpilastele ja õpetajatele. Mida täpsem on teade, seda parem on lõpptulemus.

Ekskursioon muuseumis. Väiksemad muuseumid korraldavad klassikalisi ekskursioone giidi saatel. Tähtsustatud on õpilaste aktiveerimist niisuguse ekskursiooni jooksul. Munchi muuseumis seisab giid maali kõrval, lapsed räägivad ja küsivad ning giid vastab nende küsimustele.

Koolitund muuseumis. Kunstimuuseumides korraldatakse kunstiõpetuse tunde (Munchi muuseum, Nationalgaleri, Askeri muuseum). Tunnid toimuvad kas selleks spetsiaalselt ehitatud klassitoas (Munchi muuseum) või kohvikus-ateljees (Askeri muuseum). Askeri muuseumis viib tundi läbi klassiga kaasas olnud õpetaja. Muuseumi poolt on igale õpilasele värvid, pintsel, paber, palett ja statiiv.

Fetsundi palgiparvetamise muuseumi juurde kuulvas loodusinformatsiooni keskuses peetakse loodusõpetuse ja bioloogiakunde. Väljapanek on üles ehitatud, näitamaks eelkõige looduse ilu, mitte ökoloogilisi probleeme. Iga teema juures on õpilasel võimalik aktiivselt sekkuda –

sahtleid ja kapikesi avades ning infotahvleid pöörates saavad nad oma küsimustele vastused. Ekspositsiooni juurde on välja töötatud ka küsimustik. Välitöödel püütakse kõrval asuvast jõest putukate vastseid ja määratakse neid. Pool gruppi käib samal ajal jõe peal asuval parvel kala püüdmisega. Tunnid toimuvad iga ilmaga.

Vanaaegsete tööde lavastamine. Seda võimalust kasutavad rohkem talumuuseumid. Pea kõigil perepäevadel on abiks muuseumisõbrad. Näidatakse villa kraasimist, lõnga tegemist, piima läbiajamist, sepatööd, köiepunumist, pesurullimist ja -vaalimist, vee kandmist kaelkookudega ja pesupesemist. Gamle Hvami talumuuseumis kestis nn koolinädal neli päeva, mille jooksul külastas muuseumi umbes 1100 õpilast. Koolinädala läbiviimisel oli muuseumi palgal olevale neljale töötajale abiks ka kooliõpilasi ja tudengeid ning 20 muuseumisõpra.

Lavastused ja teatriõpe muuseumis. Norra Rahvamuuseumi draamatundides kasutatakse ära muuseumi keskkonda, interjööri ja informatsiooni. Õpilastel tuleb ise teha kõik etendusega seonduv alates lavakujundusest kuni rõivaste, muusika ja liikumiseni.

Laste muuseumiklubi. Norra Rahvamuuseum on loonud ka muuseumiklubi lastele. Enamik klubiliikmetest on 7–11 aasta vanused, kuid klubisse kuulub ka vanemaid lapsi ning koguni vanaemasid. Klubi korraldab oma liikmetele üritusi neli korda aastas. Iga aasta lõpul ilmub ajaleht, kuhu klubiliikmed on kaastööd saatnud. Klubikaardi omanikele on prii pääs muuseumi terve aasta jooksul.

Vihikud küsimustikega. Paljud muuseumid, näiteks Gamle Hvami muuseum, Norra Rahvamuuseum jt, koostavad väljapaneku või selle osade kohta küsimustikke. Suurematel muuseumidel on eraldi välja antud ka õpetaja raamat, mille abil saab õpetaja muuseumikülastust koolis ette valmistada ning juhtida tööd muuseumis.

Projektiõpe. Vajadus koostöö järele erinevate informatsiooni valdavate organisatsioonide vahel on viinud ideeni juhtida kooliõpilasi ühise projekti abil erinevate infokandjateni. Kaheaastases projektis "Reis läbi 1000 aasta" osalevad kool,

Fotod Heli Nurger

- ♦ Loodusõpetuse tund Fetsundi palgiparvetamise muuseumis
- ♦ Natural science class at the Fetsund Museum
- ♦ Урок естествознания в музее Фетсунд

muuseum, raamatukogu ja kohalik omavalitsus. Esimesel aastal osalesid projektis 5. ja 6. klass Oslo äärelinnas asuvas Bygdøy koolist. 5. klassi teemaks oli "Vana Oslo", 6. klassil "Keskaeg", Järgmisel aastal need klassid jätkavad.

Kataloog maakonnas leiduvate kultuurimälestusmärkide ja vaatamisväärsuste kohta. Katalooge koostatakse Akershusi maakonnamuuseumis iga kommuuni jaoks eraldi.

Kokkuvõte Norra muuseumipedagoogikast

1. Muuseum peab olema atraktiivne. Lapsi kutsutakse muuseumisse esmalt kooli kaudu. Neile püütakse pakkuda erinevaid põnevaid atraksioone, et nad tuleksid perekondade või sõpradega tagasi.
2. Soovitavalt peab muuseum lähenema lastele isiklikult. Näites kui klass on tellinud ekskursiooni Munchi muuseumisse, siis saadab muuseum eelnevalt igale lapsele kaardi reproga ühest Munchi tööst. Lapsed tunnevad nii suuremat seost selle muuseumi ja koguni kunstnikuga. See töö,

mis saadud postkaardil, on justkui nende enda oma.

3. Võimalikult palju kasutatakse ära olemasolevaid võimalusi – eriharidusega inimesi (bioloogid, geograafid, fotograafid), muuseumisõpru, looduslikke tingimusi (jõgi vms) jne.

4. Muuseumipedagoogika peab täpselt lähtuma koolis kehtivast õppekavast.

5. Muuseumikülastus peab olema protsess. Selleks tuleb teha tööd enne muuseumisse tulekut, muuseumis oleku ajal ning pärast muuseumikülastust.

6. Õpetada maailmaajalugu lokaalsete näidete varal.

Tutvudes muuseumipedagoogikalase tegevusega Norras, selgus, et suures osas oleme ka meie selliseid võtteid oma töös juba kasutanud.

Heli Nurger on Harjumaa Muuseumi pedagoog.

B 1999 году по приглашению местного музея автор находилась в уезде

Акерсхус. Основное внимание было уделено работе местных музеев с посетителями.

Основными посетителями небольших музеев являются школьники. Музеи составляют точный график мероприятий и рассылают их по школам. Предлагают классические экскурсии и другие формы. В музее художника Мунка ученики могут ходить от картины к картине и задать вопросы сопровождающему их экскурсоводу. В музее можно проводить школьные уроки на различные темы – в Фетсунде уроки биологии, в Аксери уроки искусствоведения. Музей-хутор в Гамле Хваме в течение недели представляются старинные трудовые ситуации.

Многие музеи используют для обучения рабочие листки, более крупные музеи составляют учебники для преподавателей. В крупных музеях имеются специальные классные комнаты.

В Норвежском национальном музее имеется проект-обучение "Путешествие через тысячелетие".

Sealset muuseumi ei saa pidada maakonnamuuseumiks meil käibivas mõistes. See on eelkõige sajandivanuse traditsiooniga linnamuuseum, millele on lisatud maakondlikke funktsioone. Loomulikult on selliseid muuseumi Eestiski ja Pärnu Muuseum on üks neist, kuid Buskerudi maakonnas on üks teine muuseum palju sarnasem meie ettekujutusele maakonnamuuseumist. Kongsbergi kesklinna kaas-aegses hoones asuva Lågdali piirkonnamuuseumi püsiekspositsioon esitab nii rahvakunsti ajalugu kui tänapäeval taas tõusuteel oleva tööstuslinna käsitöö ja tööstuse lugu. Norras ainulaadne on sealne optikatööstuse ajaloo väljapanek. Lågdali muuseum kajastab kogu oru ajalugu, sinna kuulub 32 hoonega vabaõhunäitus vana hõbedakaevanduse juures ja 2000. aastal avatav Labro hüdroelektrijaama ümber paiknev vabaõhukompleks kaljumaaligute, keskaegsete ehitiste ja industriaalajastu mälestistega. 1957. aastal suletud hõbedakaevanduse baasil rajatud Norra Mäetööstuse Muuseum koos Kuningliku

Mündimuuseumiga Kongsbergis on ainasad keskmuseumid kogu Buskerudi maakonnas. Meenutades veel Kongsbergi Suusamuuseumi, võib seda kõrgtehnoloogiale orienteeritud tööstuslinna pidada lausa maakonna muuseumikeskuseks, mis asub aga maakonna piiril ja teenindab ka osa naabermaakonnast.

Muuseumide spetsialiseerumine

Meie visiidi otseseks ajendiks oli Hallingdali muuseumi 100. aastapäeva tähistamine. See kogu orust kokku veetud kahekümne viie 14.–20. sajandist pärineva hoonega vabaõhumuuseum on üks esimesi Norras. Muuseum esindab seitset Buskerudi lääneosa kommuuni, kus on lisaks neli vabaõhukompleksi ja muuseumiks kujundatav vana ning huvitav puukirik Torpos. Veel on Buskerudi maakonnas Sigdali vabaõhumuuseum, kus paikneb ka rahvamuusikakeskus. Sigdali põhinäituse moodustab muusikainstrumentide ja rahvariite kogu.

Millele on Buskerudis kõige rohkem tähelepanu pööratud? Hämmastaval kombel ei olnud see siiski trollimaailm, mille kuulsaim kujutaja maalikunstnik Theodor Kittelsen on sealtkandist pärit. Samuti mitte omanäoline puitarhitektuur, mida võib leida paljudes suurtes vabaõhumuuseumides ja enamikus taluõuedest. Ja isegi mitte viikingikultuur. Norralaste identiteedi seisukohalt näis turistidele pakutavast tähtsam olevat kajastada käesoleva sajandi püüdlusi ja saavutusi.

Arheoloogiamuuseumide ringkonnad

Buskerudi maakond koos nelja teise maakonnaga kuulub Oslo ülikooli arheoloogiamuuseumi ringkonda. Maakonnaarheoloog hoolitseb arheoloogiamälestiste avastamise ja kaitse eest. Kaevamiste organiseerimisega maakonnas tegeleb aga Oslo ülikool, kuhu viiakse kõik arheoloogilised leiud.

Oslo ülikoolil on kaks arheoloogiamuuseumi: aktiivselt tegutsev ja täieneva piirkondliku arheoloogiakoguga ülikooli muuseum ning maailmakuulus Viikingilaevade Muuseum. Need kaks muuseumi on täiesti erinevad nii tööprintsibiilt kui näituseideoloogia poolest, kuigi mõlema muuseumi juhatajad istuvad vähemalt kord nädalas osakonna nõupidamisel sama laua taga. Professor Arne Emil Christensen hoiab Viikingilaevade Muuseumis akadeemilist ja traditsioonilist joont. Muuseumi neljaliikmelise koosseisu lihtsat

ühislõunat (rohutee võileibadega) on jaganud Norra kuninga kõrged külalised, kellele Viikingilaevade Muuseumi alati näidatakse. Muuseum on väga lihtne nii püsinäituse kui tööruumide poolt vaadatuna, ülikoolile annab ta aastas kümneid miljooneid kroone tulu. Oslo fjordi Ostfoldi ja Vestfoldi maakonnast pärinev muuseumikogu on kaua aega püsinud pea muutumatuna, 1867–1904 kolmest laevkalimest väljakaevatud materjali konserveerimine lõpetati 1930. aastaks. Praegu on arutlusel, kuidas eksponeerida Oslost väljakaevatud ja raudteedepoos paiknevaid keskaegseid laevu. Viikingilaevade Muuseumi juhataja näeb ainsa võimalusena uue muuseumi ehitamist. Viikingilaevade Muuseumi neljaharuline silindervõlvidega hoone Oslo eeslinnas Bygdøys on säilinud ilma suuremate täiendusteta. Muuseumis tegeldakse nii akadeemilise kui säilitustööga. Muuseumi juhataja on Norra ainus rahvusvaheliselt tunnustatud viikingilaevade uurija. Siin töötab professionaalne puunikerdaja, kes valmistab oma töökojas koopiaid kogus säilitatavatest museaalidest. Ta kasutab viikingiaegsetele sarnanevat tööriistu (eesruumi suurde tamme-pakku oli löödud laiateraline viikingikirves, töökoja seintel olid eraldi vanad ja uued tööriistad) ja matkib ka töövõtteid.

Oslo ülikooli arheoloogiamuuseumi vähekülastatava püsinäituse ümberehitamine võttis mitme aasta eelarve jagu vahendeid ja sihtgrupiks valiti õpilaskond – kõige mõjutavam ja aktiivsem grupp, kes huvitub eeskätt interaktiivsetest näitustest. Püsinäituse kujundamisel oli läbivaks jooneks sümbolism, samas oli museaale püütud siduda tõepärase taustaga. Palju on kasutatud tugevasti vähendatud makette, linna- ja loomatopiseid, 1 : 1 maketeeritud hoonete, tarade ja isegi Osebergi laeva osi. Valitses proportsioonide, materjalide, tehnikate ja stiilide kaos (nt viikingiaja lõpu-saalis valguse ja vee vastuolu sümboliseerivad sihvakas klaasobelisk ja barokne purskkaev). Arheoloogiline, tihti rekonstrueerimata materjal oli esitatud kogumitena: köie otsa lükitud kivikirved, kogum viikingimööku sepaks rõivastatud väikese kaltsunuku ümber jne. Museaalide temaatiline mõtestatus oli kohati huvitav, kohati triviaalne. Näitustehnika mitte parimaks ega halvimaks illustratsiooniks sobib kaltsunukk Freyja jumalannaga seotud esemete keskel. Kuigi rõhutati, et näitus on suunatud mitteprofessionaalidele ja hinnangu peaks andma sihtgrupp, ruttan tunnistama, et kogu püsinäituse parima mulje jättis viikingiaegsete ehete saal. Et

seda sümpaatiat osakonna vastu, kus domineerisid museaalid, mitte taust, jagasid ilmselt ka teised, lasid aimata tühjad seletavate tekstide jaoks mõeldud kastid, kuna teistes osakondades neist lehtedest puudust ei olnud.

Aldur Vunk on Pärnu Muuseumi direktor.

The analysis of Norwegian museum life revealed that museum development process started already in the 1980s when oil industry constituted 15% of the gross national product and the conservative government had successfully started the stabilization of Norwegian economy after a grave economic crisis. To sum up the impressions, a specialized model emerges, which, if applied in Estonia, would suggest the coordination of museums in a couple of counties. On the other hand, nobody can fight traditions, as the former communicativeness and potential will also become determining factors in the course of modernization. The Buskerud County Museum depends, above all, on the county authorities and the other local government museums in the county can even work in better conditions. Archaeological heritage and earlier history find little reflection in the museum halls, and this has paved the way to the popularity of amateur pseudo-exhibitions. Gol (where the former stave church has been replaced by a rather incompetently built construction with the "Thor's courtyard" based on fantasy) serves as a good example of it. The monopoly of presenting Buskerud archaeological heritage has been given to Oslo University, which, however, does not guarantee the best treatment of the earlier history heritage.

Museoloogiline reisikiri Buskerudist

Aldur Vunk

Pärnu maakonna ja Norra Buskerudi maakonna koostöö raames külastasid Norra muuseumijuhid 1998. aasta oktoobris Pärnumaad. 1999. aasta juunis oli Pärnumaa muuseumide esinduse vastuvisiit Buskerudi. Tänuõnad nähtu-kuuldu eest Buskerudi maavalitsuse kultuuriosakonna riiklikule muuseumikuraatorile Geir Helgenile ja Buskerudi maakonnaarheoloogile Knut Paaschele.

Muuseumisüsteem Buskerudi maakonnas

Norra muuseumisüsteem ei ole maakonniti sugugi sarnane. Buskerudi maakonnas on 21 omavalitsust, kolm nendest linnad. Pärnu maakonnas on need arvud 23 ja 3, kuid sellist domineerivat keskust nagu Pärnu linn Pärnumaal Buskerudis ei ole. Maakonnakeskuseks on Oslost 40 km kaugusel paiknev sadamalinn Drammen.

ICLMi aastakonverents Eesti Kirjandusmuuseumis

Piret Noorhani

Eesti Kirjandusmuuseumis toimus 31. maist 4. juunini 1999 rahvusvahelise muuseumide organisatsiooni ICOM kirjandusmuuseumide sektsiooni ICLM 22. aastakonverents. Eesti Kirjandusmuuseumile andis sellise ulatusega ürituse läbiviimine uue kogemuse – nädala jooksul võõrustati külalisi 13 maalt. Kohal olid ka kolleegid Eesti erinevatest muuseumidest. Nagu märkis ICLMi president Janusz Odrowaz-Pieniazek, oli see osavõtjate ja kuulajate arvult üks suuremaid seni peetud ICLMi konverentside seas. Ettekandeid jätkus kolmeks päevaks, kultuuriprogrammi ja kolleegidevahelist suhtlemist kõikideks päevadeks.

Konverentsi teema oli "Näitus kui kunstiteos". Seega käsitleti muuseumide jaoks väga olulist tööloiku, mille kaudu suheldakse laiema kultuuriavalikkusega ja mis peaks väljapaistvalt õigustama muuseumide olemasolu. Kuigi konverentsil esindatud kirjandusmuuseumid erinesid nii suuruse, suunitluse kui ka tingimuste poolest, jäi 19 peetud ettekandest kõlama soov ja vajadus kaasajastada ekspositsioonilist tööd nii sisuliselt kui vormiliselt. Kui juba kirjandusel on üha raskem säilitada oma positsiooni ja kõlajõudu kaasajases kultuuripildis, siis seda keerulisemas olukorras on kirjandusmuuseumid. Valdavalt tekstikeskne museaalne materjal

kipub olema väliselt väheatraktiivne, materjali ehe minevikulisus võib mõjuda teatavatele publikurühmadele lausa eemalepeletavalt. Seepärast on muuseumide jaoks väga oluline järele mõelda, kuidas ennast avalikkusele tutvustada, kuidas panna ajalooallikaid kõnelema tänapäevases keeles.

Erinevatel muuseumidel on erinevad probleemid, olenedes konkreetse muuseumi spetsiifikast ja staatusest, traditsioonidest ja majanduslikest võimalustest, aga ka riigi kultuuripoliitikast üldisemalt. Pikaajaste traditsioonidega memoriaalmuuseumid püüavad leida uusi vaatenurki, et ühtsama objekti ikka ja aina värskena tutvustada. Nii on Läti kolleegid alustanud tööd lennuka projektiga, mida intrigeerivalt tutvustas režissöörkogemusega Viktors Jansons Rainise Kirjanduse ja Kunstiajaloo Muuseumist. Kaks Rainisele pühendatud väikemuuseumi on projekteeri-

tud nõnda, et need toimiksid iseseisvate artefaktidena, millest üks tähistaks geeniuse sündi, teine surma. Ajalooliste paikade uudne mõtestamine teostub arhitektuurilahenduste kaudu. Memoriaalmuuseumide uuendustendentse ja kogemusi tutvustasid oma ettekannetes ka Marianne Wrenfeldt Asmussen Karen Blixeni Muuseumist, Svetlana Tšetrakova Moskva Riiklikust S. Jessenini Muuseumist, Ives Gagneux H. de Balzaci Majamuuseumist. Kaarina Sala Lampenius Soome Kirjanduse Seltsi kirjandusarhiivist vaatles kirjaniike mälestuste jäädvustamist Soomes laiemalt, andes ülevaate arvukatest seltistidest, mida leidub üle kogu Soome ja mis tegelevad erinevate autorite elu ja loominguuga.

Suurte kirjanduslike keskmuseumide areng toimub üha suurema polüfunktsionaalsuse suunas. Taoline muuseum on kultuurivaramu, mis kogub ja säilitab ajaloolisi dokumente, aga ka uurimisinstituut ja kirjastus, vahendades allikaid ja nende põhjal valminud uurimusi laiemale publikule. Sellest, kui raske on teinekord kõiki neid ülesandeid sobitada veel ka ekspositsioonitööga, kõneles Gerd Aarsland Rosander Ibseni Muuseumist. Selgelt tuntav on vajadus muuta ettekujutust traditsioonilisest kirjandusnäitusest, kuid hea näituse ettevalmistamine nõuab ohtralt aega ja vahendeid, mida pole lihtne leida.

♦ Kultuuriminister Signe Kivi, ICOMi Eesti Rahvuskomitee esinaine Karin Hallas ja Eesti Kirjandusmuuseumi direktor Krista Aru konverentsi avamisel

♦ At the opening of the Conference: Minister of Culture, Mrs. Signe Kivi, the Chairperson of the Estonian National Committee of ICOM, Mrs. Karin Hallas and the Director of the Estonian Literary Museum, Mrs. Krista Aru

♦ Открытие конференции – министр Сигне Киви, председатель эстонского национального комитета ICOM Карин Халлас и директор Эстонского литературного музея Криста Ару

♦ ICLMi sekretär Marianne Wrenfeldt Asmussen ja ICLMi president Janusz Odrowaz-Pieniazek

♦ The Secretary of the ICLM, Mrs. Marianne Wrenfeldt Asmussen and the President of the ICLM, Mr. Janusz Odrowaz-Pieniazek

♦ Секретарь ICLM Марианне Виренфельдт Асмуссен и президент ICLM Янус Одроваз-Пиениазек

Kuna populariseerivat tegevust ei väärtustata küllaldaselt ja muuseumitöötajad on niikuinii killustatud erinevate töökohustuste vahel, valitakse pahatihti neist n-ö respektablum või tulusam. Paljudel puhudel toimub ka aruandlus ja rahade eraldamine pigem muuseumi teadussaavutuste alusel. Ettekandele järgnenud sõnavõttudes arutleti nende probleemide üle laiemalt. Siit sai Eesti Kirjandusmuuseum kinnitust veendumusele, et on tarvis jätkata liikumist valitud suunas: edendada komplekselt ja proportsionaalselt kõiki eelpool loetletud tegevusvaldkondi, muutes selleks vajaduse korral olemasolevaid struktuure ja leides täiendavaid vahendeid. Spetsialistide rakendamine on ainus, mis tagab töö kvaliteedi, ka näituste puhul. Kui tahetakse areneda, peab leidma võimalused ja vahendid.

Mida on heade tingimuste ja ideede korral võimalik saavutada, kuulsime Anton Kortewegilt, kes rääkis novaatorlikest ja suure publikumenuga näitustest Hollandi Kirjandusmuuseumis. Esmalt tõi Anton Korteweg esile mitmeid kirjandusnäitustega seotud probleeme. Kui kujutava kunsti näitustel eksponeeritakse kunsti ennast, terviklikke kunstiteoseid, siis kirjandusnäitustel on üsna võimatu eksponeerida kirjandust kui kunstiiliki kõigi tema iseärasustega. Kirjandust kui teksti saab esitada fragmentidena: esimene lehekülj esmatrükist, viimane lehekülj käsikirjast jne. Enamasti eksponeeritakse aga hoopis kirjanduse kui kunsti seisukohast

sekundaarset materjali: käsikirju, portreesid, kirju, dokumente. Seetõttu on oluline teadvustada, milline on näituse kultuuriline või pedagoogiline eesmärk, ja sellele vastavalt kujundada ekspositsioon. 1994. aastal avatud lastekirjanduse näitus Hollandis oli sihtgruppi silmas pidades kavandatud värvikana, atraktiivsena, interaktiivsena – kuni selleni, et näitusepind paiknes füüsiliselt lapse silmade kõrgusel. Materjal oli struktureeritud temadena ("Kuidas see võimalik on?", "Maa ja taevas vahel" jne), mis omakorda jagunesid alateemadeks – igaüks neist omaette toas või boksis. Lapsed said näitusel lugeda või lehitseda raamatuid, ise lõpetada pooleliolevaid luuletusi, mängida värssidega mängumasinates. A. Korteweg leidis, et kuigi kirjandusnäitus ei saa rangelt võttes olla kunstiteos, siis saab – ja peabki – ta olema kunstiliselt, artistlikult kujundatud.

Tšehhi Kirjandusmuuseumi ekspositsiooni uuendamisest andis ülevaate Eva Wolkova. Kuna nimetatud muuseum oli varade tagastamise tõttu sunnitud loobuma osast näitusepinnast ajaloolises kloostrihoones, tuli üle vaadata ekspositsioonitöö strateegiad. Endist ülevaatlisku püsiekspositsiooni asendab uus kontseptsioon, milles viis peateemat: uute laekumiste tutvustus, tšehhi kirjanduse ajalugu, raamatukultuur ja -kunst, lasteraamatud, tšehhi kirjanduse seosed maailmakultuuriga. Kuna Tšehhi Kirjandusmuuseumi näitused on tuntud oma kõrge visuaalse kultuuri poolest, püütakse taset hoida ja edasi aren-

dada. Ilze Knoka Rainise Kirjanduse ja Kunstiajaloo Muuseumist tutvustas läti kirjanduse ülevaatenäituse metodoloogiliselt uudet lahendust üldpealkirjaga "Üksteist lühipala läti kirjandusest". Iga lugu keskendub mingile kirjanduse ja rahva jaoks olulisele teemale: algus, folkloor, maailm, maa, linn, naine, eksiil, võim, ajalugu, igavik. Küllastaja võib valida tutvumiseks kõik üksteist või ainult mõned neist. Viimane, pealkirjaga "Igavik", on pühendatud kirjanduse ja lugeja vahel tekkinud dialoogile. Infotehnoloogia perspektiivseid võimalusi virtuaalse muuseumi loomisel käsitles Mari-Ann Remmeli ja Ergo-Hart Västriku ettekanne, mis muu hulgas analüüsis ka Eesti Kirjandusmuuseumi ekspositsioonitöö seniseid kogemusi.

Nädala jooksul külastati erinevaid muuseume Tartus, Tallinas, Võrus ja Palamusel. Eesti Kirjandusmuuseumi saalis võis näha eesti traditsiooni näitlikustavat ekspositsiooni, mis valmis Lennart Meri sünnipäevaks. Konverentsi sundimatu õhkkond ja kollegiaalsusest kantud vaim muutsid selle eriliseks ja meeldejäävaks kõigile osavõtjatele. Seda kinnitavad arvukad positiivsed vastukajad ja ICLMi nõukogu ametlik hinnang väljaandes *ICOM News* (1999, vol 52, lk 8). ICLMi järgmine aastakonverents toimub 2000. aastal Bergenis, kus teemaks infotehnoloogia ja muuseumid.

Piret Noorhani on Eesti Kultuuriloolise Arhiivi juhataja.

ICLM (International Committee of Literary Museums) held their 22nd annual meeting from May 30 to June 4 1999, at the Estonian Literary Museum in Tartu. During the Conference 35 representatives from 13 countries read 19 papers on the theme of "The exhibition as a work of art". The Conference allowed room for discussions on the nature of our work within literary museums. How far can curators go when creating or having professionals create a work of art in their exhibition rooms based on the literature represented, without distorting the exact intentions of the writer? Literary museums are less object oriented than other museums, yet must find ways of displaying authorship through exhibitions. Actual case studies were presented, together with more philosophical surveys. The guests visited several museums in Tartu, Tallinn, Võru and Palamuse.

The next annual meeting of ICLM will take place in the year 2000 in Bergen, Norway.

Eesti Spordimuuseumi ümarlaud

Aleksei Peterson

21.–22. oktoobril 1999 toimus Eesti Spordimuuseumi teaduskonverents. Kahe päeva jooksul kuulati rohkesti ettekandeid nii spordimuuseumi kui ka teiste Eesti muuseumide esindajatelt, nende lisanudid veel välisriikide spordimuuseumide teadurid. Edastan mõningaid mõtteid, mis öeldi välja ümarlaual. Otsutasin refereerida ka spordimuuseumi direktori Enn Mainla ettekannet, sest ümarlaual ütles ta ainult avasõna. Samuti toon mõned mõtted ümarlauda juhatanud Ülle Reimetsa ettekandest seoses ümarlauas tehtud märkustega.

Spordimuuseumi direktor **Enn Mainla** avaldas lootust, et aastal 2000 saab muuseum avara ja tänapäevase uue kodu. Vana postimaja revoneeritakse muuseumihooneks. Põhiekspositsioon kasvab 240 ruutmeetrit 305-le, ette on nähtud ruumid ajutiste näituste, muuseumipedagoogika jm tarbeks. Muuseumi kogud kasvavad kiiresti, uues majas saavad paremad ja lahedamad ruumid ka kogud. Murettekitav on suur mahajäämus muuseumide sisuliste tööde finantseerimises. Muuseum tahab saada avatumaks, aga see sõltub eelkõige siiski muuseumitöötajate endi tahetest ja tarkusest.

Fotod Aldo Luud

Enn Mainla

Ülle Reimets

Oma ettekandes ja ümarlauda diskussiooni sisse juhatades lootis kultuuriministeeriumi nõunik **Ülle Reimets**, et muuseumitöö probleemide kohta avaldatakse asjaliku arutluse käigus palju uusi mõtteid. Ta esitas mitmeid arvamusi: muuseumide prestiiž on väike, ei jätku muuseumitöö juhte, noored ei taha tulla muuseumi, pole kvalifitseeritud kaadrit jms. Riik annab aastas 80 miljonit krooni, muuseumikülastaja jätab muuseumi kaheksa krooni. Kas seda on palju või vähe? Külastajad kurdavad, et muuseum ei suhtle üldsusega. Meil pole rahvusmuuseumi, ei ehituslikult ega sisult. Ü. Reimets arvab, et selle koha saab ehitatav Eesti Kunstimuuseum; siit hakkab kogu rahvusmuuseumi süsteem välja kasvama. Raamatukogusid ja muuseume on raske omavahel võrrelda. Näiteks põles maha Kihnu raamatukogu, selle fondid taastasid teised raamatukogud. Kui selline õnnetus tabaks muuseumi, siis on selge, et selle kogude asendamine on võimatu. Siit tulenevalt nõuavad muuseumid turvasüsteemide, kogude säilitamiseks jms palju raha.

Tiiu Saarist Paide Muuseumist märkis, et kontakt muuseumi ja linna (maakonna) juhtide vahel pole kõigjal ühtmoodi nõrk. Paide maakonnas vastaspooli selles asjas pole. Juhid peavad oma kohuseks kohale tulla, kui muuseumis on midagi tõsist ees. Keegi linna- või maavalitsusest külastab ikka muuseumi. Paljudi sõltub meist endist: tuletame meelde, kutsume kohale, kasutame isegi tülitamismeetodit. Pärast harjutakse, jääb meelde, et maakonnas on kõige muu kõrval ka muuseum.

Urmas Selirand Hiiumaa Muuseumist: maakonna juhtkond tegutseb meie suhtes nii, et kord tullakse muuseumi, kord mitte. Oluline on, et muuseumi ruumid peavad vastama külastajate kõigile nõuetele, olema sellised, kuhu ülemused ja külalised tahavad tulla. Muuseum on turismiobjekt, ta peab olema suunatud lastele, koolidele: peame tunnetama, et muuseumid on turismimesside üks osa, sellest aga ei saa linnavalitsused tihti aru. Me tahame end müüa, aga mitte kõike ei saa müüa.

Ülle Reimets: me ei tohi ignoreerida neid inimesi, kes ei jaga meie arvamusi muuseumide töö kohta. Peame üritama mõista, miks nad just nii mõtleavad.

Enriko Talvistu Tartu Kunstimuuseumist: kord olid prominentide proudad muuseumis. Nad said pahaseks, et muuseumis polnud võimalik süüa ega juua. Meie vabariigi valitsuse külalistel on välja kujunenud kindel marsruut: käiakse näiteks Narva ja Kuressaare lossis, vabaõhmuuseumis, Tartus saab kostitada Tartu Ülikooli ajaloomuuseumis, vahel ka Eesti Rahva Muuseumis.

Probleemiks on muuseumitöötaja haridus ja ka haritus. On olemas koolitus raamatukogutöötajatele, aga muuseumitöötajatele seda praktiliselt pole. Keeruliseks teeb asja see, et eriilmeliste muuseumide, näiteks kunstimuuseumi töötajad peaksid saama teistsuguse õppe kui ajaloomuuseumides. On vaja kõnelda ka muuseumitöötajate vanusest. E. Talvistu rääkis, kuidas ta mõni aasta tagasi viibis USAs ühel muuseumitöötajate nõupidamisel, kus osales neli tuhat muuseumitöötajat. Teda hämmastas, et osavõtnud olid enamuses vanemad inimesed. Selgus, et muuseumitöötajaks kujunetakse vähemalt 20 aasta jooksul.

Muuseum peab kulutama reklaamiks üle 90 000 krooni, kõneles **Merike Lang** Eesti Vabaõhmuuseumist. Vabaõhmuuseumi eelarve on ligi neli miljonit krooni. Ollakse arvamusel, et muuseumil on raha küllaga. Tegelikult lähevad vabaõhmuu-

Merike Lang

useumi rahad territooriumi, hoonestiku jm hoolduseks, teaduse ja näituste jaoks jääb raha vähem kui ükskõik millises teises muuseumis. Vabaõhmuuseum on oma tegevust valgustanud pressikonverentsidel ja esinemistel kokkutulnud ajakirjanikele, ärimeestele, turismitegelastele jne, kes esimestel kordadel tulid õpetama, mida teha. Aga hiljem muutus olukord nii, et neil oli muuseumitöötajalt palju õppida. Igal õhtul reklaamitakse televisioonis teatreid, kuid kas leidub seal muuseumide reklaami? Kui me üritame üksi reklaami teha, siis me seda ei jõua, muuseumid peaksid koos oma reklaami eest hoolt kandma.

Tartu linnavalitsus ei eralda muuseumi reklaamiks sentigi, sõnas **Heivi Pullerits** Tartu Linnamuuseumist. Oluline on, et muuseumid lahendaks reklaamiprobleeme ühiselt. Muuseumides töötavad harilikult pikaajalise kogemusega töötajad. Halb on, kui vahetame peavarahoidjaid 3–4 aasta tagant. Selle ajaga suudavad nad ainult pealiskaudselt tutvuda ametiga, mitte sisulise tööga. On olnud juttu muuseumitöötajate väljaõppest Tartu Ülikoolis.

Muuseumitöötajad Harjumaal

Pilvi Põldma

Harjumaal Muuseumis toimus 2. novembril 1999 konverents "Maakonnamuuseum Eesti muuseumipildis".

Eesti Vabariigis kehtib muuseumiseadus, mis määratleb maakonnamuuseumi mõiste selle kogude kaudu: "Maakonnamuuseum on maavalitsuse haldami-

Kõneldakse, et pole lektoreid. Muuseumitöötajate hulgas on rohkesti teaduskraadiga töötajaid, kes võivad õppetööd läbi viia ja juhendada.

Heivi Pullerits

Järgnevalt pöördus ümarlauda juhataja Läänemaa muuseumi direktori **Talis Vare** poole ja tundis huvi, kuidas Läänemaa Muuseumil läheb. Teiste muuseumidega võrreldes on seal ärksamad töötajad. Probleeme on rohkesti, rõhutas T. Vare. Läänemaa Muuseumis kasvatatakse ekskursioonidega noori muuseumihuvilisi. Oluline on muuseumitöötajate erksus. On vaja jõuda selleni, et linnas räägitaks muuseumist, kõik üritused peavad teenima muuseumi teadvustamist. Tundub, et muuseumi tunnevad rohkem lapsed, noored ja vanad.

Ülle Marits Iisaku Muuseumist rõhutas, et Iisaku Muuseum on vallamuuseumide seas väga tuntud. On hea, et muuseum on riiklikul finantseerimisel, see mõjub hästi tööle tervikuna.

Pilvi Põldmaa Harjumaal Muuseumist rääkis, kuidas tunneb muuseum end suure

linna külje all ja missugune on muuseumi roll. Harjumaal Muuseum on kõigest 10 aastat vana, alustatud on nullist, ka kogud on saadud nende aastatega. Korraldatakse näitusi, mida külastab kindel kontingent inimesi. Tublit tööd on teinud muuseumipedagoog, enam on tegeldud maakonna läänepoolse osaga, see on territoriaalselt lähem. Läbi on käidud kõik vald ja teatud kogumis- ning selgitustööd. Side on Keila linna juhtkonnaga, aga maakonna juhtkond paikneb Tallinnas ja temaga on kontakt nõrgem. Muuseum peab muutuma rahvale vajalikuks.

Nii palju lühidalt ümarlauas väljaöeldud mõtetest. Paljudi jäi selles ülevaates esitamata, veel enam üldse välja ütlemata. Kõlama jäi mõte, et muuseumitöötajatel on vaja edaspidi kokku tulla ja arutada oma olulisi probleeme. Seepärast väärib igati tunnustust spordimuuseumi algatus taolise muuseumide ümarlauda korraldamisel.

On October 21–22, 1999, a scientific conference took place at the Estonian Sports Museum. Also a round table was organized where the acute problems of museum work were discussed. The introductory speech at the round table was made by Ülle Reimets, councillor of the Ministry of Culture. Tiiu Saarist from the Paide Museum, Urmas Selirand from the Hiiumaa Museum, Enriko Talvistu from the Tartu Art Museum, Merike Lang from the Open Air Museum, Heivi Pullerits from the Tartu Town Museum, Talis Vare from the Läänemaa Museum, Ülle Maarits from the Iisaku Museum and Pilvi Põldmaa from the Harjumaal Museum also took the floor. The Sports Museum's initiative to organize museums' round table found support and it was recommended to start a tradition.

seum on üks nooremaid ja kogu poolest väiksemaid, seetõttu tegeleb ta enesekehtestamisega tunduvalt rohkem kui mõned vanemad muuseumid. Siit ka meiepoolne initsiatiiv kutsuda kolleegide arutlemise oluliste probleemide üle. Päev oli üles ehitatud aktiivsele arutelule maakonnamuuseumi erinevate töölõikude üle.

Kultuuriministeeriumi muuseuminõunik **Ülle Reimets** rääkis maakonnamuuseumidest ministeeriumi poolt vaadatuna. Ta tõdes, et nendes muuseumides on saavutatud tõine ja stabiilne areng, kuid nentis, et vähemalt järgmise aasta eelarvega ei ole võimalik hakata mingeid arenguprotsesse juhtima.

Rapla maavalitsuse kultuuritalituse

juhataja **Marju Sarv** kõneles muuseumi ja maavalitsuse koostööst Rapla maakonnas. Raplamaa on selles osas üks positiivsemaid näiteid. Kuigi maakond ei ole pika ajalooga, peab maavalitsus väga oluliseks oma maakonna identiteedi kujundamist ja säilitamist ning Mahtra Talurahvamuseumil, mis asub küll maakonnakeskusest eemal, on maakonna arengukavades kindel koht. Harju maavalitsuse kultuuritalituse juhataja **Eino Pedanik** tõstatab probleemi maakonnamuuseumi osast maakonnas asuvate mitteriiklike muuseumide juhendamisel ja järelvalvel. Metoodilise juhendamise tegelevad rohkemal või vähemal määral kõik maakonnamuuseumid, kuigi tihti on mitteriiklike muuseumides nigelate majanduslike võimaluste tõttu raske muuseumitöö nõudmisi täita. Puudub tegelikkuses toimiv seaduslik mehhanism, millega maakonnamuuseum või maavalitsus saab muuseumi omanikku endale võetud kohustusi täitma sundida.

Teiseks teemaderingiks oli maakonnamuuseumi kogud ja kogumispoliitika. Harjumaa Muuseumi peavarahoidja **Mall Siniveer** tõstatab probleemid, kas fondis arvel olevaid museaale on õige kasutada muuseumitundides või peaks selleks valmistama koopiad ning kas maakonnamuuseumid peavad ikka koguma kõike või oleks võimalus kuidagi valdkondi jaotada. Muidugi olid jutuks kogude halvad hoiutingimused.

Maakonnamuuseumide püsi- ja ajutisi

näitusi oli üle vaatama ning hindama palutud Eesti Rahva Muuseumi teadur-kuraator **Piret Õunapuu**. Ekspert tõdes, et paljud püsiekspositsioonid on moraalselt vananenud, kuid uuendamisprotsessi tõsi-seks takistuseks on rahapuudus.

Harjumaa Muuseumi vanemteadur **Aivar Põldvee** algatas arutelu muuseumis tehtava teadustöö üle. Ta tõdes, et hoolimata mitmeski muuseumis tehtavast tõsisest tööst (konverentsid, aastaraamatud, näitused), on muuseumide, sh maakonnamuuseumide maine madal. Lahendusvariantidena nägi ta suuremate ühisprojektide korraldamist ja tihedamat koostööd muuseumide vahel, aga ka senisest rohkemat üksteise tunnustamist ja toetamist (näiteks arvustuste ja ülevaadete kirjutamine ja avaldamine ajakirjanduses).

Harjumaa Muuseumi pedagoog **Heli Nurger** rääkis muuseumipedagoogikast. Märksõnadeks olid vajadus süsteemsema koostöö järele koolidega, muuseumi poolt terviklike programmide pakkumine erinevatele vanuseastmetele, kokkupuutepunktide leidmine riiklike õppekavadega, koostöö maakonna mitteriiklike muuseumidega.

Külalisesinejaks oli konverentsile kutsutud Harjumaa sõprusmaakonna Akershusi muuseumi direktor **Inger Jensen** Norrast. Akershusi muuseum korraldas 1999. aasta kevadel Heli Nurgerile kuuajalise muuseumipedagoogika-alase koolituse. Nüüd oli Inger Jensen tutvumas

Harjumaa ja tutvustamas muuseumide struktuuri Akershusi maakonnas.

Pilvi Põldma on Harjumaa Muuseumi direktor.

The Conference County museum among Estonian museums took place in Harju County Museum on November 2, 1999.

There are 15 county museums in Estonia and they are quite different. The day was planned as an active discussion about various work processes in county museums.

The director of Harju County Museum Pilvi Põldma and the counselor of museums Ülle Reimets from the Ministry of Cultural Affairs made introductions. Marju Sarv from Rapla County Government spoke about co-operation between county government and county museum. The treasurer Mall Siniveer from Harju County Museum analyzed collections and collecting work. The curator Piret Õunapuu from Estonian National Museum evaluated permanent and temporary exhibitions. The historian Aivar Põldvee from Harju County Museum discussed about scientific work and teacher Heli Nurger told about problems connected to museum pedagogics. Inger Jensen, director of the Akershus County Museum, introduced the way how a county museum works in Norway.

Konservaatorite töömailt

Maie Alumaa

Ennistuskaja "Kanut" eestvedamisel, Põhjamaade Ministrite Nõukogu, Eesti kultuuriministeeriumi ja Eesti Rahvusraamatukogu toetusel avati 6. oktoobril 1999 Tallinnas Rahvusraamatukogu kahes näitusesaalis **Eesti konservaatorite ühisnäitus "Ennistatud kultuuriväärtused"**. Eelmisel neljal näitusel Riias 1987 ja 1996, Tallinnas 1990 ning Vilniuses 1993 eksponeerisid oma kultuurivara kõik kolm Baltimaad. Et kultuuriväärtuste viimine üle riigipiiri on seotud suurte rahaliste kulutustega, on nüüd näitusel väljas ainult kor-

raldava maa konservaatorite tööd. Teised riigid esinevad konverentsil ettekannetega.

Tallinna esindasid oma töödega ennistuskaja "Kanut", Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Akadeemilise Raamatukogu, Eesti Kunstimuuseumi, Eesti Vabaõhumuuseumi ja TA Ajaloo Instituudi geograafiline ja muinastehnoloogia laboratooriumi konservaatorid-restauraatorid. Tallinna Toomkiriku vappepitaafide konserveerimislabor, AS KAR-Grupp ja Vana Tallinn esitasid oma tööd stendietekannetena.

Tartust osalesid näitusel Eesti Rahva

Muuseumi, Tartu Ülikooli Raamatukogu ja Rahvusrarhiivi konservaatorid. Tartu Kunstimuuseumilt oli stendietekanne.

Näitusel oli välja pandud kokku 86 eksponaati – nahk- ja pärgamentkõited, pabertrükised, graafika, õlimaaliid, polükroomsed puitskulptuurid, mööbel, metall-, tekstiil- ja arheoloogilised puitesemed. Iga eksponaadi esialgsel seisundil ning konserveerimise metoodikat tutvustati planšetil fotode ja kirjelduse abil. Kuult postrilt võis jälgida suuremõõduliste ja raskesti transporditavate objektide konserveerimise käiku.

Raamatukogud ja arhiiv näitasid oma tänapäevast taset trükitud pütipaberi, käsitsi joonistatud ja vesivärvidega koloreeritud paberi, nahkköite, pärgamentköite konserveerimisel-restaureerimisel. Esitatud oli raamatuid, nahkalbum, Eduard Wiiralti ja Hando Mugasto graafikat, 19. sajandi geograafiline kaart, atlas ja gloobus.

Huvitav oli vaadata ennistuskajas "Kanut" konserveeritud 19. sajandi Hiina

akvarelle säsipaberil. Konserveeritud oli Hanila kiriku kantsli polükroomne puidust naisefiguur. Samas olid uue väljanägemise saanud kipsdekooriga, kullatud puidust maaliraamid. Head tulemused on saadud Tallinna Rootsi-Mihkli kiriku 17. sajandi aplikatsioonikandi ja brokaatniitidega kaunistatud linasest ja siidist vaimulikurüü (kaasula), 16.–17. sajandi brokaatniitidega reljeefikandi ja helmevöö konserveerimisel. Ennistatud olid klaasretort ja fajansslauanõud. Kõige suurem eksponaat – vedruvanker 20. sajandi I poolest kutsus külastajat näitusele ja demonstreeris erinevate materjalidega töötavate konservaatrite koostöö tulemust. Saaremaa Ühisgümnaasiumi tulekahjus põlenud Roman Nymani õlimaali "Toledo vaade" ekspositsiooni alguses oli näide kunstiteosest, mida kahjuks ei saa enam taastada.

Eesti Vabaõhumuuseumi restauraator oli kenasti konserveerinud Leesi kiriku tukukoti (annetuste kogumise kott) ja mängukoera.

Eesti Kunstimuuseumis on restaureeritud 17. sajandi Madalmaade koolkonna ja 18. sajandi õlimaaliid, samuti Kristjan Raua pliiatsijoonis paberil, Eduard Wiiralti grafiitvisandid paberil ning 16. sajandi I poole tundmatu Itaalia kunstniku tindi-joonis "Mungad" paberil.

Eesti Rahva Muuseumi konservaatoritelt võis näha puit-, tekstiil-, metall- ja nahkesemeid. Näitusesaali esiplaani kaunistasid 19. sajandi biidermeier- ja uusrokokoostilis käsitöölaud (ennistatud) ning 16. sajandi renessanss-stiilis kabinet-kapp (konserveeritud). Neid täiendas "Ka-

nutis" ennistatud intarsiatehnikas kaardilaud. Taustal võis näha ulatuslikult restaureeritud mitmevärvilise tikandiga villast kosjatekki Märjamaalt. Konserveeritud on Komi päritolu messingtaldrik ning pronkskelluke 19. sajandist, rauast, messingist ja emailvärvidega kaunistatud priimus ning 18. sajandi vaskkatel, samuti 19. sajandi nahk- ning siidkingad. Mahukas töö on olnud Ratsarügemendi 1917. aastast pärineva lipu siidi dubleerimine siidist abikangale ning kaitsmine krepeliiniga. Suurt vastutust, täpsust ja peent käsitööd on nõudnud õhukest puuvillast riidest hapra Jõelähtme põlle dubleerimine gaasriidele ning Kristjan Raua kogutud Harju-Jaani pottmütsi konserveerimine. Kahjuks ei jätkunud näitusel ruumi, et nõuetekohaselt eksponeerida 19. sajandi Jõelähtme naise rahvarõivaste täiskomplekti.

Näituse kujundas kunstnik Vilja Sillamaa. Raamatukogu haruldaste raamatute näitusesaalis on võimalik eksponeerida haruldasi materjale mitte ainult turvalises vitriinis, vaid ka sobivas valgustustugevuses. Nii saadi sobivas nõrgas valguses (kuni 50 luks) näidata naturaalsest siidist kingakesi. Tahaksime loota, et renoveeritavates ja uutes näitusesaalides, eriti püsinäitustel, luuakse võimalused eksponeerimaks kultuuriväärtusi ICOMi ja ICCROMi säilitusstandardi nõuetele vastavalt, st tagades igale materjalile sobiva tugevusega valgustuse ja ööpäeva jooksul ning erinevatel aastaegadel stabiilse suhtelise õhuniiskuse ja temperatuuri. Seni tuleb aga arvestada kõiki saali võimalusi, näiteks katta valgusteid vajalikus kohas

UV-kiirgust filtreeriva kilega, lülitada välja valgustus külastajate puudumisel jne, et kaitsta meie ühist kultuurivara.

Tallinnas Rahvusraamatukogu konverentsikeskuses toimus 6.–9. oktoobri "1999. aasta Balti- ja Põhjamaade konserveerimis- ja restaureerimisalane konverents". Tänu Põhjamaade Ministrite Nõukogu toetusele oli see juba teine ühiskonverents. Põhjamaad osalesid esmakordselt kolmandal Baltimaade konservaatrite ühiskonverentsil "The 1st. Conference for Baltic, Nordic and Russian restorers" novembris 1993 Vilniuses.

Konverentsi töökeelteks olid eesti, inglise ja vene keel. Ettekandeid esitati ühes neist ja tõlgiti ülejäänud kahte keelde. Kolme päeva jooksul kuulati 24 ettekannet, neist seitse Eestist. E. Valk-Falk Eesti Akadeemilisest Raamatukogust käsitles Balti vabariikide 15-aastast ühiste konverentside ja näituste korraldamise traditsiooni ning Balti restauraatorite võimalusi enesetäienduseks Nõukogude-aegses Leninigradis ja Moskvast. K. Kõnsa käsitles ennetava konserveerimise mudeleid. P. Ehasalu ja K. Sibul ennistuskogust "Kanut" lahkisid polükroomse puidu analüüsi- ja konserveerimise probleeme Hanila kiriku kantsli naisefiguuri näitel. A. Nurkse Eesti Kunstimuuseumist käsitles Kilingi-Nõmme kiriku ikonostaasi ikoonide uuringuid. M. Arpo ennistuskogust "Kanut" avas rikkaliku fotodokumentatsiooni ja jooniste abil säsipaberi valmistamise tehnoloogia ning tutvustas Hiina akvarellide konserveerimist. J. Peets Ajaloo Instituudist käsitles suurte arheoloogiliste puitobjektide (koged, laevajäänused) konserveerimisprobleeme Eestis aegade jooksul.

Hollandist oli ettekanne standardite kohta, Islandi esindaja käsitles maalide võltsinguid. Kairo Ülikooli arheoloogia-teaduskonna konserveerimisosakonnast pärit ja Poolas töötav tekstiilkonservaator analüüsis Egiptuse linaste tekstiilide näitel, kuid võrd ennetavad hallituse erinevad polümeerid. Taani ettekandes demonstreeriti slaididel tekstiili pesemist ja dubleerimist vaakuumlaual. Taani firma esindaja tutvustas vaakuumlaua praktilist kasutamist maali konserveerimisel ennistuskogust "Kanut". Hea ettekande raua konserveerimise ajaloost esitas Soomest Vantaa disaini-instituudi esindaja. Huvitavad ettekanded olid ka Leedu Kunstimuuseumi P. Gudina restaureerimiskeskusest ja Läti muuseumidest ning restaureerimiskeskusest.

Näitus ja konverents andsid konser-

Fotod Maie Alumaa

- ◆ Vaade näitusele "Ennistatud kultuuriväärtused"
- ◆ View of the exposition *Restored Cultural Heritage*
- ◆ Вид на выставку "Реставрированные культурные ценности"

vaatoritele-restaatoritele järjekordse võimaluse näidata oma edusamme, vahetada infot ja kogemusi, kohata vanu tuttavaid ja staažikaid kolleege teistest riikidest. Järgmine näitus-konverents toimub 2002. aastal Vilniuses.

Tänu Eesti Kultuurkapitali toetusele ja Põhjamaade Konservatorite Liidu Soome osakonna tekstiilisektsiooni kutsele ja toetusele sai 19.–21. oktoobrini 1999 teoks **eesti tekstiilkonservatorite enesetäien-damine Soomes**.

Helsingis külastati Soome Rahvusmuuseumi konserveerimisosakonda ja linnamuuseumi tekstiili konserveerimise osakonda, vaadati kultuurimuuseumis näitust "C. G. Mannerheim Kesk-Aasias 1906–1908". Tutvuti ka konservatorite õppimisvõimaluste ja koolitusprogrammiga Vantaa disaini-instituudis. Espoo Linnamuuseumis tutvuti lisaks konserveerimistööle ka tekstiilide ja mööbli säilitamistingimustega fondis.

Helsingi Linnamuuseumi konservatorite tööruumid on avarad, hea sisustusega, kergesti teiseldatavate töölaudadega. Olenevalt konserveeritavatest esemetest saab moodustada vajaliku suurusega tööpindu. Esemeid on kantud elektroonilisse kataloogi, arvutisse sisestatakse info ka nendega tehtud suuremate konserveerimistööde kohta. Linnamuuseumi tekstiilkonservator Kaija Steiner-Kiljunen rääkis, et nemad on järgmisel aastal Helsingis toimuva Põhjamaade konservatorite konverentsi eestvedajad.

Rahvusmuuseumi konservatorite tööruumid on varustatud korraliku koht-ventilatsiooniga. Pesuruumides on väiksemad ja suuremad hüdraulika abil kallutatavad pesuvannid. Kõik vannid on varustatud nii soolavaba kui ka tavalise eelfiltreeritud veega. Osakonnas on tsentraalne segaioniidiga vee puhastamise süsteem. Segaioniidil abil saadakse pehme, soolavaba vesi. Kui destilleeritud veest on eemaldatud ajutine karedus, siis deioniseeritud veest on eemaldatud ka jääv karedus. Tekstiile pestakse mitteionogeense pesemisvahendi Synperonic-Np-8 lahusega soolavabas vees. Hästi on korraldatud kuivatamine. Tööruumides on mõeldud ohutustehnikale – tömbekappidele lisaks on tolmu- ja gaasirespiraatorid. Konservatorite käsutuses on arvutid.

Espoo Linnamuuseumis tutvusime põhiliselt esemete säilitamisega hoidlas. Vaipu hoiustatakse rullituna puuvillase trikootaaziga või neutraalse paberiga papp-rullil siidpaberis. Rulli otsad toetuvad kronšteinidele. Nii ei vaju vaibad oma

♦ Tekstiilkonservatorid koos soome kolleegidega. Artikli autor esiplaanil
♦ Textile restorers with Finnish colleagues. In front author of the article
♦ Консерваторы текстиля с финскими коллегами. Впереди автор статьи

raskusega üksteisele peale. Vaibad ei ole kokku murtud, mis põhjustaks murdekohtades kahjustumist. Isegi väikesed linakesed on keeratud väikestele rullidele. Osa tekstiilidest hoitakse neutraalses siidpaberis kaanega pappkarpides, mis asuvad reguleeritavatel lahtistel metallriiulitel. Igal karbil on pilt seesolevast esemest. Seega ei ole vaja sorida teisi tekstiile, et leida otsitav. Karbile märgitakse koide kontrollimise aeg. Pealisriideid hoitakse metallkapis rippuv asendis õhulise vatiini ja puuvillase riidega polsterdatud riidepuudel. Väike õhuniisutaja aitab hoida ruumis sobivat õhuniiskust.

Vantaa disaini-instituudi tudengid tegid parajasti oma lõputöid. Järgmisel kevadel on nad valmis spetsialistid. Iga üliõpilane pidi esit kirjeldama, leidma kõige õigema konserveerimismeetodi ja selle ellu viima. Koolis on sageli külalislektorid ja praktikumide juhendajad. Üliõpilaste kasutada on hästi funktsioneeriv pesuvann, laboratooriumis on arvutid, kiudude identifitseerimiseks ja muudeks uurin-guteks on mikroskoobid. Iga üliõpilase laual on valgustusega suurendusklaas.

Meile tutvustati Põhjamaade Konservatorite Liidu Soome osakonna ühte ühisprojekti, mis käsitleb erinevate firmade poolt pakutavate konserveerimise abimaterjalide võrdlevat analüüsi. Uurimisel on praktiline eesmärk – selgitada välja omadustelt parimad ja hinna poolest odavad abimaterjalid tekstiili konserveerimiseks. Käsil on soomekeelse konserveerimisalase terminoloogiasõnaraamatu koostamine. Suur, mahukas ja väga vajalik töö! Osakonna perioodilises infolehes

Konservatoriliiton Lehti lubati avaldada infot ka Eestist.

Põhjamaade Konservatorite Liidu Soome osakonna tekstiilisektsiooni konservatorid tutvustasid oma sektsiooni struktuuri, selle funktsioneerimist, ühiseid üritusi, infovahetust ja ühisprojekte.

Meil on Soome konservatoritelt palju õppida, et saada kiiremini üle oma mahajäämusest, kuid samas on ka meil võimalik pakkuda neile oma kogemusi.

Väga õpetlik ja hariv oli kultuurimuuseumi külastamine. Seal on välja pandud näitus C. G. Mannerheimi ja tema kaaskonna aastatel 1906–1908 toimunud retkest hobustel Kesk-Aasia riikidesse. Selle muuseumi näitusesaalid on konditsioneeritud õhuga, arvuti abil reguleeritakse temperatuuri ja suhtelist õhuniiskust. Sisse-tulev õhk on tolmust eelfiltreeritud. Esemel on eksponeeritud turvaliselt, vitriinid on valgustatud väljastpoolt. Valgustid on paneelil igas suunas kergesti liikuvad, neljast küljest liigutatavate katteplaatidega. Paneelil asub ka eraldi valgustussüsteem koristamise ajaks.

Maie Alumaa on Eesti Rahva Muuseumi konserveerimislabori juhataja.

JUUBILARID

LEILI PAJOS

Praeguse ametikoha järgi vanemteadur Leili Pajosel täitus 50 aastat töötamist Rakvere Muuseumis ja septembris 70 eluaastat. Leili Pajost iseloomustab huumorimeel, elurõõm ja väikeses kollektiivis eriti oluline oskus kujundada viljakat töökeskkonda.

Kõige olulisem osa Leili Pajose töötamisajast Rakvere Muuseumis on seotud direktori ametikohustuste täitmisega (1959–1987). Tema juhtimise all kujunes Rakvere Muuseumist üks Eesti suuremaid ja populaarsemaid kohamuuseume, mis leidis tunnustust kogu tollase NSV Liidu ulatuses. Eksponaatide arv kasvas sel ajal 4227-lt 81 604-le. Muuseum sai oma valdusse kogu 18. sajandi lõpul ehitatud kohtumaja, endine mõisa kaalukoda restaureeriti hoidlaks ja 18. sajandi elamu vanalinnas linnakodaniku majamuuseumiks, mis oli esimene kogu Baltikumis. Seal avati väljapanek 1983. aastal. Valmistati ette Rakvere ordulinnuse I järgu avamine muuseumina (avati 1988). Aastast 1967 tegutses muuseumi filiaal Kundas (praegune Kunda Muuseum) ja aastast 1973 Moel (Eesti Piiritusetööstuse Muuseum).

Aastakümneid korraldas Leili näitusi Rakvere Muuseumis, igal aastal 10–12 kunsti- ja temaatilist näitust. Samuti tegeles ta eksponaatide teadusliku inventeerimisega, materjalide kogumise ekspeditsioonidel, rajooni isetegevuslike muuseumide juhendamise ja jm.

Muuseumitöö kõrval osales juubilar aktiivselt kultuuritöö korraldamisel kodurajoonis. 1963. aastal oli ta rajooni laulupeo-komisjoni sekretär. Leili Pajos kuulub Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliikmete hulka, ta juhatas kümme aastat ELKSi Rakvere osakonda. 1960.–70. aastatel juhtis juubilar rajooni kultuuriosakonna ametiühingukomitee tööd, kuuludes ka rajooni ametiühingukomitee koosseisu.

Palju aastaid oli Leili tegev Rakvere I Keskkooli vilistlas-nõukogus, abistades juubelite korraldamisel, sidemete pidamisel vilistlastega ja kooli juubelialbumi koostamisel.

Leili sulest on ilmunud arvukalt artikleid koduloo ja muuseumi kohta ning mõned Virumaad tutvustavad turismibrošüürid.

Viimastel aastatel on eeskätt just Leili teeneks see, et Rakvere Muuseum sai Karepal asuva Kalame talukompleksi – kunstnik Richard Sagritsa sünnikodu ja paljude eesti kultuuritegelaste suvituspaiga omanikuks.

Jätkugu Leilil tervist ja elurõõmu veel paljudeks aastateks!

OLAV MÄE

ODETTE KIRSS

Noor ajaloolane Odette Kirss asus 1. augustil 1959 tööle Rakvere Muuseumis vanema teadusliku töötajana. Sellel ametikohal töötab ta praeguseni.

Odette Kirss on mitmekülgne muuseumitöötaja, kes on tegelnud kogumistööga, näituste koostamisega, ta on uurija, õpilaste kodu-uurimistöö juhendaja, ekskursioonijuht jne. Ta on ka paljude turismibrošüüride autor ja mitmete koguteoste kaasautor ("Virumaa" 1996, "Rakvere Gümnaasium" 1997 jt).

Põlise rakverelasena on Odette Kirsile südamelähedane kodulinna ajalugu ja vanalinna kaitse. Vanalinna kaitsetsoonis teab ta iga maja. Temaga konsulteerivad linnaplaneerijad, arhitektid, projekteerijad, muinsuskaitjad. Kuigi ta on aidanud koolitada arvukalt giide linna ajaloo- ja vaatamisväärtuste tutvustamiseks, soovivad ekskursioonide korraldajad seletuste andjaks ikka teda.

Odette ei oska istuda käed rüpes. Täna ja tulevased muuseumitöötajad peavad talle tänulikud olema selle tohutu andmepanga eest, mida ta on talletanud Rakvere ja Virumaa ajaloo ning kultuuriloo kohta.

40 aastat tulemusrikast tööd muuseumis on leidnud tunnustamist – Eesti Vabariigi 81. aastapäeva puhul autasustati Odette Kirssi Valgetähe V klassi teenetemärgiga. Juubilar on ka Rakvere linna teenetemärgi kavaler.

Teotahetelisele kolleegile jätkuvat tööindu ja head tervist!

KOLLEEGID

ELA MARTIS

Käes on aeg jagada kiitust Ela-Heigi Martisele, Tartu Ülikooli Ajaloo Muuseumi direktorile. Ja mitte ainult seepärast, et 20. augustil 1999 oli sellel märkimisväärsel daamil 60. sünnipäev, vaid eelkõige seetõttu, et tänu Ela Martisele on nii mõnigi asi Tartu linnas ja ülikoolis paremini ning silmale ilusam vaadata.

Ei ole liialdus öelda, et meie päevakangelane on jätkanud ja hoidnud kunagiste Tartu piiskoppide alustatud ning hiljem J. W. Krause poolt täiendatud, asetudes seega vägagi soliidsete asjameestega ühte ritta. Jutt on Toome varemest, mille korda tehtud osas asub praegu Tartu Ülikooli Ajaloo Muuseum.

Et ajaloolisest ülikooli raamatukogust saaks Eesti üks uhkemaid muuseume, oli vaja just Ela Martist, kes võitles tühjaks kolitud raamatukogu ruumi haaval muuseumile ning kelle käe all nii mitmedki praegused ministrid ja väejuhid (rääkimata väiksematest vennikestest) tudengitest abijõuna raskeid museaale treppe mööda suurtesse kõrgustesse venitasid.

Tallinna Nõmme Gümnaasiumi vilistlane, ajaloolaseks õppinud ning oma karjääri Tartu Linnamuuseumis alustanud Ela on olnud Tartu Ülikooli Ajaloo Muuseumi juht kõik selle olemasolu 22 aastat.

Ajaloomuuseum oli koht, kus juba nõukogude ajal said vääriskad akadeemilise pere liikmed ennast vabalt tunda, eelkõige ideoloogilises mõttes, aga unustamata ka akadeemilise elu lõbusamat poolt. Glamuursete pidude korraldamine on Elale omane siamaani. Teadusloost ja ülikooli heakäigust huvitavate inimeste koondamine ülikooli ajaloo muuseumi ümber on olnud Ela üheks prioriteediks. Praegu on muuseumi võõrustada Tartu Ülikooli Professorite Klubi.

Kogutud ja näitusteks vormistatud on terve hulk materjali ülikooli ajaloo teemal, haritud on kooliõpilasi, linnakodanikke ja külalisi. Ülikooli ajaloo talletamise asja ajab naine, kes ennast uhkusega museoloogiks nimetab. Eks selleks peab vist heas mõttes "vana kooli" inimene olema, et tänapäeval devalveeruma kippuvaid väärtusi ja ameteid sirge seljaga pidada.

Selliseks kiiduväärseks ellusuhtumiseks Elale palju jõudu!

KOLLEEGID

TEESI KIVIVARE

Tartu Linnamuuseumi peavarahoidja Teesi Kivivare pidas 29. mail 1999 oma esimest suurt juubelit.

Teesi asus Tartu Linnamuuseumisse teadurina tööle pärast TRÜ ajaloo-osakonna lõpetamist 1977. aastal ja 1980. aastal sai temast peavarahoidja. Sellel kohal töötab ta tänaseni. Tunneme juubilari kui oma ala suurt asjatundjat, põhjalikku ja analüüsivat uurijat. Teadustöös on Teesi põhiteemaks keskaegsed mündid, peamiselt Tartu piiskoppide rahad. Viimastel aastatel on temast saanud arvestatav ekspert 20. sajandi alguse revolutsioonide ja Eesti Kaitseväge ajaloo alal.

Peavarahoidja töö kõrval kureerib Teesi näitusi – tema täpsus materjali ettevalmistamisel on linnamuuseumi kollektiivis omandanud kõnekäänu tähenduse. Vaatajani on jõudnud sisukad ajajärku iseloomustavad väljapanekud, nagu "Tartu raekoja torni aarded" (1979), "Eesti rahvusvärvid" (1988), "Üliõpilasorganisatsioonide varad ERMis ja Tartu Linnamuuseumis" (1989), "50 aastat tagasi mais" (1995), "Kaasaegsete mälestusi 20. sajandi alguse Tartust" (1998). Lisaks neile veel kümned näitused, mis käsitlevad kogusid.

Teesi on erakordse huumorimeele, eneseiroonia, seltskondliku sarmi ning elegantsiga isiksus. Samal ajal jääb ta põhimõttekindlaks ja nõudlikuks nii enda kui teiste suhtes. Naisena peab ta alati tähtsaks kodu – tütre ja pojast on kasvanud tublid noored inimesed. Siinkohal olgu reedetud saladus – Teesi küpsetatud kringleid on parimad.

Soovime kaikkaid fondikodaraisse! Naelu museaalidesse!

KOLLEEGID

HILLAR SAHA 100

Kauaaegne Tallinna Linnamuuseumi töötaja Hillar Saha sündis 29. novembril 1899 Tallinnas lasterikas käsitöölise perekonnas. Pärast Nikolai gümnaasiumi lõpetamist 1917. aasta kevadel õppis H. Saha ligi aasta Petrogradi ülikoolis keemiat. 1931. aastal lõpetas ta Tallinna Konservatooriumi kompositsiooni ja orelimängu alal. Oma igapäevast leiba teenis ta raamatupidajana, töötades mitmes Tallinna ettevõttes.

H. Saha valdas mitmeid võõrkeeli, olles ka üks tuntumaid Eesti esperantoharrastajaid. Suurest ajalohuvist

astus ta ka sõjaeelse Tallinna Ajaloo Seltsi liikmeks.

1. novembril 1944 läks H. Saha tööle Teatri- ja Muusikamuuseumi, olles algul peavarahoidja, hiljem teadusliku töötaja ametis. Alates 1. jaanuarist 1947 jätkus H. Saha muuseumitöö Tallinna Linnamuuseumis.

Muuseumitöötajana oli ta suur iseõppija ja mitmekülgne inimene. Pidevalt täiendas ta muuseumi fonde ja raamatukogu, võttes selleks rublasid oma kasinast palgast. Ainulaadne on tema koostatud Tallinna-teemaline bibliograafiakartoteek.

Muuseumi väljapanekud pidid H. Saha meelest olema põnevad ja huvipakkuvad. Siinkirjutajale meenub, et Paksu Margareeta kõrval asuvas Rannavärava-pealses ruumis oli 1960. aastate algul ehtsahalikult kujundatud näitus, pakudes külastajatele eksootilist tükikest keskaegse Tallinna ajalugu.

H. Saha muuseumitööd ja ajaloolaste teadmiste täiendamist soodustas oskus lugeda sajanditevanust gooti kirja ja paleograafia tundmine. Tema tõlgitud on 1960. aastal trükitud "Eesti NSV ajaloo lugemiku" mitmed tekstid. Teadusliku töö alalt on mainimisväärsed "Eesti muusikaajaloo lugemik" (I kd 1934, II kd 1940) ja "Muusikaelust vanas Tallinnas" (1972). Oma uurimuses "1905. a. 16. oktoobri veretöö ohvrite nimekiri" täpsustas ta surmasaanute arvu, varem väidetud 60 asemel oli hukkunuid mitte vähem kui 90 (Eesti NSV TA Toimetised, 1955, IV kd, lk 321–325). Lisaks eelnevale on ta ajakirjanduses avaldanud ka muuseumi- ja ajaloo-teemalisi artikleid.

H. Saha jagas heldelt oma teadmisi töökaaslaste ja kõigi abivajajatega. Alati jätkus tal värskeid ideid paljudel aladel. Muuseumi varade hoidmisel võis ta ka ülemustega vastuollu minna.

Vallalisena oli ta elu sisuks töö. Korduvalt ütles ta humoristlikult, et ta tahab olla see "hobune, kes sureb rakmetes". H. Saha suri 13. novembril 1981, olles Tallinna Linnamuuseumis töötanud ligi 35 aastat. Ta maeti Pärnamäe kalmistule.

KAUPO DEEMANT

IN MEMORIAM

LEIDA ANTING

31.05.1919 – 22.10.1999

Lahkus elupõline muuseumitöötaja, kelle teadmised, oskused ja kogemused olid olulised mitte ainult Eesti Ajaloomuuseumile, kus ta töötas 50 aastat, vaid kõigile neile, keda huvitasid relvad.

Leida Antingu elu on näide erakordsest tahtejõust, püüdest jõuda kõigi raskuste kiuste oma eesmärkideni. Kaotanud varases lapseas vanemad, kasvas Leida Anting üles Aaspere lastekodus. Ta ise on tunnistanud, et just need rasked aastad muutsid ta visaks ja vastupidavaks. Iseseisvat elu alustas ta Tallinnas, kus töötas teenijatüdrukuna, omandades ühtlasi õhtukoolis haridust. Hiljem õppis ta Tartu Ülikooli võõrkeelte osakonnas.

1944. aasta sügisel tuli Leida Anting Eesti Ajaloomuuseumi abitööjõuks. Kui 1945. aasta sügisel arreteeriti muuseumi teaduslik kollektiiv, määrati Leida Anting teaduri ametikohale ning mõne aja pärast usaldati talle relvakogu, mis jäi tema kiindumuseks elu lõpuni. Maailmas on vähe naisrelvateadlasi.

Leida Anting oli spetsialist, keda tunnustati ja hinnati ka kaugel väljaspool Eestit, kus ta oli pikka aega ainus relvaasjatundja. Ta esines korduvalt teaduskonverentsidel, kuid kahjuks jäi tema ainsaks trükiseks 1967. aastal Tallinnas ilmunud "Tallinna tulirelvameistrid ja relvad XIV–XVI sajandil".

Muuseum oli Leida Antingule perekonna eest, ta elas sügavalt läbi selle saavutusi ja puudujääke. Peale töö olid tema nõrkusteks muusika ja raamatud. Elu lõpul, võideldes raske haigusega, meenutas ta ikka elutarkust oma lemmikraamatust "Colas Breugnon": mitte alla anda...

Leida Antingust jäi maha Eesti suurim ajalooliste relvade korrastatud kogu. Eesti Ajaloomuuseumi kolleegid mäletavad tema töökust ja elurõõmu.

KROONIKA

Koolitusseminar muuseumide juhtkonnale

11.–12. oktoober 1999
Rahvakultuuri Keskuses Tallinnas Vilmsi tn 55

11. oktoober

Tollikorraldusest Lidia Friedenthal
Kaubandus-tööstuskojast

Muuseum muutunud ajas. Rahvus-
vahelisest seminarist Peterburis
Muuseum kui organisatsioon ja
tööpaik Pilvi Põldma
Olof Stroh, Stockholmi
Meditšiiniajaloo Muuseumi
direktor

12. oktoober

Multimeedia kiosk muuseumis Aare Baumer
Multimeedia kiosk (praktiline
tegevus)
Rühmatöö Helgi Põllo
Kokkuvõtted rühmatööst Helgi Põllo
Toimingud riigivaraga Andres Nõlve, Piret Mägi

Numismaatikaseminar

12.–13. oktoober 1999
Eesti Ajaloomuuseumis Tallinnas Pikk tn 17

12. oktoober

Sissejuhatav loeng. Numismaatika
arengusuunad, eesti numismaatika plaanid,
kirjanduse tutvustamine Ivar Leimus
Tutvumine Arheoloogiakeskuse näitusega
Eesti muinasaaretest ja Eesti varasema
mündiajalooaga Arkadi Malvõgin
Ivar Leimus
Ülevaade ÕESI kogude,
eriti mündikogu kujunemisest Arkadi Malvõgin

13. oktoober

Ekskursioon Eesti Panga Muuseumis,
sh ülevaade 20. sajandi raha ajaloost Ivar Leimus
Praktikum Eesti Ajaloomuuseumis. Müntide
määramine kirjanduse abil

Koolitusseminar

“Teatraalsus ja atraktiivsus muuseumis”

kesk-ja maakonnamuuseumidele ning suurematele
munitsipaalmuuseumidele

22.–23. november 1999
Rahvakultuuri Keskuses Tallinnas Vilmsi tn 55

22. november

Teatri ja muuseumi võimalikud
koostööpunktid I. Taarna
Mõtteid muuseumidest L. Viitol
Sõit Vabaõhumuuseumisse
Seksuaalkäitumine minevikust tänapäevani T. Siiner
Arutelu ja koosistumine Kolu kõrtsis

23. november

Kuidas muuta muuseumi atraktiivsemaks?
Palamuse näide
Teatraalsusest ja atraktiivsusest muuseumis
maailmas nähtu põhjal H. Põllo
Mis teeks meie muuseumid
atraktiivsemaks? M. Agabus
Probleeme uue ekspositsiooni loomisel
Valgas E. Mets
Vaba arutelu

Fotod Aleksei Peterson

6. oktoobril 1999 taasavati Valga Muuseum renoveeritud hoones.
On October 6, 1999 the Valga Museum was opened in the renovated building
6 октября 1999 был открат Валгаский музей в реновированном здании
1. Küüditamise vagun püsinäitusel, 2. Epp-Maria Kokamägi maalid ajutiste näituste saalis
1. Deportation carriage in the main exposition, 2. Paintings by Epp-Maria Kokamägi in the hall for temporary exhibitions
1. Вагон репрессированных в экспозиции, 2. Выставка живописи Э.-М. Кокамяги в зале временных экспозиций